

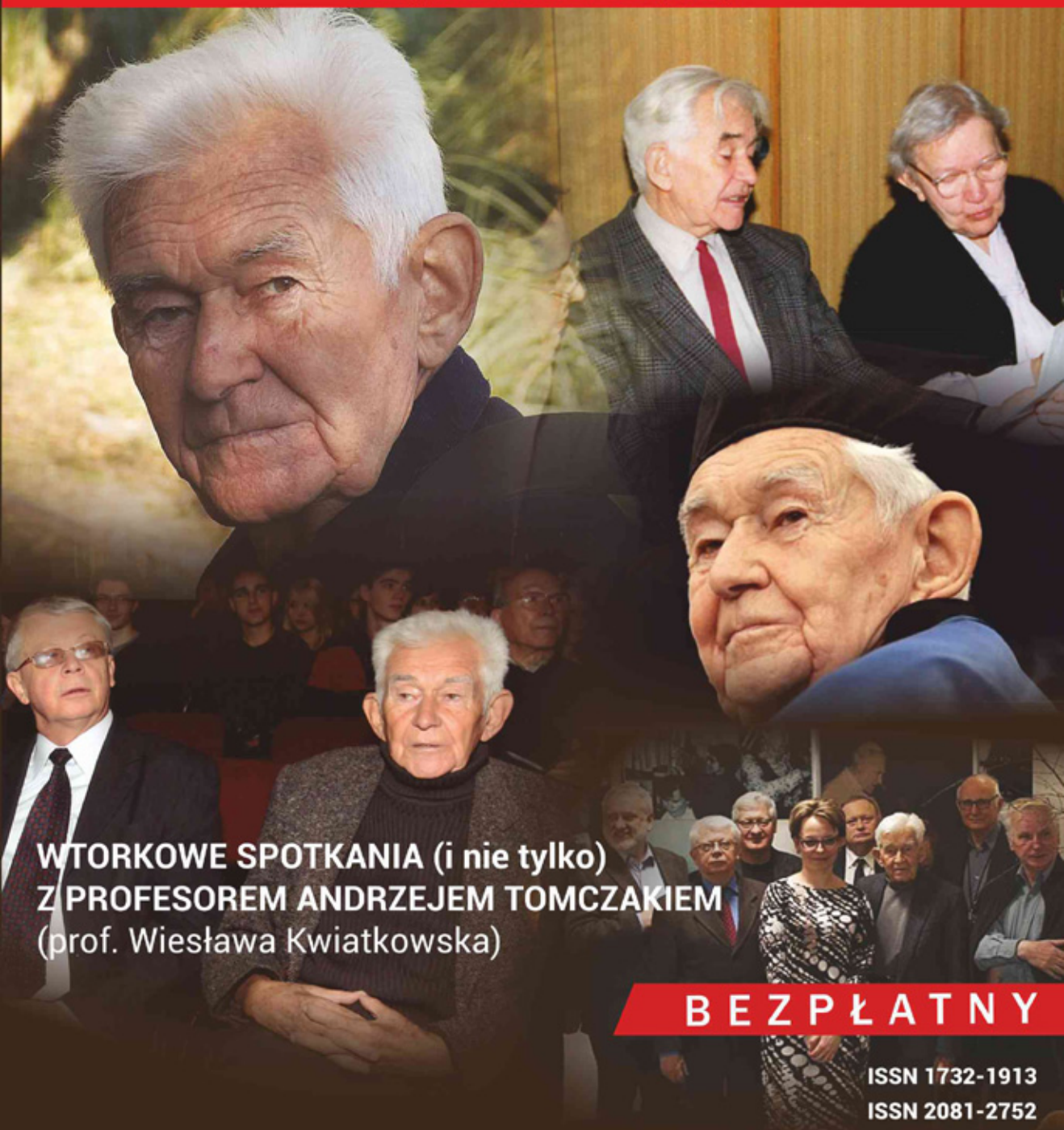

BIULETYN

FUNDACJI GENERAL ELŻBIETY ZAWACKIEJ

TORUŃ, ROCZNIK XXX: 2018 (NR 68)

**WTORKOWE SPOTKANIA (i nie tylko)
Z PROFESOREM ANDRZEJEM TOMCZAKIEM**
(prof. Wiesława Kwiatkowska)

BEZPŁATNY

ISSN 1732-1913

ISSN 2081-2752

RECENZENCI WYDAWNICTW FUNDACJI

prof. dr hab. Grzegorz Berendt (IPN/UG), prof. dr hab. Józef Borzyszkowski (UG/Instytut Kaszubski), prof. dr hab. Bogdan Chrzanowski (UG/Muzeum Stutthof, Oddz. w Sopocie), prof. dr hab. Andrzej Gąsiorowski (UG/Muzeum Stutthof, Oddz. w Sopocie), prof. dr hab. Mirosław Golon (UMK/IPN Gdańsk), dr hab. Sylwia Grochowina (UMK), dr hab. Małgorzata Grupa (UMK), prof. dr hab. Jarosław Kłoczkow (UMK), prof. dr hab. Waldemar Rezmer (UMK), prof. dr hab. Stanisław Salmonowicz (PAN) i prof. dr hab. Jan Sziling (FGEZ)

RADA REDAKCYJNA

Bogdan Chrzanowski (Gdańsk), Agnieszka Cieślíkowa (Kraków),
Eugenia Maresch (Londyn), Jan Sziling (Toruń)

KOMITET REDAKCYJNY

Janusz Marszałec (redaktor naczelny), Katarzyna Minczykowska, Sylwia Grochowina,
Dorota Kromp (sekretarz), Dorota Zawacka-Wakarecy

PROJEKT OKŁADKI

Zuzanna Filarska

ADIUSTACJA I KOREKTY

Aneta Dąbrowska-Korzus

TŁUMACZENIE STRESZCZEŃ I SŁÓW KLUCZOWYCH

Agnieszka Chabros

Skład: Wena, 56/4618595

Druk: Wąbrzeskie Zakłady Graficzne, www.wzg.com.pl

Teksty z działów „Przyczynki Historyczne” i „Źródła” publikowane na łamach „Biuletynu” podlegają procedurze recenzowania.

Redakcja zastrzega sobie prawo do redagowania i skracania przekazanych do druku tekstów. Nie zwraca też tekstów niezamówionych.

„Biuletyn” on-line www.zawacka.pl

Printed in Poland

© Fundacja General Elżbiety Zawackiej.

Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej
oraz Wojskowej Służby Polek

Biuletyn R. XXX: 2018 (68) dofinansowała
Gmina Miasta Toruń
www.torun.pl

SPIS TREŚCI

PAMIĘCI PROF. DR. HAB. ANDRZEJA TOMCZAKA

Jan Wyrowiński, <i>Przemówienie z pogrzebu Profesora Andrzeja Tomczaka</i>	3
Wiesława Kwiatkowska, <i>Wtorkowe spotkania (i nie tylko) z Profesorem Andrzejem Tomczakiem</i>	6
Katarzyna Minczykowska-Targowska, <i>Z księgi pamiątkowej Profesora Andrzeja Tomczaka</i> ...	9

PRZYCZYNKI HISTORYCZNE

Andrzej Tomczak, <i>Udział środowiska toruńskiego w powstaniu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej</i>	18
---	----

ŹRÓDŁA

Pierwszy numer „Biuletynu”	31
----------------------------------	----

NOWOŚCI WYDAWNICZE

Warte przeczytania:

Sylwia Dullin, <i>Toruńskie Nowe Miasto i jego mieszkańcy we wspomnieniach (XIX–XXI wiek)</i> (Dorota Kromp)	35
--	----

ODESZLI OD NAS

Alojzy Gładkowski (1927–2018) (Elżbieta Skerska)	38
Hanna Nowicka (1923–2018) (Elżbieta Skerska)	39
Barbara Otwinowska (1924–2018) (Anna Rojewska)	41
Czesław Włodarek (1920–2018) (Elżbieta Skerska)	44

KRONIKA

Uroczystość Dnia Kresowego Żołnierza AK w Międzyzdrojach (Anna Rojewska)	48
„Polskie zmagania o niepodległość w XX wieku”. XXXVIII Konferencja Naukowa Fundacji (Anna Mikulska)	51

SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

Sprawozdanie z działalności Fundacji General Elżbiety Zawackiej za rok 2018 (Dorota Zawacka-Wakarecy, Dorota Kromp)	54
---	----

PODZIĘKOWANIA	63
---------------------	----

INSTRUKCJA WYDAWNICZA	64
-----------------------------	----

NASI AUTORZY	68
--------------------	----

OFERTA WYDAWNICZA	69
-------------------------	----

Jan Wyrowiński

**PRZEMÓWIENIE Z POGRZEBU
PROFESORA ANDRZEJA TOMCZAKA**

*Pograżona w smutku Rodzino,
Magnificencjo Panie Rektorze,
Wielce Szanowni Uczestnicy tego żałobnego zgromadzenia*

„Daję Wam ostatni rozkaz. Dalszą swą pracę i działalność prowadźcie w duchu odzyskania pełnej niepodległości Państwa i ochrony ludności polskiej przed zagładą. Starajcie się być przewodnikami Narodu i realizatorami niepodległego Państwa Polskiego. W tym działaniu każdy z Was musi być dla siebie dowódcą”.

Tak rozstawał się ze swoimi żołnierzami 19 I 1945 r. ostatni komendant Armii Krajowej generał Leopold Okulicki „Niedźwiadek”.

Te słowa były skierowane również do Pana, Panie Profesorze. Miał Pan wtedy niespełna 23 lata i był żołnierzem plutonu Kedywu Obwodu Brzeziny - Koluszki Armii Krajowej. I patrząc dzisiaj na całe Pańskie życie, można powiedzieć, że wziął Pan sobie te słowa do serca i dochował im wierności.

Tak, był Profesor Andrzej Tomczak wierny etosowi Armii Krajowej i tym najszczytniejszym zasadom, jakie legły u jej podstaw. Odczuwał również silną więź pokoleniową i potrzebę zachowania tego co najlepsze z tradycji jednej z najpotężniejszych organizacji konspiracyjnych w okupowanej przez Niemców Europie.

Stąd, gdy tylko pojawiła się pod koniec lat osiemdziesiątych minionego wieku możliwość powołania niezależnej organizacji skupiającej byłych żołnierzy Armii Krajowej, nie mogło Pana przy tej próbie zabraknąć. To przecież z Torunia, z nieodległego miejsca, z ulicy Gagarina, tam gdzie mieszkała pani profesor Elżbieta Zawacka, wyszedł w świat apel o konieczności powstania takiej organizacji, a jednym z jego współautorów obok obecnego tutaj pana profesora Stanisława Salmonowicza i profesora Jana Łopuskiego, był właśnie Pan, Panie Profesorze. Wniósł Pan znaczący wkład w prace nad statutem rodzącej się organizacji. Pańskie zasługi w dziele jednoczenia środowiska byłych żołnierzy Armii Krajowej i utworzenia Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej przekształ-

conego następnie w Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej są niekwestionowane.

Szanowni Państwo!

Nie mogli się nie spotkać! Nie mogli się nie spotkać, Elżbieta Zawacka „Zo” i Andrzej Tomczak, żołnierz Armii Krajowej. Należeli wszak do generacji, która zasmakowawszy na krótko niepodległości, stanęła bez wahania do walki o jej odzyskanie w tragicznym czasie lat 1939–1945, a potem gorzko doświadczyła konsekwencji swojego wyboru. Połączył ich również Uniwersytet, ten wielki, wspaniały toruński uniwersytet, którego współtwórcą, jak dzisiaj słyszeliśmy już wielokrotnie, był Pan Profesor Tomczak.

Myślę, że kluczowym początkiem przedsięwzięcia tak ważnego zarówno dla środowiska byłych żołnierzy Armii Krajowej, jak i dla zachowania spuścizny Armii Krajowej, był ten moment, kiedy Pan Profesor Tomczak decyzją profesora Stanisława Dembińskiego, rektora tego uniwersytetu w czasach solidarnościowego zrywu, został członkiem specjalnej komisji, która miała za zadanie rehabilitować krzywdy moralne pracowników Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w minionym okresie. To właśnie Pan, Panie Profesorze, trzykrotnie referował sprawę Elżbiety Zawackiej podczas posiedzeń tej komisji. Ze skutkiem pozytywnym.

I od tego czasu stał się Pan jednym z najbliższych współpracowników legendarnej „Zo”. Co więcej, jedną z niewielu osób, z których zdaniem się liczyła i którym ufała.

Był Pan jednym z najważniejszych współtwórców tego wielkiego dzieła pamięci, jakim jest Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej. Pańska bogata wiedza i życiowa mądrość wiernie towarzyszyła wszystkim etapom powstawania Fundacji. Od tych działań upamiętniających, których kulminacją był niezapomniany 11 XI 1986 r., gdy w zabytkowym krużganku kościoła Najświętszej Marii Panny w Toruniu zawisła pierwsza tablica upamiętniająca Pomorski Okręg Armii Krajowej, po Klub Historyczny, który, działając od roku 1987 przy toruńskim oddziale Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, był protoplastą Fundacji.

W 1990 r. był Pan współtwórcą Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej, która po śmierci założycielki nosi jej imię.

Był Pan wierny tej Fundacji od początku do samego końca. Stał Pan na straży jakości jej pracy i rzetelności naszych społecznych działań. Pana oczkiem w głowie było nasze archiwum, ostatnie chyba Pańskie ulubione dziecko archiwalne. Jak celnie stwierdzono na profilu facebookowym Fundacji: „Zawsze pomocny, służył wskazówkami metodologicznymi, gdy tworzyliśmy archiwum, edytorskimi, gdy wydawaliśmy źródła historyczne, wydawniczymi, gdy do druku podawaliśmy kolejne książki, or-

ganizacyjnymi, gdy organizowaliśmy kolejne konferencje. Bez jego wsparcia Fundacja z pewnością nie osiągnęłaby tak wysokiego poziomu wydawniczego i organizacyjnego”.

Do końca był Pan aktywnym członkiem Rady Fundacji, Komitetu Redakcyjnego jako jego przewodniczący i żył Pan Fundacją. Odwiedzał nas Pan bardzo często.

Dzisiaj chciałbym w imieniu Rady Fundacji, Zarządu, obecnej tutaj pani prezes Doroty Zawackiej-Wakarecy, pracowników oraz współpracowników podziękować Panu, Panie Profesorze. Za życzliwość, za wsparcie, za mądre rady, za stałą obecność i trwającą aż do końca dyskretną troskę o dobro naszej Fundacji.

Niech Pan spoczywa w pokoju.

Niech Pan zamelduje Pani General, że nasza służba trwa i staramy się my, pokolenie Solidarności, kontynuować to dzieło, które wspólnie z nią Pan rozpoczął.

Rodzinie i wszystkim bliskim składam wyrazy głębokiego współczucia.

Wiesława Kwiatkowska

WTORKOWE SPOTKANIA (I NIE TYLKO) Z PROFESOREM ANDRZEJEM TOMCZAKIEM

Do grona bliskich współpracowników Fundacji Generali Elżbiety Zawackiej, od początku jej istnienia aż do śmierci w roku 2017, należał Profesor Andrzej Tomczak. Uczestniczył w pracach Fundacji nie tylko z racji zajmowanych stanowisk (członek Rady, wiceprezes Zarządu, przewodniczący Komitetu Redakcyjnego), ale i jako doradca oraz opiekun we wszystkich sprawach, zwłaszcza archiwalnych. Te bliskie związki były konsekwencją zarówno ogromnego patriotyzmu Pana Profesora, wyniesionego z domu i utrwalonego w okresie okupacji hitlerowskiej, jak i „miłości” do archiwistyki i archiwów, którym służył swoją bogatą wiedzą i życiowym doświadczeniem do ostatnich dni życia.

Miałam ogromny zaszczyt i szczęście należeć do grona osób szczególnie wyróżnionych w kontaktach z Profesorem Andrzejem Tomczakiem. Przez wiele lat dzieliłam z nim pokój w Instytucie Historii i Archiwistyki, byłam zapraszana na imieniny w dniu 30 listopada, uczestniczyłam w ważnych wydarzeniach zarówno o charakterze zawodowym, jak i mniej oficjalnym. Jako absolwentka historii, o specjalności pedagogicznej, nie miałam okazji poznać bliżej Pana Profesora w czasie studiów, chociaż towarzyszył mi w ich ostatnim dniu – egzaminie magisterskim – jako przewodniczący komisji. Trochę przez przypadek trafiłam do pracy w Archiwum Państwowym w Toruniu, z którym związałam się zawodowo na długie lata. Wówczas też nasze drogi krzyżowały się już częściej, także w Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”, w której w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku wykonywałam i nadzorowałam prace archiwalne. Przełom w kontaktach nastąpił wraz z zatrudnieniem mnie na pełny etat w Zakładzie Archiwistyki IHiA. Pan Profesor „przygarnął” mnie do swojego pokoju na parterze budynku przy pl. Teatralnym i odtąd dzieliliśmy pokój w kolejnych siedzibach Instytutu: na Wydziale Biologii i w docelowym Collegium Humanisticum. To Profesorowi zawdzięczam ostateczne ukształtowanie w zawodzie archiwisty i mimo że nie byłam uczestnikiem Jego seminariów, to stał się moim mistrzem oraz autorytetem naukowym i życiowym.

Pan Profesor, mimo że od roku 1992 przebywał na emeryturze, to od końca lat dziewięćdziesiątych aktywnie uczestniczył w życiu zakładów

archiwistycznych i uniwersytetu. Ta aktywność przejawiała się na wielu polach: uczył, pisał artykuły, brał udział w konferencjach i projektach naukowych. Najtrwalszą formą naszych kontaktów stały się wtorkowe spotkania w Zakładzie Archiwistyki, w których brali udział nie tylko archiwiści uniwersyteccy, ale także koleżanki i koledzy z innych zakładów, a nawet spoza UMK, których jak magnes przyciągał Pan Profesor. Ich stałymi uczestnikami byli: Profesor Andrzej Tomczak, Wiesława Kwiatkowska, Janusz Tandecki, Waldemar Chorążyczewski, Agnieszka Rosa. Niektóre ze spotkań były zebraniem Zakładu Archiwistyki, pozostałe miały mniej formalny charakter, mimo że ich przebieg był podobny. Przy kawie lub herbacie i czymś słodkim (choć w ostatnim okresie Pan Profesor unikał słodczy) omawialiśmy najważniejsze wydarzenia archiwalne, ewentualnie uniwersyteckie z minionego tygodnia. Przedmiotem rozmów były zarówno najnowsze publikacje, konferencje, jak i codzienne fakty z życia archiwów i uczelni. Ostateczny głos, podsumowanie, wreszcie dopełnienie poruszanych zagadnień należało przeważnie do Profesora Andrzeja Tomczaka. Sprawy bieżące były dla Niego często punktem wyjścia do licznych wspomnień. Składały się one na dzieje polskiej archiwistyki i archiwów po roku 1945, uzupełniające „oficjalny” obraz utrwalony w opublikowanej syntezie. Profesor był świadkiem, a często i uczestnikiem bardzo wielu istotnych wydarzeń w życiu archiwistyki uniwersyteckiej i archiwów. W świat archiwistyki wprowadził Go w roku 1945, podczas wykładów na Uniwersytecie Łódzkim, Adam Stebelski, a umocniła te związki obowiązkowa po studiach praca w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Łodzi. Dalsze lata poświęcił Uniwersytetowi Mikołaja Kopernika i toruńskiej archiwistycy akademickiej, zachowując nadal ściśle kontakty z całym środowiskiem archiwalnym. Dzieląc się z młodszymi archiwistami tymi wspomnieniami, nie tylko poszerzał naszą wiedzę o nowe fakty, ale i przekazywał wartości, którym był zawsze wierny: tolerancji, szacunku dla drugiego człowieka, a przede wszystkim bezinteresowności i oddaniu ideałom swojego zawodu. Wreszcie nie brakowało w trakcie tych spotkań akcentów bardziej osobistych, wspomnień o lwowskim domu dziadków, domu w Besiekierzu, latach szkolnych spędzonych w Łodzi, okresie okupacji i studiów. Wspominał licznych przyjaciół z UMK i innych ośrodków akademickich, z archiwów, towarzyszy wędrówek po górach. Przeważnie przedłużeniem spotkań i prowadzonych rozmów były obiady, które Profesor lubił jeść w „Piątej Klepce”, a po wyprowadzce Instytutu na Bielany – w „Azurro” lub w bistro „U Klonowica”. Niekiedy rezygnował ze wspólnego wyjścia, gdyż był umówiony w innej instytucji, przeważnie śpieszył się do Fundacji, którą darzył szczególnymi względami i nigdy nie odmawiał pomocy w rozwiązaniu wszelkich problemów.

Po odejściu Pana Profesora pozostał w pokoju w IHiA księgozbiór подарowany Zakładowi Archiwistyki, obrazy i inne pamiątki, a nad biurkiem Jego fotografia. Wyrazem szacunku, jakim społeczność uniwersytecka darzy Andrzeja Tomczaka, było nadanie w dniu 19 VI 2018 r. auli Collegium Humanisticum imienia Pana Profesora. Uroczystości towarzyszyła poświęcona Jemu wystawa zatytułowana „Szlakiem Profesora”, która obecnie stanowi stały element wyposażenia auli i przypomina najważniejsze wydarzenia z Jego życia.

Katarzyna Minczykowska

Z KSIĘGI PAMIĄTKOWEJ PROFESORA ANDRZEJA TOMCZAKA*

Gdy 27 II 1987 r. z inicjatywy Elżbiety Zawackiej powstał przy toruńskim Oddziale Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Klub Historyczny, który później przyjął imię zamordowanego w więzieniu we Wronkach Delegata Rządu na Kraj Antoniego Antczaka¹, nikt nie przypuszczał, że w tym samym środowisku za niespełna trzy lata powstanie Fundacja zajmująca się gromadzeniem pamiątek po byłych żołnierzach AK z terenu Pomorza, a w dalszej perspektywie również pamiątek po działalności wojennej Polek w latach 1939–1945. Zamierzeniem bowiem Elżbiety Zawackiej i jej najbliższych wówczas współpracowników, prof. Jana Łopuskiego, prof. Stanisława Salmonowicza i prof. Andrzeja Tomczaka, było to, aby Fundacja taka powstała w Warszawie. Rozmowy i ustalenia na ten temat w tym gronie trwały, zwykle w mieszkaniu Elżbiety Zawackiej, od 1988 r. Dążono do założenia stowarzyszenia skupiającego byłych akowców, a przy nim Fundacji, która dałaby podstawę Archiwum i Muzeum Armii Krajowej². Niestety, wkrótce okazało się, że mimo iż udało się doprowadzić do założenia w 1989 r. Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej (późniejsza nazwa: Światowy Związek Żołnierzy AK) oraz Fundacji Archiwum i Muzeum AK im. Stefana Grota Roweckiego w Warszawie, to instytucje te nie były w stanie gromadzić, opracowywać, przechowywać i udostępniać pamiątek i materiałów archiwalnych, dokumentujących działalność żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego³.

* Zaktualizowany i skrócony tekst, który ukazał się pod tytułem: *Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej 1990–2012. Najważniejsze aspekty działalności*, [w:] *Silva rerum. Opera historica, diplomatica et archivistica continens, Andreae Tomczak dedicate* [Prace historyczna, dyplomatyczne i archiwalne dedykowane Profesorowi Andrzejowi Tomczakowi], pod red. W. Chorążyczewskiego i M. Hlebionka, Toruń-Warszawa 2012, s. 161–176.

¹ Szerzej na temat Antoniego Antczaka zob. *Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939–1945*, cz. 3, pod red. A. Zakrzewskiej i E. Zawackiej, Toruń 1997, s. 25–29.

² A. Tomczak, *Udział środowiska toruńskiego w powstaniu Światowego Związku Żołnierzy AK*, *Rocznik Toruński*, t. 27: 2000, s. 137–138.

³ *Ibid.*, s. 142–146.

Elżbieta Zawacka oraz jej toruńscy współpracownicy mieli poczucie nieubłagania uciekającego czasu, żołnierze AK odchodzili na wieczną wartę, a dowody ich wojennej działalności przepadały, ich historie często odchodziły wraz z nimi. Wówczas Elżbieta Zawacka przy wsparciu prof. Stanisława Salmonowicza i mgr. Grzegorza Górskiego (dzisiaj dr. hab., profesora i rektora Kolegium Jagiellońskiego w Toruniu) założyła w Toruniu Fundację „Archiwum Pomorskie AK”. Akt notarialny został spisany 16 II 1990 r. przed notariuszem Elżbietą Lebiecką. Następnie Minister Edukacji Narodowej, prof. dr hab. Henryk Samsonowicz, rozpatrzył pozytywnie wniosek Fundacji o jej zatwierdzenie (16 III 1990 r.), a 24 IV 1990 r. dokonano wpisu fundacji do rejestru Sądu Rejonowego dla Warszawy-Pragi⁴. Członkowie założyciele ustanowili statut, który jest podstawą działalności Fundacji. W ciągu 28-letniej działalności ulegał on nieznacznym modyfikacjom, pozwalającym na poszerzenie zakresu merytorycznego działań Fundacji⁵. W tym czasie też Fundacja dwukrotnie zmieniała nazwę, która była i jest jednocześnie odzwierciedleniem jej działalności⁶. „Fundacja jest pozarządową organizacją pożytku publicznego, prowadzącą działalność społecznie użyteczną, naukową, oświatową, służącą popieraniu badań: historii Armii Krajowej na Pomorzu, utrwalaniu i upowszechnianiu historii, tradycji i dziedzictwa ideowego Armii Krajowej, dziejów wojskowej służby Polek i upamiętnianiu tradycji tej służby. Cele swe Fundacja realizuje poprzez: gromadzenie, opracowanie i udostępnianie niestanowiących państwowego zasobu archiwalnego materiałów archiwalnych, dokumentacji i muzealiów doty-

⁴ Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek (dalej: FGEZ), Akta zakładowe Fundacji, Organizacja Własnej Jednostki, 1990–2002, Akt notarialny Repetytorium A 2200/1990; Decyzja Ministra Edukacji Narodowej o zatwierdzeniu Fundacji i jej statutu (BP-0791-35/90/JRw), Warszawa 16 III 1990, Postanowienie Sądu Rejonowego dla Warszawy-Pragi o wpisie do rejestru fundacji, Warszawa 24 IV 1990, sygn. Z-010, k. nłb.

⁵ Najważniejsze zmiany w statucie wprowadzono: w 1999 r., na wniosek Elżbiety Zawackiej sformalizowano poszerzony już od 1993 r. zakres działalności Fundacji o prace związane z upamiętnieniem udziału Polek w działaniach niepodległościowych Polski w latach 1939–1945; w 2011 r. dostosowano statut do wymogów zmienionej w 2010 r. ustawy o organizacjach pożytku publicznego i wolontariacie z dnia 24 IV 2003 r. Zmiany te jednak nie wpłynęły na merytoryczny zakres działalności Fundacji; zob. FGEZ, Akta zakładowe Fundacji, Protokoły z posiedzeń Rady Fundacji, sygn. Z-001.

⁶ Nazwę Fundacji zmieniano dwukrotnie: 1) na wniosek Elżbiety Zawackiej w 1999 r. z Fundacja „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” na Fundacja „Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek”, 2) w marcu 2009 r. na wniosek Zarządu z Fundacja „Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek” na Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej. W toku dyskusji nową nazwę ustalono na: Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz wojskowej Służby Polek; zob. FGEZ, Akta zakładowe Fundacji, Protokoły z posiedzeń Rady Fundacji, sygn. Z-001.

czących Armii Krajowej na Pomorzu oraz wojskowej służby Polek; gromadzenie i udostępnianie księgozbioru Biblioteki Fundacji wszystkim zainteresowanym tematyką dotyczącą pomorskiej AK oraz wojskowej służby Polek; udostępnianie gromadzonych materiałów archiwalnych zainteresowanym, w szczególności historykom badającym dzieje AK na Pomorzu oraz dzieje wojskowej służby Polek i historię Wydziału Łączności Zagranicznej KG AK (tzw. Zagrody); gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie wszelkiego rodzaju pamiątek typu muzealnego po AK na Pomorzu i po wojskowej służbie Polek; gromadzenie i opracowywanie materiałów dotyczących działalności konspiratorów rodem z Pomorza w ogólnopolskich strukturach oraz materiałów dotyczących środowisk konspiracyjnych po roku 1945; popularyzację Polskiego Państwa Podziemnego, konspiracji pomorskiej i kobiet-żołnierzy na łamach Biuletynu Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek; własną działalność wydawniczą Biblioteki Fundacji Archiwum Pomorskie AK i sprzedaż własnych wydawnictw⁷.

Do realizacji tych celów Elżbieta Zawacka pozyskiwała rzesze wolontariuszy. Główne aspekty działalności Fundacji dotyczyły prac archiwalnych, wydawniczych i działań związanych z upamiętnianiem żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego poprzez nazewnictwo ulic, fundowanie tablic, obelisków i pomników. Wszystkimi działaniami niemalże do końca swoich dni kierowała Elżbieta Zawacka, korzystała jednak ze wsparcia naukowego wielu historyków XX w., archiwistów i muzealników. W pracach archiwalnych zawsze Elżbiecie Zawackiej doradzał prof. Andrzej Tomczak, a w pierwszym okresie istnienia Fundacji również Wiesława Kwiatkowska (obecnie dr hab., prof. UMK) i dr Krystyna Podlaszewska. Ta ostatnia była także współautorką (współ z prof. Tomczakiem i prof. Zawacką) pierwszej instrukcji opracowywania materiałów aktowych gromadzonych przez Fundację. Zgodnie z wolą Elżbiety Zawackiej zbiory te podzielono na trzy grupy (w terminologii „fundacyjnej” określanej działaniami): dział Archiwum Pomorskie (materiały dotyczące konspiracji na Pomorzu), dział Archiwum Wojennej Służby Polek (materiały na temat udziału Polek w działaniach wojennych 1939–1945) i dział Wydziału Łączności Zagranicznej KG ZWZ-AK „Zagroda” (materiały dotyczące kurierów tego Wydziału oraz działalności Wydziału jako takiego).

⁷ FGEZ, Akta zakładowe Fundacji, Statut Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek, 11 IV 2011. Fundacja uzyskała status organizacji pożytku publicznego w 2004 r., zob. FGEZ, Akta zakładowe Fundacji, Organizacja własna jednostki 2007–2012, KRS, Odpis aktualny, Stan na dzień 21 III 2012, k. 1–6.

W ciągu 28 lat działalności Fundacji udało się zgromadzić materiały, na podstawie których założono akta osobowe dla 8679 osób⁸. 3613 teczek osobowych to materiały zgromadzone w ramach działu zbiorów pomorskich, 4823 teczek składa się na zbiory WSK oraz 243 jednostek archiwalnych to akta „Zagrody”⁹. Aby zintensyfikować działania związane z pozyskiwaniem materiałów relacyjnych, w 1996 r. na I Zjeździe Kombatantek, zorganizowanym przez Elżbietę Zawacką, powołała ona Memoriał General Marii Wittek, skupiający ponad 300 osób zaangażowanych w pozyskiwanie materiałów dokumentujących udział Polek w latach drugiej wojny światowej. Dzięki działaniom Memoriału dział zbiorów WSK z 487 teczek w 1996 r. wzrósł do wspomnianych 4823 teczek osobowych kobiet-żołnierzy w roku 2018, przy czym największy przyrost materiałów zauważa się w pierwszych sześciu latach po powołaniu Memoriału, tj. w okresie od listopada 1996 r. do końca 2001 r.¹⁰

Spełniając funkcje archiwum, Fundacja gromadzi, opracowuje, przechowuje i udostępnia ww. zbiory. Aby móc rzetelnie spełniać te zadania, konieczne było stworzenie pomocy archiwalnych, toteż od początku działalności Fundacji, wzorem Komisji Historii Kobiet w Warszawie¹¹, z którą Elżbieta Zawacka była związana od lat siedemdziesiątych XX w., prowadzone są kartoteki alfabetyczne i rzeczowe, które w swoistej terminologii fundacyjnej określa się „kartoteką alfabetyczną” – tzw. alfabetką – oraz kartotekami: relatora i informacyjną. Ponadto, by ułatwić badaczom po-

⁸ W pierwszym dziesięcioleciu działalności Fundacji jednateczka osobowa odpowiadała jednej jednostce archiwalnej. W miarę jednak napływania materiałów, często od rodzin zmarłych kombatantów, na temat jednej osoby zakładano kilka jednostek archiwalnych. Przy czym podstawowy numer inwentarza pozostawał bez zmian, był jednak łamany przez kolejne numery odpowiadające kolejnym jednostkom archiwalnym (np. Janina Kowalska, nr inw. 1232/1-5/WSK). Wyjątek stanowiąteczki osobowe żołnierzy „Zagrody”. W tym dziale materiały nie narastały, w związku z czym jednateczka osobowa odpowiada jednej jednostce archiwalnej. Od 2012 r. Fundacja sukcesywnie digitalizuje i udostępnia on-line zgromadzone przez siebie zbiory archiwalne, zob. www.zawacka.pl oraz <http://kpbc.umk.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=130> [dostęp: 30 IX 2018].

⁹ Stan zgromadzonych przez fundację materiałów na dzień 31 XII 2018 r.

¹⁰ Zob. FGEZ, Akta zakładowe Fundacji, Sprawozdania z działalności Fundacji za lata 1996–2001, sygn. Z-030.

¹¹ Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość – archiwum społeczne założone z inicjatywy Marii Wittek w 1970 r. przy warszawskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Historycznego, gdzie przez lata znajdowała się też siedziba KHK. Od 2001 r. KHK przeniosła się do gmachu Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Prace Komisji ustały, zbiory jednak się zachowały i są udostępniane przez pracowników AAN. Do najważniejszych osiągnięć KHK należy wydanie drukiem, nakładem Państwowego Instytutu Wydawniczego, *Słownika uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939–1945. Poległe i zmarłe w okupacji niemieckiej*, praca zb., Warszawa 1988; K. Minczykowska, *Spoleczne ośrodki dokumentacji dziejów konspiracji 1939–1945 w Polsce*, *Archiwista Polski* 2003, nr 2 (30), s. 40.

szukiwania, stworzono także tzw. teczki problemowe, zawierające informacje na temat poszczególnych zagadnień związanych z drugą wojną światową lub odsyłacze na ich temat do konkretnych akt zgromadzonych przez Fundację.

Oprócz materiałów o charakterze relacyjnym kombatanci i ich rodziny nadsyłali do Fundacji wiele zdjęć i pamiątek rzeczowych, od pamiątek osobistych, przez liczne odznaczenia aż do obrazów. Na tej podstawie stworzono dwa kolejne działy zbiorów Fundacji: dział muzealników i ikonograficzny. Na pierwszy składa się kilkaset eksponatów muzealnych, na drugi ponad kilka tysięcy fotografii (przy czym drugie tyle badacz może odnaleźć w opisanych wyżej teczkach osobowych). Do najcenniejszych eksponatów muzealnych Fundacji należą: radiostacja z 1944 r. (nr inw. 149) przekazana Elżbiecie Zawackiej przez Jana Kopytę, w latach wojny pracującego w bazie Janka w Paryżu, połowy ekwipunek żołnierza polskich Sił Zbrojnych (łóżko polowe, śpiwór, polowe krzesło, dwie polowe umywalki, polowe wiadro; nr inw. 275–281), płk. Karola Marescha, przekazany przez Eugenię Maresch¹², klucz do przechowywania mikrofilmów gen. Marii Wittek, szefa WSK KG SZP-ZWZ-AK (nr inw. 105), liczne elementy wyposażenia obozowego pewiaczek lat międzywojennych (łyżki, elementy mundurów) czy odznaczenia m.in.: gen. Elżbiety Zawackiej, a wśród nich *Virtuti Militari*, *Krzyż Walecznych* czy *Order Orła Białego*. Z kolei wśród najcenniejszych fotografii znajdują się zdjęcia przekazane przez Elżbietę Zawacką z czasów jej służby w Organizacji Przesposobienia Wojskowego Kobiet. Na zbiór ten składa się 1510 zdjęć z lat 1931–1939, 1946.

Uzupełnienie zbiorów Fundacji stanowią zbiory biblioteczne, wśród których oprócz kilkutysięcznego zespołu książek i czasopism dotyczących lat 1939–1945 na uwagę zasługuje zbiór prasy konspiracyjnej i map z lat 1939–1945. Tu do najcenniejszych należą takie tytuły jak: „Głos Serca Polskiego” (b.d.w.), „Iskra Wolności (1942)”, „Służba Kobiet (1943, 1944)”, zbiór 13 tytułów prasy powstańczej, m.in. „Biuletyn Informacyjny”

¹² Eugenia Maresch – w 1940 r. została deportowana wraz z rodzicami i rodzeństwem na Syberię, skąd dwa lata później przedostała się najpierw do Teheranu, później do Indii, a następnie do Anglii, gdzie mieszka do dzisiaj. Od wczesnej młodości udzielała się społecznie. Jest członkiem m.in. Rady Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego w Londynie, sekretarzem Towarzystwa Popierania Nauki Polskiej w Londynie, członkinią Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu, Polsko-Brytyjskiej Komisji do Spraw wywiadu oraz członkinią Rady Ochrony Pamięci walk i Męczeństwa; <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/konkursy-i-nagrody/nagroda-kustosz-pamieci/2009/24263,Eugenia-Maresch.html?search=9570755490984> [dostęp: 12 IX 2018 r.].

(1944), czy organ Pomocniczej Służby Kobiet w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie – „Ochotniczka” (14 numerów z lat 1943–1946)¹³.

Od początku swojej działalności Fundacja udostępnia zgromadzone przez siebie zbiory pracownikom naukowym, studentom, rodzinom kombatantów. Warto dodać, że i tu nie do przecenienia okazała się pomoc archiwisty, prof. A. Tomczaka, który – jak wiadomo – swego czasu pracował zawodowo w Archiwum Państwowym w Łodzi i który od początku działalności Fundacji uwrażliwiał jej twórczynię i pracowników na elementy konieczne do właściwego funkcjonowania pracowni naukowej. I choć ta pod względem technicznym, z uwagi na ciągle niedofinansowanie, wciąż wymaga dopracowania, to dzięki czujności prof. Tomczaka zawsze obowiązywał w niej regulamin i ewidencja korzystających ze zbiorów, którzy musieli uzasadniać pisemnie taką potrzebę, a studenci zaś muszą okazać skierowanie z uczelni bądź polecenie samodzielnego pracownika naukowego, co w przypadku prywatnych archiwów społecznych nie jest wcale takie oczywiste.

Kolejny ważny aspekt działalności Fundacji, to niewątpliwie jej działalność wydawnicza.

Publikacje Fundacji są wydawane w ramach serii „Biblioteka Fundacji Archiwum Pomorskie AK”. Dotychczas ukazało się 75 prac¹⁴, które można podzielić na sześć grup: słowniki, materiały źródłowe, materiały pokonferencyjne, monografie, publikacje poświęcone wojennej służbie Polek, publikacje niepasujące do żadnej z wyżej wymienionych grup i objęte wspólnym tytułem „Varia”. Ukazały się w ramach tej „niepisanej” grupy m.in.: wiersze Ireny Tomalakowej, przewodnik po Borach Tucholskich czy informatory i katalogi (także anglojęzyczne) o zbiorach Fundacji¹⁵.

Fundacja publikuje także „Biuletyn Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej”, który ukazuje się nieprzerwanie od 1988 r. Początkowo jako organ Klubu Historycznego, następnie jako „Biuletyn Fundacji Archiwum Pomorskie AK”, później jako „Biuletyn Fundacji Archiwum Pomorskie AK oraz Wojskowej Służby Polek”, a po śmierci Elżbiety Zawackiej w 2009 r.

¹³ *Informator o zbiorach Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” w Toruniu*, pod red. K. Minczykowskiej, Toruń 2000, s. 177–178.

¹⁴ Wykaz publikacji Fundacji zob. ostatnie strony bieżącego Biuletynu.

¹⁵ I. Tomalak, *Drugi brzeg. Wiersze wojenne i więzienne*, Toruń 1994; *Szlak partyzancki Armii Krajowej w Borach Tucholskich. Przewodnik*, Toruń 1995; *Informator o zbiorach Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej*, pod red. K. Minczykowskiej, Toruń 2000; *Informator o zbiorach archiwalnych Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej*, pod red. K. Minczykowskiej, Toruń 2017 [*Guide to the collections of the archive of The Foundation of General Elżbieta Zawacka*, translated by Agnieszka Chabros]; A. Mikulska, J. Mikulska, *Katalog muzealiów ze zbiorów Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej*, Toruń 2017 [*Catalogue of the collections of The Foundation of General Elżbieta Zawacka*, translated by Agnieszka Chabros].

pod obecnym tytułem. W ciągu 24 lat zmieniała się nie tylko szata graficzna „Biuletynu”, ale i zawartość. Przeszedł on długą metamorfozę od druku ulotnego przygotowywanego metodą powielaczową, mającego charakter tylko informacyjny, do czasopisma o charakterze popularnonaukowym, kierowanym nie tylko do pracowników i współpracowników Fundacji, ale i do szerszych gremiów społecznych. Obecnie „Biuletyn” wydawany jest jako rocznik, w nakładzie od 1200 do 2400 egz. oraz w formie e-booka i rozpowszechniany całkowicie nieodpłatnie. Głównymi odbiorcami „Biuletynu” są nauczyciele, naukowcy, kombatan ci oraz biblioteki o profilu humanistycznym w kraju i za granicą.

Pracami wydawniczymi Fundacji od początku kierował prof. Andrzej Tomczak, a członkami Komitetu byli ponadto prof. Stanisław Salmonowicz (do końca 1995 r.), dr hab. Jan Sziling (od 2008 r. profesor tytularny; wciąż aktywny w Komitecie Redakcyjnym), oraz doc. Elżbieta Zawacka (od 1996 r. profesor tytularny; w Komitecie aktywna do 2005 r.)¹⁶. W roku 2001 do Komitetu dołączyła Katarzyna Minczykowska, pełniąca funkcję sekretarza. W 2006 r. skład Komitetu poszerzono o dr. hab. Bogdanę Chrzanowskiego i dr Sylwię Grochowinę. Początkowo Komitet obradował kilka razy w roku, od 2001 r. zebrania odbywają się raz w roku, a sprawy bieżące omawiane były w ramach osobnych konsultacji, których najczęściej udzielali sekretarzowi Komitetu i Zarządowi Fundacji¹⁷ prof. Andrzej Tomczak i prof. Jan Sziling. Ponadto ci członkowie Komitetu, którzy są samodzielnymi pracownikami naukowymi, dokonują też recenzji wewnętrznych prac wpływających do redakcji. W recenzowaniu, często społecznym, wspierają Fundację także pozostali obecni i byli członkowie Rady Fundacji¹⁸.

¹⁶ Elżbieta Zawacka wówczas zrezygnowała też z udziału w czynnych pracach Rady Fundacji oraz z przewodniczenia Memoriałowi General Marii Wittek, pozostawała jednak w stałym kontakcie z władzami i pracownikami Fundacji, niejednokrotnie konsultując i realnie wpływając na realizację wiele projektów Fundacji; FGEZ, Akta zakładowe, Organy Kolegialne. Rada Fundacji, Pismo Elżbiety Zawackiej o rezygnacji z czynnego uczestnictwa w Radzie i w Komitecie Redakcyjnym Fundacji, 2005, sygn. Z-000.

¹⁷ Zarząd Fundacji, według statutu, zarządza fundacją. Jest nadzorowany przez Radę Fundacji oraz Komisję Rewizyjną. Pierwszy Zarząd Fundacji pracował w składzie: Elżbieta Zawacka (prezes), Grzegorz Górski (wiceprezes) i Zbigniew Muchliński (sekretarz). Obecnie w skład zarządu wchodzi: Dorota Zawacka-Wakarecy (prezes), Katarzyna Minczykowska-Targowska (wiceprezes) i Dorota Kromp (sekretarz); FGEZ, Akta zakładowe Fundacji, 1990, Z-010; Akta zakładowe Fundacji, Organizacja własna jednostki 2007-2012, KRS, Odpis aktualny, Stan na dzień 21 III 2012 r., k. 1-6, zobacz też: www.zawacka.pl/organizacja.html [dostęp: 30 VI 2012 r.].

¹⁸ Rada Fundacji, według Statutu Fundacji, jest organem nadrzędnym, sprawującym nadzór nad Zarządem Fundacji. Pierwsza Rada Fundacji składała się z: Stanisława Salmonowicza (przewodniczący) oraz członków: Leszka Michalskiego, Jana Szilinga, Kazimierza Przybyszewskiego i Jana Wyrowińskiego. Obecnie w skład Rady wchodzi: Jan

Obok działalności archiwalnej, wydawniczej, konferencyjnej, wystawienniczej Fundacja prowadzi działalność edukacyjną, polegającą na organizowaniu wykładów otwartych oraz prelekcji i warsztatów. Przy czym te drugie, kierowane do młodzieży, odbywają się zarówno w siedzibie Fundacji, jak i w placówkach, do których zapraszani są pracownicy i współpracownicy Fundacji.

Od początku swojej działalności Fundacja dbała także o upamiętnianie żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego poprzez fundowanie tablic, obelisków, pomników oraz zabieganie, by ulice czy instytucje użyteczności publicznej nosiły imiona polskich żołnierzy drugiej wojny światowej. I tak już w 1986 r. za sprawą Elżbiety Zawackiej i grona osób skupionych wokół niej odsłonięto, jeszcze w towarzystwie funkcjonariuszy Służb Bezpieczeństwa, tablicę pamiątkową poświęconą pamięci żołnierzy Pomorskiego Okręgu ZWZ-AK (Toruń, krużganek kościoła NMP). W latach następnych odsłaniano kolejne tablice i obeliski. Łącznie za sprawą działalności Fundacji udało się odsłonić 14 tablic i obelisków oraz jeden pomnik¹⁹. Do największych osiągnięć samej Elżbiety Zawackiej należało ufundowanie i odsłonięcie pomnika gen. Marii Wittek (Warszawa, kwiecień 2007, dziedziniec Muzeum Wojska Polskiego) i obelisku poświęconego pamięci wszystkich „Polek walczących na frontach II wojny światowej” (Warszawa, listopad 2007, Park Wolności przy Muzeum Powstania Warszawskiego). We wszystkie działania merytoryczne, dotyczące treści tablic pamiątkowych angażowali się członkowie Rady Fundacji – szczególnie prof. Andrzej Tomczak i prof. Jan Sziling, których niejednokrotnie Elżbieta Zawacka prosiła o spotkania konsultacyjne, które odbywały się w mieszkaniu Pani General.

Działalność Fundacji była i jest możliwa dzięki dziesiątkom ludzi zaangażowanych w jej prace. W szczytowym okresie swojej działalności Fundacja zatrudniała 15 osób, zaś około 30 osób pracowało dla niej społecznie²⁰. Do najwytrwalszych społeczników Fundacji należeli: Kalina Antonowicz, żołnierz AK, muzealnik (pracująca w Fundacji w latach 1990–1998; zmarła w 2003 r.), Aniela Gliniak, żołnierz AK i więzień KL

Wyrowiński (przewodniczący), oraz członkowie: Józef Borzyszkowski, Bogdan Chrzanoski, Andrzej Gąsiorowski, Mirosław Golon, Sylwia Grochowina, Andrzej Kola, Janusz Marszałec, Katarzyna Minczykowska, Przemysław Olstowski, Marcin Owsiański, Waldemar Rezmer, FGEZ, Akta zakładowe Fundacji, Organizacja własna jednostki 1990–2002, Załącznik do pisma kierowanego do Sądu Rejonowego Warszawa-Praga, 1 III 1990, sygn. Z-010; Akta zakładowe Fundacji, Organizacja własna jednostki 2007–2012, KRS, Odpis aktualny, Stan na dzień 21 III 2012, k. 1–6, sygn. Z-010

¹⁹ FGEZ, Akta Zakładowe, Sprawozdania z działalności Fundacji, 1990–2011, sygn. Z-030.

²⁰ D. Zawacka-Wakarecy, *Przedmowa. Powstanie i działalność Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”*, [w:] *Informator o zbiorach Fundacji...*, s. 9–10.

Auschwitz (wolontariuszka w latach 1990–1999; zmarła w 2000 r.), Maria Karwat, z d. Szczaniecka, żołnierz AK, pielęgniarka (od 1990 r. do swojej śmierci w roku 2007), Adela Dejewska, żołnierz AK, emerytowana nauczycielka (1990–1999; zmarła w 2001 r.), Janina Marhburg, bibliotekarka (pracująca z Elżbietą Zawacką już od lat osiemdziesiątych do roku 2005; mieszka w Toruniu) oraz Barbara Skrobacka, żołnierz AK, emerytowana nauczycielka (od końca lat osiemdziesiątych do roku 1999; zmarła w 2010 r.).

Wśród społeczników Fundacji wspierających jej prace od początku jej istnienia do swoich ostatnich dni był prof. Andrzej Tomczak, dokonujący przez te wszystkie lata cotygodniowych konsultacji prac Fundacji, zwłaszcza wydawniczych. Tu wkład Pana Profesora był wprost nie do przecenienia. Czujne i krytyczne spojrzenie prof. Andrzeja Tomczaka na dziesiątki wydawnictw Fundacji tych książkowych, ale i ulotnych, pozwalało na utrzymanie ich wysokiej jakości naukowej. Ponadto dydaktyczna pasja Pana Profesor sprawiła, że przez 27 lat z wiedzy i umiejętności warsztatowych Profesora skorzystał niejeden społeczny historyk czy archiwista Fundacji. Odejście na wieczną wartę naszego Nauczyciela jest wielką stratą dla całego środowiska Fundacji Generali Elżbiety Zawackiej.

Andrzej Tomczak

UDZIAŁ ŚRODOWISKA TORUŃSKIEGO W POWSTANIU ŚWIATOWEGO ZWIĄZKU ŻOŁNIERZY ARMII KRAJOWEJ*

TORUN'S PARTICIPATION IN THE CREATION OF THE WORLD ASSOCIATION OF HOME ARMY SOLDIERS (ŚWIATOWY ZWIĄZEK ŻOŁNIERZY ARMII KRAJOWEJ)

Streszczenie:

Artykuł przedstawia genezę powstania Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej oraz udział w tym procesie środowiska toruńskiego. Założki organizacji sięgają 1980 r., kiedy przy NZSS „Solidarność” w Gdańsku utworzono Radę Główną Komбатantów AK przy „S”. Jedną z postaci zaangażowanych w działalność związku i zachowanie pamięci o działalności Armii Krajowej była gen. Elżbieta Zawacka, która już od lat sześćdziesiątych rozpoczęła gromadzenie materiałów źródłowych dotyczących AK oraz udziału kobiet w drugiej wojnie światowej. Na podstawie prywatnego archiwum gen. Zawackiej, w którym znajdują się dokumenty, listy, a także notatki z przeprowadzonych rozmów odtworzono kolejne etapy tworzenia się organizacji oraz jej struktur terenowych.

Summary:

The article presents the genesis of the creation of The World Association of Home Army Soldiers and the participation of the Toruń community in this process. The seeds of the organization date back to 1980, when the Main Council of the Home Army Veterans at the “S” was established at the Solidarity NZSS in Gdańsk. One of the figures involved in the activity of the union and preserving the memory of the Home Army was General Elżbieta Zawacka, who began collecting source materials regarding the Home Army and women's participation in World War II since the sixties. Based on the private archives of General Zawacka, which contains documents, letters and notes from conversations carried out, the subsequent stages of the organization and its field structures were reproduced.

Słowa kluczowe: żołnierze Armii Krajowej, Elżbieta Zawacka, Fundacja „Archiwum i Muzeum Armii Krajowej im. Gen. Stefana Roweckiego-Grota”, Fundacja „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”

Key words: Home Army soldiers, Elżbieta Zawacka, The Home Army Archives and Museum Foundation Gen. Stefan Rowecki-Grot

* Tekst stanowi przedruk artykułu Andrzeja Tomczaka, o tym samym tytule, zamieszczonego w „Roczniku Toruńskim” 2000, t. 27, s. 137-152. W przypisie do tytułu znajduje się informacja: „Tekst jest rozszerzoną wersją artykułu opublikowanego w »Biuletynie Informacyjnym« Zarządu Głównego Światowego Związku Żołnierzy AK (Numer Zjazdowy - 1999)”.

Dominującą postacią w środowisku toruńskim dawnych żołnierzy Armii Krajowej była i jest nadal Elżbieta Zawacka, historyk dziejów konspiracji 1939–1945 na Pomorzu, zajmująca się także kwestią udziału kobiet w drugiej wojnie światowej¹. Już od końca lat sześćdziesiątych poczęła ona zbierać materiały źródłowe do tej tematyki. Zintensyfikowała tę działalność od 1978 r., kiedy wskutek różnych szykan natury politycznej odeszła z docentury na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, wybierając status emeryta. Skupiła wówczas wokół siebie grono oddanych osób pomagających jej w gromadzeniu i opracowywaniu zbiorów.

W 1980 r., kiedy w Gdańsku utworzono przy NSZZ „Solidarność” pierwszą, wkrótce zniszczoną przez stan wojenny, strukturę kombatancką Armii Krajowej, nazwaną Radą Główną Kombatanatów AK przy „S”, Zawacka weszła w skład Prezydium Rady jako przewodnicząca Komisji Historycznej, będąc równocześnie przewodniczącą zorganizowanej przez siebie Rady Kombatanckiej AK przy Regionie Toruńskim „S”.

Ponownie z inicjatywą na zewnątrz wyszła w 1986 r. W dniu 11 listopada tego roku zorganizowała wspólnie ze Zbigniewem Mówką oraz Janem Wyrowińskim w kościele Najświętszej Marii Panny w Toruniu nabożeństwo połączone z odsłonięciem pierwszej na Pomorzu tablicy upamiętniającej Armię Krajową (dzieło rzeźbiarza Jerzego Leżeńskiego). Wkrótce potem doprowadziła do powołania Klubu Historycznego (przybrał on następnie imię Antoniego Antczaka, podziemnego wojewody pomorskiego, zmarłego w 1952 r. w więzieniu we Wronkach). Miało to miejsce 26 II 1987 r. Klub usytuowany wówczas przy Oddziale Toruńskim Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego stał się zaczątkiem skromnych początkowo badań nad dziejami konspiracji na Pomorzu w latach 1939–1945².

Do współpracy Elżbieta Zawacka zwerbowała również dwóch, a potem trzech profesorów toruńskiego uniwersytetu: prawnika Jana Łopuskiego, historyka Stanisława Salmonowicza i archiwistę-historika Andrzeja Tomczaka. W tym to gronie zrodził się pomysł powołania fundacji akowskiej jako podstawy dla Archiwum i Muzeum Armii Krajowej. Dnia 2 XI 1988 r. Stanisław Salmonowicz skierował do Elżbiety Zawackiej list, w którym pisał: „Chciałbym poruszyć jeszcze jedną bardzo ważną sprawę, którą już kiedyś próbowałem zainteresować Warszawę, ale bez rezultatu do tej pory. Wobec ciąglego problemu, że ze śmiercią różnych osób giną pamiątki związane z dziejami Armii Krajowej, sugerowałbym, by grono byłych żołnierzy AK z udziałem szerszych kręgów społecznych

¹ Elżbieta Zawacka „ZO”, oprac. zbiorowe, Toruń 1999.

² E. Zawacka, *O rodowodzie Fundacji*, Biuletyn Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej i Klubu Historycznego im. A. Antczaka 1990, nr 1–6, s. 1–4.

powołało Fundację Armii Krajowej, której zasadniczym celem byłoby stworzenie w Warszawie Muzeum i Archiwum Armii Krajowej. Na to są oczywiście potrzebne duże pieniądze i lokal, ale gdyby projekt znalazł duży rezonans społeczny (zwłaszcza za granicą), to mógłby się udać i wtedy powstałoby miejsce, gdzie można by gromadzić pamiątki i dokumenty z całej Polski. Co Pani Profesor na to? – prosiłbym, o rozważenie sprawy i wysunięcie tej propozycji ewentualnie w Warszawie”³.

Stąd był już tylko krok do zrodzenia się idei powołania stowarzyszenia skupiającego dawnych akowców, które z kolei mogłoby się zająć powołaniem fundacji. Bodźcem do działań w tym kierunku stała się wiadomość o przygotowywaniu nowej, nieco liberalniejszej ustawy o stowarzyszeniach. W listopadzie i grudniu tegoż 1988 r. odbyło się w mieszkaniu Elżbiety Zawackiej w Toruniu przy ul. Gagarina 136 wiele narad, w których obok samej właścicielki mieszkania brali udział wspomniani wyżej profesorowie toruńskiego uniwersytetu. W trakcie tych narad ułożono tekst Apelu o powołanie stowarzyszenia, z którym to Apelem chciano się zwrócić do szerszych kręgów akowców. Trzeba było zebrać jakieś grono sygnatariuszy Apelu. Nastąpiła wymiana korespondencji. Wojciech Borzobohaty z Warszawy radził listem z 27 grudnia, by sygnatariuszy nie było zbyt wielu⁴. Elżbieta Zawacka wyjeżdżała do stolicy kilkakrotnie w grudniu 1988 r. oraz 6–8 i 10–12 I 1989 r., docierając m.in. do płk. Antoniego Sanojcy, gen. Franciszka Kamińskiego i jeszcze kilkunastu innych oficerów. Ci z kolei zobowiązali się nawiązać kontakt z dalszymi. Tak inż. Stanisław Jankowski („Agaton”) miał rozmawiać z Władysławem Bartoszewskim, Aleksandrem Gieysztozem, Stanisławem Broniewskim. Jankowski jednak radził, ażeby w tych rozmowach na plan pierwszy wysuwać sprawę Fundacji Archiwum i Muzeum⁵. Andrzej Tomczak pozyskał dla sygnowania apelu profesorów Jerzego Kłoczowskiego z Lublina i Henryka Samsonowicza z Warszawy⁶. Jan Łopuski porozu-

³ List zachował się w papierach Elżbiety Zawackiej. Niniejszy artykuł znalazł podstawę źródłową głównie w jej archiwum domowym. Materiały dotyczące problematyki artykułu mieszczą się w trzech teczkach: „Dokumenty Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej”, „Protokoły ŚZŻAK”, „Fundacja im. Grota. Muzeum i Archiwum AK w Warszawie”.

⁴ List w papierach Elżbiety Zawackiej.

⁵ Notatka z przeprowadzonych rozmów, w papierach Elżbiety Zawackiej.

⁶ Rozmowę z prof. Samsonowiczem odbyłem w kawiarni w Warszawie na Marszałkowskiej. Prof. Kłoczowski pisał do mnie 5 I 1989 r. z Lublina: „najchętniej podpisuję się pod piękną inicjatywą i całym projektem Stowarzyszenia b. Żołnierzy AK. Ze sprawą Muzeum i Archiwum czekam na dalsze wieści i dyspozycje, zaczynam też powoli myśleć o zainteresowaniu akowców w Lublinie – sporo nas tu jeszcze zostało”. Materiały związane z tematyką niniejszego artykułu mam w moich papierach w tezcze „AK. Sprawy powołania SZŻ i Fundacji Archiwum”.

miał się ze środowiskiem krakowskim oraz gdańskim (działające tam „Duszpasterstwo Gdańskie AK” zaproponowało włączenie do przyszłej organizacji swoich 1300 członków). Stanisław Salmonowicz skontaktował się m.in. z mjr. Włodzimierzem Białoszewiczem z Wrocławia i por. Jerzym Węgierskim z Katowic. Przeprowadzenie całej tej akcji omówiono na zebraniu u Elżbiety Zawackiej w dniu 13 i powtórnie 24 stycznia. Okazało się, że reakcje rozmówców były zawsze pozytywne, niekiedy wprost entuzjastyczne. Trzeba tu przypomnieć sytuację, w jakiej się to działo. Trwała ciągle Polska Ludowa i nikt nie zdawał sobie sprawy, że jej kres jest tak bliski.

Tekst Apelu był stosunkowo krótki. Istotną jego część tworzyły zdania: „Niżej podpisani, nie rosząc sobie pretensji – także ze względów technicznych – do reprezentatywności wobec wszystkich środowisk czy struktur b. Armii Krajowej, traktują swój apel jako inicjatywę wstępną, w której nie tyle i nie tylko ważne są nazwiska inicjatorów, ale najważniejsza jest idea, którą pod rozwagę ogółu b. żołnierzy AK przedkładają. Chcemy zorganizować Stowarzyszenie Żołnierzy Armii Krajowej i powołać jako fundację – Muzeum i Archiwum Armii Krajowej. Uważamy, że organizacja winna być otwarta dla wszystkich byłych żołnierzy SZP-ZWZ-AK, których – bez względu na takie czy inne różnice – łączy jedno: wierna pamięć o Armii Krajowej i jej ideałach.

1. W oparciu o mającą być w najbliższym czasie uchwaloną nową ustawę o stowarzyszeniach należy powołać Towarzystwo b. Żołnierzy Armii Krajowej (z siedzibą w Warszawie i okręgami, kołami w całym kraju).

2. Zasadniczym celem Stowarzyszenia byłoby zorganizowanie i opieka nad fundacją pn. Muzeum i Archiwum Armii Krajowej. Celowość i pilna potrzeba takiej fundacji nie wymagają uzasadnienia.

3. Stowarzyszenie poza zorganizowaniem Fundacji zajmowałoby się popieraniem działalności historycznej i popularyzatorskiej w zakresie tradycji Armii Krajowej, rozwijaniem własnej działalności wydawniczej, opieką i upamiętnianiem miejsc walki i cmentarzy oraz dokumentacją działań i martyrologii ludzi Armii Krajowej”.

Apel – datowany 5 I 1989 r. – podpisało razem 27 osób, w tym 21 oficerów Armii Krajowej i 6 profesorów, historyków bądź prawników, z których zresztą wszyscy, z wyjątkiem najmłodszego Salmonowicza, służyli w Armii Krajowej⁷.

⁷ Pełna lista sygnatariuszy: płk Antoni Sanojca „Kortum”, KG AK, płk/gen. Franciszek Kamiński „Zenon”, KG AK – Komendant Batalionów Chłopskich, płk Maria Wittekówna „Mira”, KG AK – Szef Wojskowej Służby Kobiet, por. Stanisław Broniewski „Orsza”, KG AK – Naczelnik Szarych Szeregów, płk Wojciech Borzobohaty „Wojan”, KO Kielce, płk Wincenty Chrzszczewski „Kruk I”, KO Wilno, płk Henryk Krajewski „Trzaska”, KO Polesie, płk Stanisław Weber „Chirurg”, KO Warszawa, mjr Włodzimierz

Dnia 24 stycznia inicjatorzy toruńscy rozesłali Apel do redakcji kilku pism z prośbą o wydrukowanie⁸. Prośbę spełniły 2 lutego „Ład” i 4 lutego „Polityka” (dodajmy pewną ciekawostkę – w „Polityce” w tym samym numerze 5/1989 ukazała się obok Apelu informacja o pierwszym posiedzeniu „okrągłego stołu”, zapowiedzianym na 6 lutego). Natomiast nie umieściła toruńskiego Apelu redakcja „Tygodnika Powszechnego”. W Toruniu tłumaczono to tym, że w Krakowie w tym czasie przystąpiono do organizowania podobnego stowarzyszenia. Referował tę sprawę na jednym z zebrań u Elżbiety Zawackiej dobrze znający środowisko krakowskie prof. Łopuski. Apel kończył się prośbą o nadsyłanie na adres toruński Zawackiej wyrazów poparcia. W krótkim czasie otrzymała ona około 800 listów aprobujących, często entuzjastycznie, treść Apelu⁹.

W tym czasie w kręgu Elżbiety Zawackiej w Toruniu pracowano już nad statutem przyszłego stowarzyszenia. Zdawano sobie jednak sprawę, że ostateczną formę powinien nadać statutowi prawnik-fachowiec. W połowie stycznia Tomasz Strzembosz pisał z Warszawy do Elżbiety Zawackiej, że były sędzia Sądu Najwyższego Stanisław Rudnicki (żołnierz AK VII Obwodu „Obroża”) wyraził zgodę na opracowanie statutu¹⁰. Nawiązano z nim bezpośredni kontakt. Już 11 lutego był gotów wstępny projekt. Dyskutowano go także w Toruniu w zwykłym gronie na Gagarina 136. Elżbieta Zawacka pozostawała w stałym kontakcie z gronem warszawskim sygnatariuszy Apelu. W ich imieniu korespondencję prowadził mjr Jan Wojciech Lipczewski, który podjął się tymczasowego prowadzenia biura „warszawiaków”. Pismem okólnym z dnia 20 lutego, podpisanym przez Zawacką a skierowanym do sygnatariuszy Apelu, zostaliśmy w Toruniu powiadomieni, że na zebraniu grupy warszawskich sygnatariuszy, odbytym w dniu 18 lutego z udziałem Za-

Białoszewicz „Wiktor”, KO Lwów, mjr Władysław Bruliński „Oskar”, KO Białystok, mjr Teodor Celtys „Sław”, KO Wilno, mjr Henryk Leliwa Roycewicz „Leliwa”, KO Warszawa, mjr Zygmunt Maciejowski „Wolski”, KO Warszawa, kpt. Stanisław Jankowski, „Agaton”, KG Oddz. II, kpt. Elżbieta Zawacka „ZO”, KG Oddz. V, por. Jerzy Gawroński „Skaut”, KO Poznań, por. Gustaw Grabowski „Adam”, KO Łódź, por. Jan Łopuski „Mariusz”, KP podokręgu Rzeszów, por. Lech Sadowski „Wasył”, KG BIP, por. Aleksander Schulz „Michał”, KO Pomorze, por. Jerzy Węgierski „Antek”, KO Lwów, prof. dr Wiesław Chrzanowski, Warszawa ATK, prof. dr Jerzy Kłoczowski, Lublin KUL, prof. dr Stanisław Salmonowicz, Toruń UMK, prof. dr Henryk Samsonowicz, Warszawa UW, doc. dr Tomasz Strzembosz, Lublin KUL, prof. dr Andrzej Tomczak, Toruń UMK. Lista z oryginalnymi podpisami znajduje się w papierach Elżbiety Zawackiej.

⁸ Apel został przesłany do „Polityki”, „Tygodnika Powszechnego”, „Ładu”, „Przeglądu Katolickiego” i „Życia Warszawy”, a później przedrukowany w kilku dalszych pismach.

⁹ Po 11 III 1989 r. E. Zawacka przekazała wszystkie te listy do biura Stowarzyszenia Żołnierzy AK w Warszawie, gdzie czekają na opracowanie przez historyka-socjologa.

¹⁰ List w papierach Elżbiety Zawackiej.

wackiej, uchwalono zwołanie założycielskiego zebrania Stowarzyszenia Żołnierzy AK na dzień 11 marca oraz że należy jak najszybciej dalsze uwagi do statutu przekazać mecenasowi Rudnickiemu (do pisma był załączony przygotowywany przez niego tekst projektu statutu)¹¹.

Zebranie założycielskie odbyło się w planowanym terminie 11 III 1989 r. w dolnej sali kościoła św. Andrzeja Apostoła przy ul. Chłodnej 9 w Warszawie. Uczestniczyli w nim sygnatariusze Apelu oraz kilkanaście innych osób związanych blisko z ideą Armii Krajowej – razem 37 osób. Porządek dzienny obejmował 8 punktów: zagajenie, wybór przewodniczącego, przyjęcie porządku dziennego, dyskusja nad projektem statutu, przyjęcie statutu, dalsze wnioski organizacyjne, wolne wnioski, zamknięcie zebrania.

W obszernym zagajeniu Elżbieta Zawacka przypomniała działania, które doprowadziły do zwołania zebrania. Na przewodniczącego zebrania wybrano Stanisława Jankowskiego. Przedyskutowano i przyjęto statut przedstawiony przez mecenasa Rudnickiego. Podjęto uchwałę o powołaniu Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej. Uchwalono również, że obecni na sali tworzą Tymczasowy Zarząd Stowarzyszenia. Wybrano Prezydium Zarządu w składzie: Wojciech Borzobohaty, Zygmunt Głuszek, Jan Gozdawa Gołębiowski, Wojciech Lipczewski, Stanisław Rudnicki, Tomasz Strzembosz, Elżbieta Zawacka. Prezydium to ukonstytuowało się w sposób następujący: przewodniczący – Wojciech Borzobohaty, zastępcy – Elżbieta Zawacka i Wojciech Lipczewski, sekretarz – Jan Gozdawa Gołębiowski, skarbnik Radomyski, członkowie – Zygmunt Głuszek i Stanisław Rudnicki¹².

Informację o zebraniu założycielskim podało wiele gazet. Niektóre tygodniki zamieściły pełny tekst przygotowywanego specjalnie dla prasy Komunikatu. W preambule wykorzystał on sformułowania wcześniejszego Apelu. Stwierdzał fakt powołania Stowarzyszenia, podawał skład władz tymczasowych oraz tymczasową siedzibę (plebania kościoła św. Andrzeja przy ul. Chłodnej w Warszawie). Komunikat odbił się szerokim echem – na ulicę Chłodną zaczęła napływać obfita korespondencja, na którą – nieco później – próbowano odpowiadać, wysyłając obszerne listy z informacją o organizującym się Stowarzyszeniu¹³.

¹¹ Uwagi „toruniaków” przekazał mecenasowi Rudnickiemu profesor Łopuski, który spotkał się z nim już 23 I 1989 r., woził mu je również do jego mieszkania w Warszawie przy ul. Armii Ludowej autor niniejszego artykułu. Pismo z 20 lutego w papierach tegoż.

¹² Teksty pierwszego i drugiego projektu statutu, protokół z obrad w dniu 11 marca, wycinki prasowe z komunikatem o zebraniu założycielskim w papierach E. Zawackiej i autora niniejszego artykułu.

¹³ Tekst takiego listu w papierach E. Zawackiej. Pełny tekst komunikatu zob. aneks na końcu artykułu.

Punkt ciężkości dalszych działań przeniósł się teraz wyraźnie do Warszawy, która stała się siedzibą władz Stowarzyszenia. W następnych miesiącach 1989 r. odbywały się liczne posiedzenia Prezydium i nieco rzadsze Zarządu. Elżbieta Zawacka starała się w nich uczestniczyć, czasami zastępował ją autor niniejszego tekstu. Załatwiano sprawę rejestracji Stowarzyszenia, omawiano jego strukturę organizacyjną, nawiązywano kontakty z terenem. Sąd Wojewódzki w Warszawie wpisał Stowarzyszenie do rejestru 26 maja, co zostało przyjęte z ogromnym entuzjazmem i wielkim wzruszeniem przez tłum akowców przybyłych do Sądu.

Struktury terenowe powstawały jeszcze przez dłuższy czas – najtrudniej następowało to w samej Warszawie, skupisku największej liczby dawnych żołnierzy AK. Okręg Pomorski zaczął działać od zebrania założycielskiego odbytego już 21 III 1989 r. w Toruniu – przewodniczącym jego władz został Leszek Michalski¹⁴. Toruńskie środowisko akowskie zorganizowało (przy współpracy Polskiego Towarzystwa Historycznego i Towarzystwa Naukowego w Toruniu) jeszcze w tymże 1989 r., we wrześniu, sesję naukową poświęconą dziejom konspiracji pomorskiej podczas drugiej wojny światowej. Sesja odbyła się pod protektorem nowo powstałego Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej¹⁵.

Do pierwszoplanowych zadań Zarządu Głównego Stowarzyszenia należało wówczas rychłe rozwiązanie problemu podziału akowskiego środowiska kombatanckiego pomiędzy dwie organizacje. W Krakowie bowiem powstał odrębny Związek Żołnierzy Armii Krajowej. Jakoż już w końcu lipca 1989 r. doszło w Warszawie do spotkania przedstawicieli obu towarzystw. Byli obecni obydwaj przewodniczący: Wojciech Borzobohaty oraz Tadeusz Franiszyn, przewodniczył obradom ówczesny senator Roman Ciesielski, profesor Politechniki Krakowskiej. Uchwalono powołać Komisję Porozumiewawczą dla dalszych rozmów¹⁶.

Stowarzyszenie Żołnierzy Armii Krajowej planowało pierwotnie odbyć swój pierwszy zjazd walny w listopadzie 1989 r. Okazało się to nierealne. Tymczasem prowadzono dalej rozmowy z Krakowem. Na zebraniu Zarządu Głównego w dniu 19 października zatwierdzono projekt odbycia przez obie organizacje swoich zjazdów walnych w tym samym terminie i miejscu. Po podjęciu odpowiednich uchwał miały się one przekształcić w pierwszy zjazd wspólny¹⁷. Nacisk na połączenie wywierały

¹⁴ Protokół z zebrania założycielskiego w papierach autora niniejszego artykułu.

¹⁵ Materiały z sesji opublikowano: *Walka podziemna na Pomorzu w latach 1939–1945. Materiały I sesji naukowej tu Toruniu 27–28 IX 1989 r.*, pod red. J. Szilinga, Toruń 1990, s. 438.

¹⁶ Protokół ze spotkania w papierach E. Zawackiej.

¹⁷ Protokół tego i innych posiedzeń Zarządu Stowarzyszenia z tego okresu w papierach E. Zawackiej.

też „doły”. W styczniu i lutym 1990 r. doszło do połączenia Stowarzyszenia i Związku na szczeblu okręgów w Przemyślu i we Wrocławiu.

Na dzień 14 III 1990 r. obie organizacje zwołały swe walne zjazdy do Warszawy. Uchwały one połączenie i następnie, już wspólnie obradując, w dniu 15 marca powołały nowe władze Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Zjazd odbywający się w nowej rzeczywistości politycznej miał uroczysty charakter. Życzenia i błogosławieństwo przysłał Jan Paweł II, nadeszło wiele listów, w tym od premiera Tadeusza Mazowieckiego¹⁸.

Elżbieta Zawacka nie była obecna na Zjeździe. Grupę dawnych toruńskich sygnatariuszy Apelu reprezentował jedynie autor niniejszego tekstu. Zawacka nie została też wybrana (Komisja Matka nie postawiła jej kandydatury) do władz naczelnych nowego związku. Brała jednak udział nadal, tak jak inni „torunianie”, w działalności skierowanej na zachowanie pamięci o przeszłości Armii Krajowej.

Już na początku niniejszego artykułu wspomniano, że w Toruniu widziano potrzebę zrzeszenia dawnych akowców przede wszystkim w aspekcie zbierania pamiętek i materiałów archiwalnych dokumentujących walkę Armii Krajowej. Zarejestrowany statut Stowarzyszenia powołanego 11 III 1989 r. wśród jego celów wymienia: „badanie, utrwalanie i upowszechnianie historii, tradycji i dziedzictwa ideowego AK”, a wśród środków wiodących do realizacji: „powołanie fundacji Archiwum i Muzeum Armii Krajowej”. Zgodnie z tym w maju 1989 r. na wniosek Elżbiety Zawackiej powołano w Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Komisję do spraw organizacji fundacji w składzie: Elżbieta Zawacka, Stanisław Jankowski, Lesław Welker, Zygmunt Gluszek, Maria Wittekówna, Jerzy Kłoczowski, Halina Lipska-Koziółowa. Projekt statutu Fundacji im. „Grota” na prośbę Komisji ułożył mecenas Rudnicki.

Tekst jego dyskutowano w Toruniu w listopadzie, a 30 tego miesiąca został przyjęty przez Zarząd Główny Stowarzyszenia. Ostatecznie 20 II 1990 r. aktem notarialnym powołano do życia Fundację „Archiwum i Muzeum Armii Krajowej im. Gen. Stefana Roweckiego-Grota”. Dnia 20 czerwca zatwierdziło Fundację Ministerstwo Kultury, do rejestru sądowego wpisano ją 17 VIII 1990 r.¹⁹

¹⁸ Przebieg zjazdu zjednoczeniowego dosyć obszernie relacjonowała prasa.

¹⁹ Pierwszy raz sprawę składu Rady i Zarządu Fundacji dyskutowano na posiedzeniu Zarządu Głównego Stowarzyszenia 19 I 1990 r. Po zatwierdzeniu wniesionych przez Prezydium poprawek do statutu Fundacji jego projekt jeszcze później modyfikowano (przed 20 lutego). Na posiedzeniu 19 stycznia wnioski personalne, uzgodnione poprzednio na Prezydium, referowała E. Zawacka. Zob. materiały dotyczące powstania Fundacji w jej i A. Tomczaka papierach.

Obsadę władz Fundacji omówiono na posiedzeniu Prezydium Zarządu Głównego Światowego Związku Żołnierzy AK 22 VI 1990 r. Do Rady Fundacji (która miała powołać jej Zarząd) przewidziano: Władysława Bartoszewskiego, Wojciecha Borzobohatego, Aleksandra Gieysztora, Jerzego Kłoczowskiego, Lecha Sadowskiego, Henryka Samsonowicza, Tomasza Strzembosza, Tomasza Szarotę, Andrzeja Tomczaka, Elżbietę Zawacką. Pierwsze posiedzenie Rady odbyło się 3 VII 1990 r. w Zamku Królewskim w Warszawie u profesora Gieysztora. Na przewodniczącego Rady Fundacji wybrano Jerzego Kłoczowskiego. Zarząd powołano w składzie: Stefan Bałuk, Andrzej Chmielarz, Stanisław Jankowski, Halina Lipska-Koziółowa, Jacek Sawicki, Wanda Wirszyło. Prezesem został Stanisław Soszyński, wówczas naczelnny plastik Warszawy²⁰.

Władze Fundacji „Grotą” zaczęły początkowo dosyć energicznie działać, działania te jednak skierowały się głównie w kierunku uzyskania dla Archiwum i Muzeum odpowiedniego lokalu. Podjęto starania o przyznanie i odbudowę gmachu budynku przy Bielańskiej – reduity powstańczej. Zaniedbano natomiast zupełnie sprawę gromadzenia archiwaliów i muzealiów. A próbowała to wcześniej, bo już w połowie 1989 r., zorganizowała Elżbieta Zawacka, jako przewodnicząca Komisji do spraw organizacji Fundacji „Grotą” działająca wówczas w ramach Zarządu Stowarzyszenia Żołnierzy AK. Komisja ta uporczywością swojego działania zdołała przygotować – mimo braku zainteresowania Zarządu, pochłoniętego sprawami personalno-organizacyjnymi – zarejestrowanie Fundacji „Grotą” w dniu 17 VIII 1990 r. Równocześnie od początku swego funkcjonowania zajęła się intensywnie organizowaniem zbierania materiałów archiwalnych i muzealnych. Zdołała ustanowić w kilku okręgach pełnomocników Komisji (pełniących równolegle przeważnie funkcje przewodniczących okręgowych Komisji Historycznych), a ci gorliwie rozpoczęli zbieranie materiałów²¹. Komisja zaprzestała swojej działalności wobec niewyjęcia jej przewodniczącej (Elżbiety Zawackiej) do Zarządu Światowego Związku Żołnierzy AK.

Ostatecznie w następnych latach działalność Fundacji Archiwum i Muzeum im. Gen. Roweckiego „Grotą” niemal zupełnie zamarła.

²⁰ Protokół z posiedzenia w papierach A. Tomczaka.

²¹ W papierach E. Zawackiej zachowały się dwa pierwsze komunikaty Komisji z dnia 11 IX i 9 XI 1989 r. mające charakter instrukcyjny, wymieniające adresy pełnomocników w Łodzi (dla Okręgu Nowogródek), Wrocławiu, Lublinie, Przemyślu, Warszawie i Toruniu, przy czym u trzech z nich działały już zespoły dokumentalistów. Odbywały się też dwa lub trzy zjazdy pełnomocników Komisji w Warszawie dla właściwego ich poinstruowania. Zebrane materiały zostały – według oświadczenia Haliny Lipskiej-Koziółowej – złożone później w Muzeum Historycznym m. Warszawy.

Więszszego zainteresowania nią nie przejawiał też Światowy Związek Żołnierzy AK.

Elżbieta Zawacka tymczasem pchnęła na nowe tory działalność prowadzoną od dawna w Toruniu. Mianowicie w 1990 r. wraz ze Stanisławem Salmonowiczem i Grzegorzem Górskim powołała do życia Toruńską Fundację „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”. Władze tej Fundacji ukonstytuowały się w dniu 2 marca, rejestracja w Sądzie Rejonowym Warszawa-Praga nastąpiła 16 V 1990 r.²² O zamiarze powołania Fundacji w Toruniu lojalnie już wcześniej informowała Zarząd Główny Stowarzyszenia Żołnierzy AK, zapowiadając jej połączenie w przyszłości z mającą powstać ogólnopolską Fundacją „Grota”²³.

Tymczasem w latach 1991 i 1992 powstało na obszarze Polski jeszcze kilka dalszych fundacji działających na rzecz pamięci o Armii Krajowej. W Warszawie Andrzej Kunert stworzył Fundację „Archiwum Polski Podziemnej”. I okazało się, że zbieranie materiałów w poszczególnych środowiskach akowskich przebiega dosyć sprawnie, zaspokajając równocześnie rozmaite lokalne ambicje. W 1991 r. doszło do charakterystycznego wydarzenia. Dwóch członków Zarządu Fundacji „Archiwum i Muzeum im. gen. Roweckiego „Grota” – historycy Andrzej Chmielarz i Jacek Sawicki – oświadczyło, że nie są dalej zainteresowani w gromadzeniu materiałów na rzecz Fundacji, ponieważ materiały takie zbierają do swych pracowni przy wydawnictwie „Karta”, i ustąpili z Zarządu²⁴.

W tej sytuacji podjęta w 1994 r. próba odnowienia działalności Fundacji „Grota” się nie powiodła. W dniu 17 marca żyjący jeszcze członkowie jej Zarządu spotkali się z prezesem Światowego Związku Żołnierzy AK Aleksandrem Tyszkiewiczem. Stwierdzono potrzebę wyboru nowych władz, ale na tym się skończyło²⁵. W tym czasie także Elżbieta Zawacka dyskutowała w Toruniu sprawę przyszłości ogólnopolskiej Fundacji „Grota” ze Stanisławem Salmonowiczem i Andrzejem Tomczakiem, zastanawiając się, czy nie można by ożywić jej działalności poprzez włączenie Fundacji toruńskiej. Ci jednak wypowiedzieli się przeciw²⁶.

²² E. Zawacka, op.cit., s. 1.

²³ Na posiedzeniach Prezydium i Zarządu Głównego Stowarzyszenia 19 I 1990 r.

²⁴ Informacja z protokołu posiedzenia Zarządu Fundacji z dnia 4 IX 1991 r., w papierach E. Zawackiej.

²⁵ Notatka ze spotkania, w papierach E. Zawackiej.

²⁶ „Pro memoria” sformułowane przez Stanisława Salmonowicza w papierach E. Zawackiej. W nim m.in.: „Ewentualne łączenie się z Fundacją Grota w Warszawie wymagałoby zmiany statutu, nadania naszej Fundacji charakteru ogólnopolskiego ze wszystkimi konsekwencjami [...] Jak wiadomo, inicjowaliśmy w swoim czasie w Toruniu obecny ŚZZAK, jednakże, jak wiadomo, czynniki kierownicze tego Związku ani wówczas, ani obecnie, takimi sprawami jak działalność Fundacji się nie interesowały [...] Nadanie naszej Fundacji charakteru ogólnopolskiego wywołałoby wkrótce naciski na przeniesienie

Tak więc piękna idea stworzenia centralnej instytucji gromadzącej materiały źródłowe do dziejów Armii Krajowej, jako naturalne następstwo powołania organizacji skupiającej dawnych akowców w skali ogólnopolskiej, nie powiodła się. Ale sama taka organizacja powstała, upadek Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ułatwił jej dalszy rozwój i w jej postaci dawni żołnierze Armii Krajowej otrzymali godną reprezentację. Poszczególne zaś środowiska akowskie gromadzą cenną dokumentację do dziejów swej formacji wojskowej z lat wojny, inspirując prowadzenie badań, publikują ich wyniki. Czyni tak też z powodzeniem już w ciągu niemal 10 lat w Toruniu Fundacja „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”²⁷.

Aneks

Komunikat o powołaniu Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej
Warszawa, dnia 11 marca 1989 r.

My, niżej podpisani oficerowie, żołnierze i historycy Armii Krajowej, wierni ostatniemu rozkazowi Dowódcy Sił Zbrojnych w Kraju gen. bryg. „Niedźwiadka” – Leopolda Okulickiego z 19 stycznia 1945 r. oraz Testamentowi Polski Walczącej z 1 lipca 1945 r., zebrani w dniu 11 marca 1989 roku w Warszawie, powołujemy do życia Stowarzyszenie Żołnierzy Armii Krajowej. Opierając się na konstytucyjnym prawie do swobodnego zrzeszania uważamy, że największa podczas okupacji formacja wojskowa w kraju, posiada wszelkie podstawy, aby utworzyć własne stowarzyszenie, którego dotychczas nam odmawiano.

Wtłoczenie żołnierzy Armii Krajowej do monopolistycznego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, w którym znaleźli się również ludzie, którzy w okresie po zakończeniu wojny stali się okrutnymi oprawcami żołnierzy AK, nie pozwala nam dalej tolerować tego stanu rzeczy.

Stowarzyszenie Żołnierzy Armii Krajowej jest organizacją w pełni niezależną, samodzielną, nie związaną z żadną partią lub orientacją polityczną, ale może współpracować ze środowiskami, których cele pokrywają się lub są zbieżne z celami Stowarzyszenia.

Głównymi celami Stowarzyszenia są działania na rzecz obrony godności, dobrego imienia i pamięci Armii Krajowej i jej żołnierzy, podtrzymywanie więzi przyjaźni, koleżeństwa i braterstwa broni wśród jej

siedziby do Warszawy, przejście jej kierownictwa przez władze Światowego Związku, z tym że do pracy konkretnej nikogo by nie było. Nie jesteśmy w stanie kierować Fundacją czy jej filią w Warszawie, posiadając kadre wyłącznie w Toruniu...”

²⁷ A. Tomczak, *Archiwum Pomorskie Armii Krajowej w Toruniu*, Rocznik Toruński 1998, t. 25, s. 159–163.

członków, a także prowadzenie, na szerszą niż dotychczas skalę, badań nad historią AK, jej utrwalanie, upowszechnianie oraz odkłamywanie z nagromadzonych fałszerstw. W tym celu Stowarzyszenie zamierza utworzyć Fundację Armii Krajowej, z której środków winno powstać w Warszawie Muzeum, archiwum i biblioteka czynu żołnierskiego AK w latach 1939-1945.

Założyciele Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej stoją na stanowisku jedności żołnierskiej AK bez względu na miejsce i kraj zamieszkania. Żołnierzy Armii Krajowej rozsianych na wszystkich kontynentach traktujemy jako towarzyszy broni w wspólnej walce rozpoczętej w 1939 roku i prowadzonej z najwyższym poświęceniem przez długie lata.

Jesteśmy w pełni świadomi, że nasze Stowarzyszenie powstaje o 45 lat za późno, że olbrzymia większość zakończyła już swą doczesną drogę, a inni ciągle spychani na margines życia społecznego, nie mają już dawnych sił i energii. W pamięci społeczeństwa i młodzieży mimo upływu czasu, pozostaje ciągle żywa moralna siła Armii Krajowej, wyrażona słowami na pomniku cmentarnym – Gloria Victis.

Dla podtrzymania i utrwalenia wartości żołnierskich AK, dla żyjących i pamięci poległych oraz zamęczonych jej żołnierzy powołujemy dzisiaj do życia Stowarzyszenie Żołnierzy Armii Krajowej!

* * *

Uczestnicy zebrania podjęli uchwałę, powołującą Zarząd Tymczasowy ŚŻAK, który stanowią osoby wymienione pod dokumentem. Z grona członków wyłoniono Tymczasowe Prezydium w składzie: Wojciech Borzobohaty, Zygmunt Głuszak, Jan Gozdawa-Gołębiowski, Wojciech Lipczewski, Stanisław Rudnicki, Tomasz Strzembosz, Elżbieta Zawacka.

Celem działania Prezydium jest doprowadzenie do rejestracji Stowarzyszenia oraz podjęcie najpilniejszych działań organizacyjnych.

Z wszelkimi pytaniami i informacjami należy zgłaszać się pod adresem: Plebania kościoła św. Andrzeja Apostoła ul. Chłodna 9, 00-891 Warszawa, gdzie mieści się tymczasowa siedziba Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej.

Jako przedstawiciel do spraw informacji prasowej wybrany został red. Zygmunt Głuszak, ul. Algierska 22, 03-977 Warszawa, tel. 12-53-72.

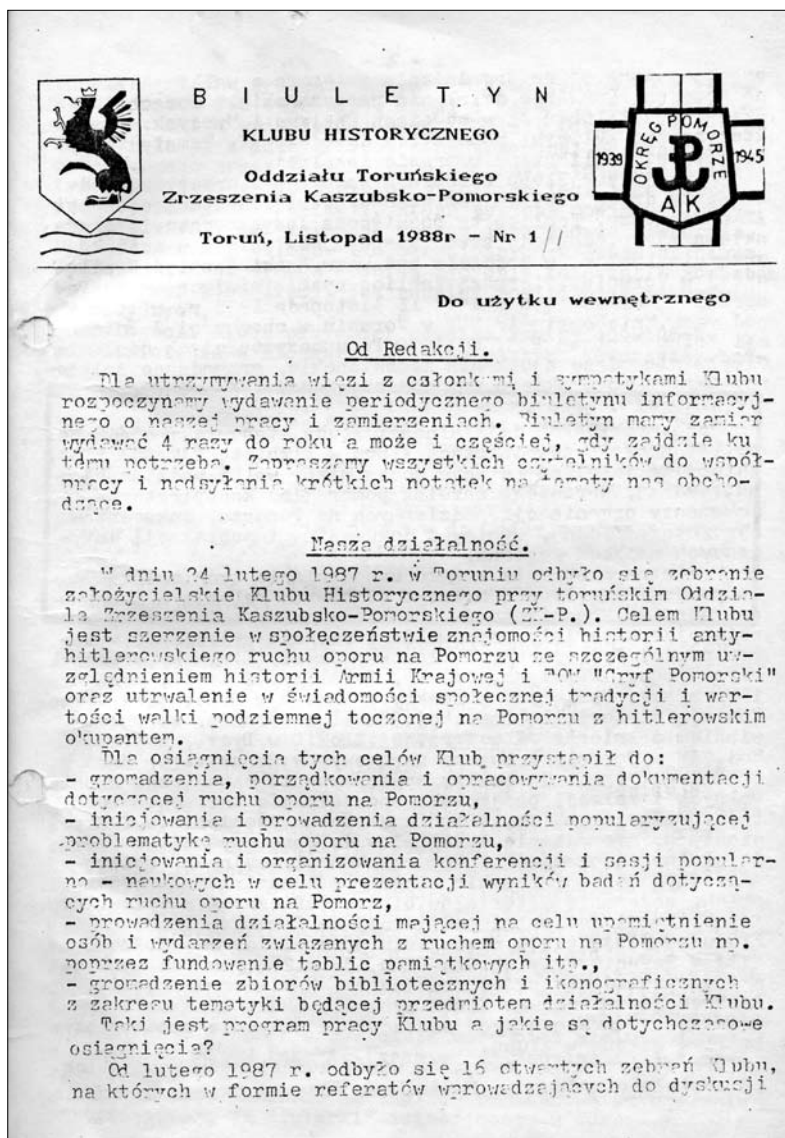
Podpisy:

Władysław Białoszewicz „Wiktor” mjr, Modest Bobowicz „Wiarus” plut., Jan Bodziewicz „Brzózka” ppor., Wojciech Borzobohaty „Wojan” płk, Stanisław Broniewski „Orsza” hm.-ppor., Władysław Bruliński „Oskar” mjr, Teodor Cetys „Sław” mjr, Wincenty Chrzęszczewski

„Kruk I” płk, Jerzy Gawroński „Skaut” por., Zygmunt Głuszak „Wiktor” phm.-kpr., Jan Gozdawa-Golębiowski „Dziwot” ppor., Zygmunt Górka-Grabowski „Zając” por., Gustaw Grabowski „Kotwicz” kpr. pchor., Czesław Hołub „Huczny” sierż. pchor., Stanisław Jankowski „Agaton” kpt., Jerzy Jędrzejewski „Jurek” por., o. Krzysztof Kasznica „Ostoja” ppor., Henryk Krajewski „Trzaska” płk, Jerzy Kłoczowski „Piotruś” ppor., Henryk Leliwa-Roycewicz „Leliwa” mjr, Wojciech Lipczewski „Andrzej” mjr, Jan Łopuski „Mariusz” por., Zygmunt Madejowski „Wolski” mjr, o. Stefan Miecznikowski duszpast. AK, Wanda Ossowska „Helena Press” wyw., Stanisław Rudnicki „Lis”, Antoni Sanojca „Kortum” płk, Aleksander Schulz „Michał” por., Marian Warda „Polakowski” kpt., Stanisław Weber „Chirurg” płk, Jerzy Węgierski „Antek” por., Maria Wittekówna „Mira” płk, Elżbieta Zawacka „Zo” kpt., Wiesław Chrzanowski prof. dr, Stanisław Salmonowicz prof. dr, Henryk Samsonowicz prof. dr, Tomasz Strzembosz doc. dr, Andrzej Tomczak prof. dr.

PIERWSZY NUMER „BIULETYNU”

„Biuletyn Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej” to czasopismo, którego pierwszy numer ukazał się w 1988 r. w Toruniu, pierwotnie jako wewnętrzna gazetka Klubu Historycznego, działającego przy Zrzeszeniu Kaszubsko-Pomorskim Oddział w Toruniu (który dał początek Fundacji

- 2 -

przedstawiono różne zagadnienia związane z walką podziemną na Pomorzu. Omówiono działania partyzanckie w Borach Tucholskich, działalność AK w obwodach Chełmno i Wyrzysk, charakterystyczne sylwetki pomorskich dowódców AK. Tematy te były również publikowane w prasie lokalnej.

Z inicjatywy Klubu została ufundowana i uroczystie odsłonięta druga tablica pamiątkowa poświęcona pamięci walki AK na Pomorzu. Tablica ta poświęcona Inspektoratowi Toruńskiemu AK kr. "Gospodarstwo" została odsłonięta w dniu 27 września 1997 r. w kościele pod wezw. Matki Boskiej Zwycięskiej w Toruniu. Pierwszą tablicą upamiętniającą Okręg Pomorski AK odsłonięto w dniu 11 listopada 1996 r. w kościele pod wezw. Niebożęzicia NMP w Toruniu w obecności J. Trinenckji Kr. bp. Mariana BRZYTCZAKIEGO. Po uroczystościach odsłonięcia odbyły się udane spotkania kombatanckie, gromadzące żołnierzy Okręgu pomorskiego rozproszonych dzisiaj w innych dzielnicach kraju.

Pracą archiwalną działalności Klubu stanowią, zromadzone od lat przez przewodniczącą Klubu - Elżbietę ZAWACKĄ "Zo", zbiory zawierające relacje uczestników walki podziemnej na Pomorzu, kartotekę nazwisk pomorskich konspiratorów, dokumenty organizacji podziemnych na Pomorzu, dokumentację fotograficzną, wypisy z dokumentów i publikacji dotyczących naszego regionu.

W minionym okresie trwało uzupełnianie tych zbiorów, które powiększyły się m.in. o 47 nowych relacji i kilkadziesiąt nazwisk konspiratorów. Niekiedy członkowie Klubu, zbierając materiały archiwalne i relacje wyjeżdżali w teren np. do: Bydgoszczy, Jabłonowa, Gdyni, Lipinek, Nowego Miasta Lub., Olsztyna, Osieka, Pelplina, Świecia, Wronek i Warszawy. Nawiązano kontakty z Muzeum w Stutthofie, Komisją Historyczną Zarz. Woj. ZBoWiD w Toruniu, ze środowiskiem żołnierzy AK w Zarz. Woj. ZBoWiD w Bydgoszcz, z Zarz. Woj. ZIW w Toruniu i Muzeum Okręgowym w Toruniu.

Zakres prac z dziedziny opracowywania materiałów archiwalnych i relacji obejmował: sporządzanie kart osobowych i informacyjnych, zestawianie kartotek pseudonimów i kryptonimów, gromadzenie materiałów do opracowywania opisów działalności placówek i komórek konspiracyjnych, zbieranie danych do opracowania biogramów konspiratorów pomorskich, zbieranie materiałów bibliograficznych z wydawnictw i publikacji dot. walki podziemnej na Pomorzu. Archiwum Klubu znajduje się w mieszkaniu przewodniczącej E. ZAWACKI - KIJW w Toruniu przy ul. Gagarina 136 m.26. Tam też w wto- rki są prowadzone prace archiwalne. W minionym okresie frekwencje w archiwum Klubu wynosiła około 20-u osób tygodniowo. W pracach tych szczególnie aktywnie uczestniczyło 11-u członków Klubu.

Dla utrzymywania związków wśród kombatanatów pomorskich AK została ufundowana Pamiątkowa Odznaka Okręgu Pomorskie-

General Elżbiety Zawackiej – wydawcy czasopisma). Początkowo ukazywał się jako kilkunastoniowy kwartalnik, następnie jako 20-30-stronicowy półrocznik popularnonaukowy, a od 2003 r. wydawany jest w formie około stustronicowego czasopisma naukowego. Na jego zawartość składają się artykuły naukowe, edycje źródeł, omówienia wydawnicze i sylwetki osób zaangażowanych w działalność niepodległościową lat 1939-1945. Stałą częścią jest też kronika uroczystości patriotycznych, w które zaangażowana jest Fundacja General Elżbiety Zawackiej, oraz część sprawozdawcza dotycząca jej działalności.

- 3 -

go AK. Jest ona wydawana wszystkim kombatantom AK z tere-
nu Pomorza w dwu wersjach - dużej i małej wraz z legitymacją.
Warunkiem wydania jej przez Komisję Odsznaki jest zło-
żenie relacji z działalności konspiracyjnej wg schematu
opracowanego przez Zarząd Klubu. Schematu tego nie należy
traktować jako wymysłu biurokratycznego lecz jako pomoc
przy opracowywaniu relacji, która powinna obejmować wszy-
stkie elementy działalności mogące interesować historyka.
Dla wzbogacenia zbiorów ikonograficznych naszego archiwum,
Komisja Odsznaki wymaga również złożenia fotografii kombatanta
z okresu konspiracji jak również posiadanych dokumentów
okupacyjnych.

Delegacji Klubu przypadek również smutny obowiązek
uczestniczenia w złożeniu do grobu naszych towarzyszy bro-
ni:

kapł. T. ZAŁĘPKIĘSO ps. "Jan-Hektor" - kom. Obwodu Białystok.
kapł. J. GUKIŃSKIĘSO ps. "Michał" - szef sztabu Kom. Okręgu
Pom. AK, którego prochy zostały spowo-
wedzone z Kanady i złożone w Rodzi.
kol. St. NOWAKIĘSO ps. "Hestwin" - działacz Okręg. Delegat.
Rządu w Bydgoszczy.
kapł. J. SZALEŃSKIĘSO ps. "Łobel" - dow. oddz. partyz. "Szybski"
kol. N. BIAŁY ps. "Magda" - żołnierz Wojsk. Służby Kobiet
w Bydgoszczy.
kol. Fr. ONCZARKA ps. "Frenek" - żołnierz AK w Bydgoszczy.
Szczęść ich pamięci!

Działalność Klubu jest całkowicie społeczna, a szczególne
środki materialne, którymi dysponujemy pochodzą ze składek
członków oraz darowizn od osób prywatnych i Pał. Pracow-
niczych samorządów T. V. Ch. "Elena" oraz T. P. Ch. "Merinotek".

Nasze zamierzenia.

Obok działalności regulaminowej i prowadzonych comie-
sięcznych zebrań dyskusyjnych Zarząd Klubu przewiduje:

Wydawanie "Zeszytów Klubu Historycznego ZK-P. - Materia-
łów do walki podziemnej na Pomorzu 1939-45 r" w których
chcemy publikować wyniki naszych badań.

Drugim wydawnictwem, które projektujemy będą "Materiały
biograficzne do słownika konspiracji pomorskiej".

Wystąpiliśmy również z inicjatywą zorganizowania sesji
naukowej p.n. "Walka podziemna na Pomorzu i Keszubach w le-
tach 1939-45." Sesja ta odbędzie się w dniach 27-28 wrze-
śnia 1989 r w 50-tą rocznicę utworzenia organizacji "Służba
Zwycięstwu Polski". Do współorganizacji zaprosiliśmy Tow.
Naukowe w Toruniu i toruński oddział Pol. Tow. Historycznego.
Uczestnictwo w sesji zapewni także również wielu badaczy
z innych ośrodków Polski. Prace organizacyjne są już za-
awansowane.

Klub zbiera fundusze na tablicę pamiątkową zgrupowania
partyzanckiego AK "Świerki" działającego w Borach Tuchol-

W ciągu swojej blisko 30-letniej historii „Biuletyn” pięciokrotnie
zmieniał swoją nazwę, co związane było ze statusem prawnym wydaw-
cy oraz jego rozwojem. Kolejne tytuły „Biuletynu” to: „Biuletyn Klubu
Historycznego przy ZK-P Oddział w Toruniu”, „Biuletyn Klubu Histo-
rycznego im. Antoniego Antczaka przy ZK-P Oddz. w Toruniu”, „Biule-
tyn Fundacji Archiwum Pomorskie AK”, „Biuletyn Fundacji Archiwum
Pomorskie AK oraz Wojskowej Służby Polek”, „Biuletyn Fundacji Ge-
nerał Elżbiety Zawackiej” (od 2009 r.). Jednocześnie ze zmianą nazwy
poszerzał się też zakres merytoryczny czasopisma, od broszury organi-

- 4 -

skich. Odsłonięcie tablicy w kościele w Lipinkach koło Mariubia jest przewidziane w m.maju przyszłego roku.

Zarząd Klubu wystawił również do Woj. Kom. Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa Narodu Polskiego w Toruniu w wnioskiem o upamiętnienie stosowną tablicą siedziby konspiracyjnej Komendy Okręgu Pomorskiego AK w Toruniu w budynku przy ul. Warszawskiej 8. Sprawa jest w trakcie uzgodnień.

Na wrześniowym (24-go) spotkaniu kombatanckim wysunięto projekt ufundowania, wzorem 80-u innych środowisk akowskich w Polsce, sztandaru środowiska pomorskiego AK. Projekt ten został przez zgromadzonych przyjęty bardzo przychylnie. Zarząd Klubu podjął już wstępne prace nad realizacją tego zamierzenia.

W dniu 6 listopada br. weźmiemy udział w uroczystym odsłonięciu witraży poświęconych żołnierzom: "Września, Armii Krajowej i Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie - Poległym za Ojczyznę w latach 1939-1945". Odsłonięcie to odbędzie się w kościele pw. Sw. Jakuba Apostoła we Warszawie przy pl. Narutowicza.

11 listopada br. spotkamy się w Toruniu w kościele pw. Wniebowzięcia NMP na uroczystej Mszy Sw. celebrowanej przez J. Eminencję Ks. br. Mariana PRZYKUCZYNIEGO z okazji 70-lecia Odzyskania Niepodległości. Odbędzie się również spotkanie kombatanckie.

W dniu 20 listopada br. natomiast uczestniczyć będziemy w poświęceniu sztandaru Inspektoratu Oszmiańskiego AK, które odbędzie się o godz. 13.00 w kościele pw. Matki Boskiej Zwycięskiej w Toruniu przy ul. Podgórznej.

Poszukiwania.

Dla wzbogacenia zasobów informacyjnych w archiwum klubowym do Biuletynu wprowadzamy również rubrykę "poszukiwania", w której będziemy podawali nazwiska naszych kombatanatów pomorskich z prośbą o przekazywanie na adres Klubu posiadanych przez czytelników wiadomości o ich losach lub miejscu zamieszkiwania rodziny.

nazwisko nieznane ps. "Aldona" - Wojsk. Służb. Kob. (WSK)

Obwód Malbork

ARENDOVA Hildegarda ps. "Hilda" - WSK Obwód Kartuzy

BAGNICKA Helena ps. "Helena" - WSK Obwód Kościerzyna

BAPAŃSKA Celina ps. "Lodzia" - AK Wydz. VI K-dy Okręgu P

BARCIKOWSKA Maria ps. "Anna" - AK Wydz. VII K-dy Okręgu P.

BARCZAK Maria ps. "Zofia" - AK Wydz. III K-dy Okręgu P.

BOBKOWSKA Franciszka ps. "Frania" - Oddz. partyz. "Świerki"

BURANT Waleśka ps. "Waleśka" - WSK Obwód Kościerzyna

CIWIKLIŃSKA Maria ps. "Lena" - WSK Obwód Starogard c.d.n.

Uwagi czytelników prosimy kierować do redaktora biuletynu

Leszka MICHAŁSKIEGO - "Toczyskiego" na adres:

Klub Historyczny Oddz. toruńskiego ZK-P.

ul. W. Stwosza 6 m 6 - 87-100 Toruń.

zacyjnej do czasopisma naukowego, podlegającego ocenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Obecnie teksty publikowane na łamach „Biuletynu”, dotyczą działalności niepodległościowej Polaków lat 1939-1945, ze szczególnym uwzględnieniem konspiracji na Pomorzu oraz wojennej służby Polek¹.

¹ Informacje zaczerpnięte ze strony internetowej Fundacji Generala Elżbiety Zawackiej, <https://zawacka.pl/wydawnictwa/biuletyn> [dostęp: 20 XII 2018 r.].

WARTE PRZECZYTANIA

Sylwia Dullin, *Toruńskie Nowe Miasto i jego mieszkańcy we wspomnieniach (XIX–XXI wiek)*, opracowała, wstępem i przypisami opatrzyła Sylwia Grochowina, Biblioteka Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”, Toruń 2018, ss. 178

Nakładem Biblioteki Fundacji ukazały się niezwykle interesujące wspomnienia torunianki Sylwii Dullin, w naukowym opracowaniu dr hab. Sylwii Grochowiny, prof. UMK.

Urodzona w 1930 r. Sylwia Dullin od ponad 87 lat mieszka przy Rynku Nowomiejskim 1 w Toruniu, w kamienicy zakupionej w 1904 r. przez jej dziadków, Pelagię i Antoniego Czechaków. Książka daje czytelnikowi okazję do prześledzenia funkcjonowania toruńskiego Nowego Miasta oraz poznania życia jego mieszkańców na przestrzeni dziejów. Autorka wykorzystuje swoje osobiste wspomnienia, ale także opisuje wydarzenia z przeszłości, o których opowiedzieli jej członkowie rodziny, przekazując wiedzę o nich w obrębie kilku pokoleń, obejmujące okres jeszcze czasu zaboru pruskiego, bo początek XX w. Jak pisze we wstępie Sylwia Grochowina: „Na tle kolejnych historycznych wydarzeń autorka, będąca uważną obserwatorką codzienności, wprowadza czytelnika w klimat życia rodzinnego, kreśli barwne postacie swoich krewnych, znajomych i jednocześnie pokazuje toruńskie Nowe Miasto wraz z jego mieszkańcami”.

Książkę rozpoczyna krótki wstęp zatytułowany *Kilka*

słów o autorce, w którym autorka przedstawia swój życiorys. Wspomnienia zostały podzielone na cztery główne części z uwzględnieniem kryterium chronologicznego: Część pierwsza: *Toruński Rynek Nowomiejski w pamięci mojej i moich bliskich do wybuchu II wojny światowej*, gdzie m.in. poznajemy historię prababci autorki, Pauliny Winiarskiej, zaangażowanej w pomoc dla powstania styczniowego, oraz przełomowy moment powrotu Torunia do wolnej Polski w 1920 r. *Spacer nowomiejskimi ulicami Torunia do roku 1939* to druga część, w której autorka opisuje poszczególne ulice, historię znajdujących się na nich budynków oraz ich mieszkańców. *Pod niemiecką okupacją 1939–1945* poświęcone jest bolesnym doświadczeniom drugiej wojny światowej, m.in. aresztowaniu w październiku 1939 r. ojca autorki i osadzeniu go w Forcie VII, a potem w obozach koncentracyjnych. Ostatnia część, *Od Polski Ludowej do wolnej Polski*, przedstawia codzienność powojenną w komunistycznej Polsce oraz przemiany społeczno-polityczne i gospodarcze po 1989 r.

Otrzymujemy historię wielopokoleniowej rodziny ze sfer kupieckich, nauczycielskich i wojskowych, wpisującą się w kontekst zarówno dziejów społeczności lokalnej, jak i narodu.

Autorka zapewnia nam żywą i plastyczną narrację, rzeczowe, czasem sentymentalne, ale i humorystyczne opisy. We wstępie Sylwia Grochowina pisze: „Sposób narracji przekonuje szczerością i autentyzmem, a jej fenomenalna pamięć i dbałość o szczegóły sprawiły, że w spisanych wspomnieniach zostały utrwalone najbardziej ulotne elementy życia codziennego mieszkańców toruńskiego Nowego Miasta, takie jak: tradycje, obyczaje, moda, rozrywki, dziecięce zabawy, handel, sztuka kulinarna, domowe obowiązki, obchody świąt kościelnych i państwowych. Są to szczegóły, których historyk czy pasjonat przeszłości nie znajdzie w archiwalnej dokumentacji”.

Wspomnienia są bogato ilustrowane około 70 fotografiami z rodzinnego archiwum, pochodzących także z XIX w. „Jest to dodatkowe, niezwykle cenne i atrakcyjne źródło do poznania przeszłości, wizualny zapis historii ludzi i miejsc” – zauważa autorka wstępu.

Wspomnienia zostały poddane naukowemu opracowaniu poprzez opatrzenie obszernymi przypisami, zawierającymi objaśnienia nazwisk, mało znanych pojęć oraz komentarze do przywoływanych przez autorkę wydarzeń. Przypisy powstały w oparciu o dostępną literaturę przedmiotu oraz liczne wydawnictwa encyklopedyczne i słownikowe.

Jak pisze Sylwia Grochowina: „Publikacja należy do pisarstwa autobiograficznego i jest częścią składową historii prywatnej, i wpisuje się w prowadzone współcześnie badania nad kulturą pamięci i pamięcią historyczną. To właśnie dzięki wspomnieniom zyskujemy nową perspektywę patrzenia na przeszłość”.

Książka zawiera spis ilustracji, streszczenia w językach niemieckim i angielskim oraz indeksy nazwisk i nazw geograficznych.

Jest to niewątpliwie lektura obowiązkowa dla mieszkańców Torunia i wszystkich osób zainteresowanych historią naszego pięknego miasta.

Dorota Kromp

ODESZLI NA WIECZNĄ WARTĘ

Dnia 23 VIII 2018 r. w Bydgoszczy zmarł **Alojzy Gładkowski** ps. Głóg, Lampart, syn Stanisława i Władysławy z d. Mażejko. Urodził się 17 IX 1927 r. w Bydgoszczy. W szkole powszechnej należał do ZHP. Naukę kontynuował po zakończeniu drugiej wojny światowej.

Do AK został zaprzysiężony w maju 1944 r. przez Andrzeja Adamskiego ps. Tolek (nazwisko okupacyjne Kaczmarek), podoficera z Oddziału Partyzanckiego AK kryptonim „Świerki”. Po zaprzysiężeniu od maja 1944 r. do 24 I 1945 r. jako „Głóg” pełnił funkcję łącznika na terenie Garnizonu AK Bydgoszcz. Utrzymywał stałą łączność z lokalem kontaktowym mieszczącym się przy ul. Granicznej 23 m. 4 w Bydgoszczy, gdzie w mieszkaniu Marty Adryańskiej ps. Ciotka zlokalizowany był punkt łączności Komendy Okręgu AK z partyzantką w Borach Tucholskich. Po zakończeniu działań wojennych, z powodu aresztowań żołnierzy AK, przeszedł do lasu i od lutego 1945 r. był partyzantem Zgrupowania Partyzanckiego AK kryptonim „Świerki 2” operującego na terenie Puszczy Bydgoskiej pod dowództwem Alojzego Bruskiego ps. Grab. Jako żołnierz zbrojnego podziemia niepodległościowego pod pseudonimem Lampart od 8 do 13 V 1945 r. uczestniczył w akcjach „Świerków 2” w starciach z grupami operacyjnymi NKWD. Akcje miały na celu chronić ludność przed gwałtami i rabunkiem mienia. W czerwcu 1945 r. został aresztowany w Bydgoszczy przez UB i oskarżony „za czynny udział w organizacji AK, mającej na celu obalenie demokratycznego ustroju Państwa Polskiego”. Od 20 VI 1945 r. do 15 IX 1945 r. był przetrzymywany w więzieniu karno-śledczym w Bydgoszczy. Wolność odzyskał we wrześniu 1945 r. na mocy amnestii.

Po wojnie ukończył technikum, a następnie w 1954 r. studia prawnicze na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Do przejścia na emeryturę pracował jako główny mechanik w Bydgoskich Kopalniach Surowców Mineralnych. Z małżeństwa z Janiną z d. Burchart miał dwóch synów.

Był współzałożycielem Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej w Bydgoszczy. W 1991 r. został wiceprezesem Światowego Związku Żołnierzy AK Okręg Bydgoszcz, a od 1996 r. aż do śmierci pełnił funkcję prezesa. Jako były żołnierz AK i prezes Związku bardzo aktywnie działał wśród młodzieży i społeczeństwa na rzecz popularyzacji wiedzy o AK i upamiętnienia działalności Polskiego Państwa Podziemnego na Pomorzu, czego efektem było m.in. powstanie na terenie województwa

sześciu tablic upamiętniających walki żołnierzy Okręgu Pomorskiego AK. Był inicjatorem powstania na Cmentarzu Komunalnym w Bydgoszczy symbolicznej mogiły oficerów AK zamordowanych przez UBP w Bydgoszczy. 11 XI 2017 r. staraniem A. Gładkowskiego został odsłonięty w Solcu Kujawskim pomnik poświęcony przywódcom Polskiego Państwa Podziemnego na Pomorzu (władzom wojskowym i cywilnym) oraz „żołnierzom wyklętym” z Oddziału Partyzanckiego AK kryptonim „Świerki 2”.

Major Alojzy Gładkowski zmarł 23 VIII 2018 r. w Bydgoszczy. Został pochowany z honorami wojskowymi na cmentarzu parafialnym Bielawki przy ul. Wyszyńskiego w Bydgoszczy.

Odnaczone go m.in.: Krzyżem Armii Krajowej, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Orderu Krzyża Niepodległości (postanowienie Prezydenta RP z 19 II 2019 r.).

Posiadał odznakę „Weteran Walk o Niepodległość” i Złotą Odznakę za Zasługi dla Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Elżbieta Skerska

Dnia 13 VIII 2018 r. zmarła w m. Uściskówiec kpt. **Hanna Nowicka** z d. Dulcka, ps. Iskra. Urodziła się 3 IV 1923 r. w m. Krasne, pow. Ciechanów w rodzinie rolnika Alojzego Tadeusza Dulskiego i Janiny z Gadomskich. T. Dołęga, wcześniej administrator majątku Czartoryskich, w 1929 r. zakupił gospodarstwo rolne w Kruszynach Szlacheckich w pow. brodnickim. Hanna do szkoły powszechnej uczęszczała w Żmijewie. W 1934 r. rozpoczęła naukę w prywatnym gimnazjum Haliny Gepnerówny w Warszawie. W roku szkolnym 1938/1939 ukończyła kl. I liceum przyrodniczego. W czasie nauki należała do harcerstwa i Przystosobienia Wojskowego Kobiet (liceum).

Podczas okupacji mieszkała z rodziną w Kruszynach Szlacheckich. A. T. Dulski, po połączeniu przez władze okupacyjne gospodarstw w Kruszynach Szlacheckich z sąsiadującym gospodarstwem Kruszyny

Duchowne, został ich rządcą. Hanna w obawie przed wywiezieniem na roboty przymusowe jesienią 1942 r. wyjechała do Warszawy do rodziny. W Warszawie zdała maturę w tajnym liceum. W maju 1943 r. powróciła do Kruszyn i włączyła się do pracy konspiracyjnej rodziny. Ojciec, ps. Dołęga, zaangażowany w ZWZ od 1941 r., pełnił wówczas funkcję szefa Wydziału Organizacyjnego Pomorskiego Okręgu AK, matka – Janina, ps. Malinowska, była łączniczką, opiekowała się kwaterą konspiracyjną i organizowała pomoc żywnościową dla obozów. Do AK należała także Barbara – siostra Hanny, ps. Danka. Hanna została zaprzysiężona do AK latem 1943 przez Józefa Chylińskiego, szefa Sztabu Okręgu Pomorskiego ZWZ-AK, który od wiosny 1943 do wejścia Armii Czerwonej w 1945 często korzystał z kwatery w Kruszynach o kryptonimie „Maliny”. Pod ps. Iskra pełniła funkcję łączniczki i kurierki J. Chylińskiego, a także innych oficerów Sztabu Okręgu, przebywających na „Malinach”. Kwatera służyła również jako punkt kontaktowy dla Inspektoratu AK Brodnica. Poza tym „Iskra” prowadziła znajdujące się w Kruszynach archiwum J. Chylińskiego, przechowywała broń i prowadziła nasłuch radiowy.

Po wojnie podjęła pracę nauczycielki w szkołach podstawowych w pow. brodnickim – w Kruszynach, potem w Kawkach. Od 1949 r. w administracji szkolnej, najpierw w Liceum Hodowlanym w Samostrzeliu koło Bydgoszczy, a następnie w Politechnice Poznańskiej. W 1963 r. ukończyła Zawodowe Studia Administracyjne na Uniwersytecie w Poznaniu (zaoczne) i pracowała jako kierowniczka Dziekanatu Wydziału Elektrycznego Politechniki w Poznaniu. Już od 1990 r. aktywnie działała w Światowym Związku Żołnierzy AK (ŚZZAK), początkowo w Środowisku Pomorskim Okręgu Wielkopolskiego, a następnie w Zarządzie Okręgu Wielkopolskiego Związku. Była bliskim współpracownikiem śp. gen. prof. dr hab. Elżbiety Zawackiej i Jej Fundacji. Uczestnicząc w spotkaniach Klub Historycznego im. A. Antczaka, dzieliła się wspomnieniami z okresu konspiracji; pisała także artykuły na ten temat. Była również autorką biogramów do kolejnych wydań *Słownika biograficznego konspiracji pomorskiej 1939–1945*.

Została odznaczona m.in. Krzyżem Walecznych, Krzyżem Armii Krajowej, Złotym Krzyżem Zasługi; Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, Medalem „Pro Memoria”, Medalem „Pro Patria” oraz odznaczeniami pamiątkowymi za zasługi dla ŚZZAK.

Spoczywa w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Junikowo w Poznaniu.

Elżbieta Skerska

Dnia 15 I 2018 r. zmarła w Warszawie prof. dr hab. **Barbara Otwinowska ps. Witek Błękitny**, Baśka, żołnierz Armii Krajowej.

Urodziła się 11 VI 1924 r. w Toruniu, jako córka Stefana i Zofii z Górskich w rodzinie o tradycjach ziemiańskich i patriotycznych.

Do 1939 r. uczęszczała do Gimnazjum ss. Urszulanek we Lwowie. Maturę zdała na tajnych kompletach u ss. Urszulanek w Warszawie w maju 1944 r. Od stycznia 1943 r. działała w szeregach Armii Krajowej w Okręgu Warszawskim, używając pseudonimu „Witek Błękitny”. Brała udział w Powstaniu Warszawskim jako łączniczka, sanitariuszka i wartowniczką w Kompanii Sztabowej 100. obwodu AK Śródmieście. Po upadku Powstania została wywieziona na roboty do Niemiec (Zagłębie Ruhry). Wiosną 1945 r. powróciła do kraju i podjęła pracę zarobkową, a we wrześniu 1945 rozpoczęła studia polonistyczne i romanistyczne na Uniwersytecie Warszawskim. Od kwietnia do maja 1947 utrzymywała w Warszawie kontakt ze swoim kuzynem Stanisławem Kuczyńskim ps. August, kurierem II Korpusu do rtm. Witolda Pileckiego, przybyłym nielegalnie do Polski w celu zorganizowania przerzutu rodzin oficerów II Korpusu do Berlina. Udzielała pomocy, przechowywała w swoim

Fot. 1. Barbara Otwinowska podczas wystąpienia na sesji popularno-naukowej Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” w Toruniu w 1999 r.

mieszkań przywiezione przez niego instrukcje oraz umożliwiła mu nawiązanie kontaktów organizacyjnych.

28 V 1947 r. została zatrzymana przez Urząd Bezpieczeństwa w związku ze śledztwem i procesem rtm. Witolda Pileckiego i jego współpracowników pod zarzutem udzielania pomocy Stanisławowi Kuczyńskiemu. Prokuratura Wojskowa wydała nakaz jej aresztowania 7 VI 1947 r. Przeszła śledztwo w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego i na X oddziale przy ul. Rakowieckiej. Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z dnia 30 IX 1947 r. oraz z dnia 21 X 1948 r., została skazana z art. 5 i 6 małego kodeksu karnego na trzy lata więzienia. Od maja 1949 r. była więziona w Zakładzie Karnym w Fordonie, skąd po odbyciu kary została zwolniona 7 VI 1950 r. Po zwolnieniu zamieszkała w Warszawie. Powróciła na studia polonistyczne i w 1952 r. uzyskała magisterium na Uniwersytecie Warszawskim. Pracowała w Instytucie Badań Literackich PAN w Warszawie, gdzie w roku 1967 uzyskała doktorat, a w 1975 r. habilitowała się, zaś w 1986 r. otrzymała profesurę filologii polskiej. Była badaczem literatury staropolskiej. Niezależnie od prac naukowych, zgodnych z wykształceniem i stanowiskiem naukowym, z wielkim poświęceniem i pasją zajmowała się historią działań niepodległościowych kobiet, ze szczególnym uwzględnieniem więźniarek

Fot. 2. Barbara Otwinowska podczas dyskusji na sesji popularno-naukowej Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” w Toruniu w 1999 r.
Z prawej założycielka Fundacji Elżbieta Zawacka

Fordonu. Współredagowała miesięcznik „Nike” Środowiska Fordonia-
nek Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego. W 1992 r.
wydała wiersze więzienne Ireny Tomalakowej. Zebrała, opracowała oraz
poprzedziła wstępem zbiór wierszy autorstwa więźniów politycznych
Przeciwko złu. Wiersze i piosenki więzienne (1944–1946) oraz wydała przy
współpracy z Teresą Drzał *Zawołać po imieniu. Księga kobiet więźniów poli-
tycznych 1944–1958*, tom 1 w 1999 r. oraz tom 2 w roku 2003.

Działała w Społecznej Fundacji Pamięci Narodu Polskiego, w której
pełniła funkcję Kanclerza Orderu „Polonia Mater Nostra Est”. Orderem
tym odznaczone są osoby najbardziej zasłużone dla Narodu Polskiego.
Otrzymała Brązowy Krzyż Zasługi z Mieczami, za udział w Powstaniu
Warszawskim Krzyż AK i in. W roku 2005 została uhonorowana przez

Fot. 3. Uroczystości pogrzebowe Barbary Otwinowskiej

IPN tytułem Kustosza Pamięci Narodowej. Była aktywną członkinią Memoriału gen. Marii Wittek.

Od roku 1996 uczestniczyła w sesjach popularno-naukowych organizowanych przez Fundację. Miała zaszczyt przemawiać w dniu 26 IX 2014 r. podczas odsłonięcia w Toruniu pomnika gen. Elżbiety Zawackiej, z którą współpracowała długie lata.

Anna Rojewska

Dnia 6 X 2018 r. zmarł **Czesław Włodarek** ps. Józef, nazwisko okupacyjne Józef Wawrzon, urodził się 13 II 1920 r. w Wyrzysku. Był synem Jana, powstańca wielkopolskiego, i Weroniki z d. Reinert. Po ukończeniu w maju 1938 r. Państwowej Szkoły Przemysłowej w Bydgoszczy, od 4 listopada tego roku odbywał służbę wojskową w 4. Pułku Lotniczym w Toruniu, skąd został skierowany do Szkoły Podoficerskiej w Dęblinie, którą ukończył w czerwcu 1939 r. w stopniu kaprała.

Na początku września 1939 r., przydzielony do jednostki mechaników silnikowych, naprawiał uszkodzone samoloty na lotniskach polowych w okolicach Grudziądza i Warszawy. Po rozwiązaniu jednostki otrzymał przydział do kompanii saperów w 60. Dywizji Piechoty w składzie Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie” gen. Franciszka Kleeberga. 4 X 1939 r. w Woli Głuchowskiej dostał się do niemieckiej niewoli. W okolicy Brodnicy zbiegł z transportu jeńców do Prus Wschodnich.

Do Bydgoszczy wrócił 20 X 1939 r. Od końca 1939 r. do lipca 1941 r. pracował dorywczo, rozładowując wagony na rampie kolejowej. W lipcu 1941 r. został skierowany przez niemiecki urząd pracy do firmy prowadzącej budowy dla przemysłu zbrojeniowego na terenie całego Pomorza. Jako kierowca samochodu ciężarowego pracował tam do 15 X 1944 r. Po ewakuacji firmy do Rzeszy został zatrudniony jako zaopatrzeniowiec w firmie „Elektromechanik” w Nakle i pracował tam do ucieczki Niemców z Bydgoszczy.

Po przybyciu w 1939 r. do Bydgoszczy wraz z kolegami radiomechanikami: Kazimierzem Jankowskim i jego bratem Franciszkiem, Alojzym Andrzejewskim, Edmundem Masiakiem i Władysławem Mellerem współtworzył grupę konspiracyjną kolportującą wśród zaufanych wiadomości z nasłuchu radiowego i rejestrującą zbrodnie popełnione przez Niemców w Bydgoszczy i okolicy. Aparat radiowy do prowadzenia nasłuchu radiowego otrzymał także Augustyn Träger, przedwojenny znajomy rodziny Włodarków i późniejszy Generalny Starosta Okręgu

Pomorskiego „Miecza i Pługa”. W redagowaniu informacji radiowych Czesław współpracował z grupą bydgoskich adwokatów. Członkowie grupy utrzymywali także luźne kontakty z organizacją utworzoną w Bydgoszczy przez Władysława Barcikowskiego, próbującego od lata 1940 r. połączyć działające na terenie Bydgoszczy grupy konspiracyjne w jednolitą organizację pomorską. Przez Kazimierza Jankowskiego grupy nasłuchu i kolportażu nawiązały kontakt z ZWZ i Czesław Włodarek 15 VIII 1941 r. został zaprzysiężony przez Brunona Jasińskiego ps. Kuno, pierwszego komendanta Inspektoratu ZWZ-AK Bydgoszcz. Przyjął ps. Józef, a zadania, jakie otrzymał, ściśle wiązały się z jego miejscem pracy, które umożliwiało legalne poruszanie się na terenach Rzeszy i Okręgu Rzeszy Gdańsk - Prusy Zachodnie (Pomorze i Kujawy). Samochód, którego był kierowcą, wyjeżdżał wyłącznie w dalekie trasy, a Czesław dysponował harmonogramem wyjazdów z tygodniowym wyprzedzeniem. Miał więc możliwość poinformowania o nich swoich przełożonych z konspiracji. Od listopada 1941 r. do czerwca 1943 r. na ustalone hasła przewoził łączników do wyznaczonych miejscowości oraz odpowiadał za ich bezpieczeństwo. Z jego usług, jak czytamy w oświadczeniu szefa sztabu Okręgu Pomorskiego ZWZ-AK Józefa Chylińskiego, korzystali wszyscy członkowie sztabu Okręgu, jak i poszczególni członkowie komórek garnizonów i inspektoratów. Z Włocławka zabierał m.in. Zofię Rasz ps. Myszka (początkowo nie znał jej nazwiska), która rozwoziła przychodzącą z Warszawy korespondencję i gazetki konspiracyjne do Brodnicy, Golubia-Dobrzynia, Grudziądza. Poza tym gromadził informacje wywiadowcze o niemieckich zakładach zbrojeniowych, do których dostarczał materiały budowlane i części zamienne. Raporty z obserwacji i rozmów z przygodnymi pasażerami, a także szkice zakładów przekazywał początkowo szefowi wywiadu w sztabie Inspektoratu AK Bydgoszcz, a od czerwca 1943 r. Józefowi Chylińskiemu i Józefowi Grussowi, szefowi wywiadu w sztabie Okręgu. Do ponumerowanych i oznaczonych kryptonimami skrytek, ustalonych przez Józefa Chylińskiego w październiku 1942 r., rozwoził meldunki i rozkazy oraz je z nich odbierał. W latach 1942-1944 dostarczał na ustalone punkty przesyłki i pocztę konspiracyjną m.in. dla Stefana Gussa ps. Dan, organizatora partyzantki pomorskiej w Borach Tucholskich, a z Brodnicy, Zbiczna i Niskiego Brodna odbierał materiały sanitarne, przygotowane do odbioru przez Władysławę Zieleniewską z Referatu WSK Inspektoratu AK Brodnica i jej brata Jana Zakrzewskiego ps. Smyk. W Tczewie odbierał meldunki od Maksymiliana Rossy, właściciela zakładu fotograficznego i kierownika jednej z grup sieci „A” wywiadu ofensywnego dalekiego zasięgu grupy „Wybrzeże” KG ZWZ-AK w Tczewie. Wśród osób, które kilkakrotnie przewoził z Włocławka do Bydgoszczy i odwrotnie, była „Pani Maria” [Halina Stabrowska - E.S.].

Halinę Stabrowską, wówczas związaną z Wydziałem Personalno-Legalizacyjnym KG ZWZ, a później osobistą sekretarkę gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego, po raz pierwszy „Józef” przewoził z Włocławka od Wacława Guzowskiego do Bydgoszczy kilka dni przed świętami Bożego Narodzenia 1941 r. Później odbierał ją z lokalu kontaktowego kryptonim „Watykan-2” (klasztor Braci Mniejszych we Włocławku). We Włocławku „Józef” korzystał także ze skrzynki kontaktowej o kryptonimie „Watykan-1” (przy katedrze). W lipcu 1943 r. został przydzielony do dyspozycji Józefa Chylińskiego, szefa sztabu, i otrzymał zadanie zorganizowania ochrony odpraw oficerów sztabu Okręgu, które odbywały się na terenie poszczególnych inspektoratów. W mieszkaniu Cz. Włodarka w Bydgoszczy, funkcjonującym jako zastrzeżona kwatera J. Chylińskiego kryptonim „Wenecja”, na początku marca 1943 r. i w kwietniu tego roku (w Wielkanoc) odbyła się odprawa z udziałem Rudolfa Ostrihanskiego, wówczas komendanta Okręgu Pomorskiego AK, Jana Pałubickiego, Józefa Grussa, Stefana Gussa i Józefa Chylińskiego. Podczas kwietniowej odprawy do AK została zaprzysiężona przez R. Ostrihanskiego Helena Włodarek z d. Osińska (żona Czesława). Jako „Helenka” objęła funkcję gospodyni kwatery, szyfrantki i łączniczki szefa sztabu. Podróż służbową w okolice Berlina w czerwcu 1944 r. „Józef” odbył w towarzystwie J. Chylińskiego. W czasie swoich wyjazdów do Szczecina, Malborka, Grudziądz od połowy 1942 r. do sierpnia 1944 r. był łącznikiem A. Trägera. Przewoził nie tylko przesyłki dla pracujących tam członków „Miecza i Pługa”, ale przy okazji wyjazdów do Szczecina zabierał A. Trägera i niekiedy odbierał pocztę konspiracyjną z ustalonych skrytek. W styczniu 1945 r. do skrzynek kontaktowych na terenie Okręgu rozwoził „Komunikat specjalny” Józefa Chylińskiego, w którym szef sztabu m.in. instruował o zachowaniu się wobec zbliżającego się frontu.

Został aresztowany przez UB, przypuszczalnie na skutek donosu, 20 II 1945 r. w Bydgoszczy jako Józef Wawrzon. Był intensywnie przesłuchiwany przez Bolesława Halewskiego. Po dwóch tygodniach zbiegł z więzienia dzięki pomocy oficera UB, któremu w czasie okupacji uratował życie. W obawie przed ponownym aresztowaniem ukrywał się pod fałszywym nazwiskiem „Zygmunt Bednarek” i wraz z rodziną opuścił Bydgoszcz. W latach 1946–1948 mieszkał w Nowym Dworze Gdańskim i dzięki pomocy kolegi z konspiracji otrzymał pracę w Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” jako kierowca. Kontynuował działalność w Zrzeszeniu „Wolność i Niezawisłość”, rejestrując zbrodnie dokonane przez UBP na żołnierzach AK. 17 IV 1947 r. ujawnił w Bydgoszczy działalność w AK. W 1954 r. ukończył Technikum Pedagogiczne, a w 1970 r. Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Bydgoszczy. Zatajenie w życiorysie, za radą

przyjaciół, przynależności do AK umożliwiło Czesławowi podjęcie pracy w szkolnictwie. Pracę zawodową zakończył w 1980 r.

Był współzałożycielem Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Bydgoszcz, przez kilka lat jego prezesem, wiceprezesem oraz przewodniczącym Komisji Weryfikacyjnej.

Z małżeństwa z Heleną Osińską, odznaczoną Krzyżem Armii Krajowej, miał pięcioro dzieci.

Zmarł 6 X 2018 r. i został pochowany z honorami wojskowymi na cmentarzu we Władysławowie koło Bydgoszczy.

Został m.in. odznaczony: Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939, Medalem Wojska (czterokrotnie), Krzyżem Armii Krajowej, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Brązowym i Złotym Krzyżem Zasługi za pracę społeczną w sporcie i pracę zawodową w szkolnictwie.

Elżbieta Skerska

UROCZYSTOŚĆ DNIA KRESOWEGO ŻOŁNIERZA AK W MIĘDZYDZROJACH

W dniach 26–27 IX 2018 r. w Międzyzdrojach po raz pierwszy obchodzono Dzień Kresowego Żołnierza z okazji rocznicy powstania Polskiego Państwa Podziemnego. Od 1998 r., na mocy uchwały Sejmu RP z dnia 11 IX 1998 r., dzień 27 września został ustanowiony Dniem Polskiego Państwa Podziemnego, gdyż 27 IX 1939 r. została utworzona organizacja konspiracyjna Służba Zwycięstwu Polski, która dała początek późniejszym strukturom cywilnym i wojskowym Polskiego Państwa Podziemnego.

W Międzyzdrojach przez 25 lat na zjazdach spotykali się żołnierze z kresów II Rzeczypospolitej. Było ich 450, później 350. W 2004 r. – 200. Z roku na rok kombatantów jest coraz mniej, ale mimo upływającego czasu są oni pełni wigoru i chęci, aby uczestniczącej w spotkaniach młodzieży przekazać swoje wspomnienia. Jest to świetna okazja do spotkania z historią.

W dniu 26 IX 2018 r. w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Międzyzdrojach o godz. 16.00 odbyło się spotkanie z Danutą Szyksznian-Ossowską „Sarenką” i promocją interesującej książki wydanej przez IPN Szczecin *Wileńska łączniczka AK*, stanowiącej zapis rozmów dr Magdaleny Semczyszyn z Danutą Szyksznian-Ossowską. „Sarenka” podczas drugiej wojny światowej była łączniczką Garnizonu „Dwór” AK w Wilnie, jedną ze słynnej dwunastki kobiet i dziewcząt należących do grupy łączności „Kozy” przy komórce „Legalizacja” Wileńskiej Komendy Okręgowej AK, w 1944 r. – łączniczką oddziału specjalnego Kedyw w Wilnie, powołanego do walki z sowietami, więźniarką łagru w Jęlszance koło Saratowa. Publikacja wzbogacona jest licznymi fotografiami z archiwum rodzinnego Danuty Szyksznian-Ossowskiej.

W dniu 27 IX 2018 r. o godz. 9.00 w Kościele pw. św. Piotra Apostoła od Mszy św. w intencji Ojczyzny rozpoczęły się uroczystości z udziałem pocztów sztandarowych. Po zakończeniu liturgii przy pomniku Trzech Krzyży Wileńskich na placu przy kościele rozpoczął się Apel Poległych z ceremoniałem wojskowym. Przy pomniku wartę honorową pełnili żołnierze 8. Dywizjonu Przeciwlotniczego z Dziwnowa oraz harcerze X Szczepu „Gniazdo” ZHP z Międzyzdrojów. Ceremonię prowadzili Jolanta Szyłkowska i Andrzej Mleczek. Apel Poległych przeczytał kmdr ppor. Łucjan Dyczko, natomiast salwę honorową wykonali żołnierze

8. Dywizjonu. Kwiaty pod pomnikiem składały delegacje kombatanatów, szkół i organizacji pozarządowych.

W Międzynarodowym Domu Kultury w Międzyzdrojach o godz. 11.30 rozpoczęła się uroczysta gala Dnia Kresowego Żołnierza AK. Na początku odśpiewano hymn państwowy i uczczono minutą ciszy tych, którzy odeszli. W towarzystwie pocztów sztandarowych wszystkich gości powitali: Wojewoda Zachodniopomorski Marek Subocz, Burmistrz Międzyzdrojów Leszek Dorosz oraz Prezes ŚZŻAK Okr. Szczecin Jolanta Szyłkowska. Radosnym akcentem uroczystości było wręczenie Danucie Szyksznian-Ossowskiej medalu pamiątkowego za wygraną plebiscytu i otrzymanie tytułu „Kobieta Roku 2018 Województwa Zachodniopomorskiego”. Następnie Maciej Żuczkowski z IPN omówił historię Polskiego Państwa Podziemnego, a zaraz po tym uroczystość uświetnił rewelacyjny występ Chóru Akademickiego im. prof. Jana Szyrockiego Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie pod batutą Szymona Wyrzykowskiego. Pieśni kresowe i patriotyczne publiczność śpiewała razem z chórem.

Uczestnicząca w uroczystościach przedstawicielka Fundacji Generala Elżbiety Zawackiej w Toruniu Anna Rojewska złożyła serdeczne podziękowanie Danucie Szyksznian-Ossowskiej za długoletnią współpracę z Fundacją i niepośledni wkład w jej dorobek, za troskę o pamięć historii, szczególnie w przekazywaniu relacji kobiet-żołnierzy AK Okr. Wil-

Fot. 1. Przed pomnikiem Trzech Krzyży Wileńskich.
Delegacja podczas składania kwiatów

no. Dziękowała Jej również jako współorganizatorce niezapomnianych 35 zjazdów, gdzie w Międzyzdrojach w 2004 r., podczas XXII zjazdu otrzymała legitymację „Honorowego Członka AK”, miała okazję poznać wiele kombatantek AK Okr. Wilno i zachęcić do współpracy z działem Archiwum WSK, upamiętniającym wojenną służbę kobiet-żołnierzy. Zacytowała słowa pani prof. gen. Elżbiety Zawackiej „Zo”: „Uważam, że te przeżycia trzeba przekazać. Naród nie może zgubić żadnego pokolenia!”. Jako dar przekazała licznie zgromadzonym uczniom z Zespołu Szkół nr 4 w Szczecinie 20 egzemplarzy książki *Generał brygady Elżbieta Zawacka „Zo” (1909–2009)* autorstwa Katarzyny Minczykowskiej-Targowskiej.

Organizatorami obchodów byli: Urząd Województwa Zachodniopomorskiego, Światowy Związek Żołnierzy AK Okr. Szczecin, Instytut Pamięci Narodowej w Szczecinie.

W Międzyzdrojach gościło ogółem 80 osób, w tym osoby opiekujące się kombatantami. Z Torunia przybyły dwie kombatantki, Maria Kowalewska „Myszka” i Kazimiera Zańczuk „Kruszynka” wraz z Joanną Kowalską – opiekunką.

Anna Rojewska

Fot. 2. Wręczenie Danucie Szyksznian-Ossowskiej medalu pamiątkowego „Kobieta Roku 2018 Województwa Zachodniopomorskiego”, z lewej prezes ŚZŻAK Okr. Szczecin Jolanta Szyłkowska

**„POLSKIE ZMAGANIA O NIEPODLEGŁOŚĆ W XX WIEKU”.
XXXVIII KONFERENCJA NAUKOWA FUNDACJI**

Dnia 16 XI 2018 r. Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej zorganizowała konferencję naukową na temat: „Polskie zmagania o niepodległość w XX wieku”. Współorganizatorami jej były Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika oraz Instytut Pamięci Narodowej. W tym roku była szczególna okazja, żeby podjąć temat walk o wolność Polski ponieważ uroczystość obchodzimy 100. rocznicę odzyskania niepodległości.

Przed rozpoczęciem sesji, o godzinie 8.30, nastąpiło uroczyste złożenie kwiatów na grobie śp. gen. Elżbiety Zawackiej na cmentarzu św. Jerzego przy ul. Gałczyńskiego. Kwiaty złożyli licznie przybyli goście: przedstawiciele władz, młodzież szkolna, kombatancki, pracownicy i sympatycy Fundacji. Konferencja odbywała się w Collegium Humanisticum UMK i poświęcona była „Pamięci tych, którzy życie swe oddali za Ojczyznę”.

Obrazy otworzył Jan Wyrowiński, przewodniczący Rady Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej, który powitał serdecznie przybyłych gości, wśród których znaleźli się m.in.: kombatancki mjr Stanisława Kociołowicz ps. Iskierka oraz kpt. Maria Kowalewska ps. Myszka, poseł Iwona Michałek, Wicewojewoda Województwa Kujawsko-Pomorskiego Józef Ramlau, Prezydent Torunia Michał Zaleski, Dowódca 8. Kujawsko-Pomorskiej Brygady Obrony Terytorialnej płk Krzysztof Stańczyk, Dyrektor Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku prof. dr hab. Mirosław Golon, Naczelnik Delegatury IPN w Bydgoszczy Edyta Cisewska, Zastępca Dyrektora Wydziału Instytutu Historii i Archiwistyki dr hab. Maciej Krotofil, były minister spraw wewnętrznych i administracji Janusz Pałubicki – syn Jana Pałubickiego, Komendanta Okręgu Pomorze AK.

Na wstępie głos zabrał wicewojewoda Józef Ramlau, podkreślając, że historia wystawiała nas, Polaków, na niejedną próbę. Nie wszyscy zdawali ten egzamin tak jak Elżbieta Zawacka. Przywołał Jej losy wojenne i powojenne. Następnie poinformował zebranych, że 8 maja br. został ustanowiony uchwałą Rady Ministrów Medal 100-lecia Odzyskania Niepodległości, którym zostali odznaczeni: przewodniczący Rady Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej Jan Wyrowiński i prezes Fundacji Dorota Zawacka-Wakarecy. Uroczystość dekoracji odbyła się przy udziale pani poseł Iwony Michałek.

Z kolei głos zabrał prezydent Michał Zaleski, który odnosząc się do tematu konferencji, podkreślił fakt, że Elżbieta Zawacka brała udział w zmaganiach wolnościowych, oraz podziękował pracownikom Fundacji za owocną i twórczą kontynuację Jej działań.

Dr hab. Maciej Krotofil życzył uczestnikom owocnych obrad, podkreślając, że konferencji towarzyszą warsztaty dla uczniów, które są dobrym, nowoczesnym sposobem przekazu młodym ludziom wiedzy o naszej przeszłości.

Konferencji przewodniczyli: dr Katarzyna Minczykowska-Targowska, która była koordynatorem naukowym całego przedsięwzięcia, oraz prof. dr hab. Andrzej Gąsiorowski (Uniwersytet Gdański/Muzeum Stutthof/Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej).

W pierwszym referacie zatytułowanym „Rola kobiet w walce o odzyskanie i utrzymanie niepodległości” Izabela Cisek (Muzeum AK im. gen. Emila Fieldorfa „Nila”) zwróciła uwagę, w jak różnorodny sposób kobiety angażowały się w działania konspiracyjne. Były aktywne w służbie pozafrontowej, ale także tworzyły organizacje o charakterze wojskowym jak Ochotnicza Legia Kobiet. Prezentowały wysoki poziom ideowy, hart ducha i patriotyzm.

Następny referat wraz z prezentacją multimedialną przedstawił Jarosław Zawadzki (Kancelaria Senatu). W bardzo interesujący sposób omówił temat „Kobiety – senatorowie II RP i ich wkład w walkę o wolną Polskę”. Biografie kobiet tak zasłużonych dla kraju, jak Helena Sujkowska czy Władysława Macieszyna, były niezwykle, a o ich dokonaniach wciąż wiemy zbyt mało.

Dr Anna Zapalec (Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków) wygłosiła referat „Oceny i raporty Brytyjskiej Misji Wojskowej o kampanii polskiej w 1939 r.” W raportach brytyjskich znajdowały się wnioski z przebiegu działań zbrojnych na ziemiach polskich w tamtym czasie, opinie o najważniejszych oficerach ze Sztabu Naczelnego Wodza oraz refleksje o przyczynach klęski wojsk polskich.

Po krótkiej przerwie druga część konferencji zaczęła się od wystąpienia ppor. Mikołaja Klorka (12. Wielkopolska Brygada Obrony Terytorialnej, Poznań), który w referacie „Życie służbą” – dzieje wielkopolskich terytorialsów w latach 1918–2005” omówił wkład Wielkopolan w walkę o niepodległość nie tylko w roku 1918.

Bardzo ciekawe były referaty poświęcone tematyce regionalnej. Pierwszy z nich: „Rodzina Szwieców – mieszkańcy toruńskich Rybaków” przedstawił dr Marek Jedynak (IPN, Kielce). W zajmujący sposób z udziałem prezentacji multimedialnej przedstawił dzieje, związanej z Toruniem, rodziny Szwieców. Wywodzi się z niej jeden z cichociemnych spadochroniarzy Armii Krajowej – ppor. Waldemar Szwiec „Ro-

bot". Dr Alicja Paczoska-Hauke (IPN, Bydgoszcz) podjęła temat: „Kpt. Alojzy Bruski »Grab« (1914–1946) – żołnierz Okręgu Pomorskiego AK – DSZ”. Ukazała sylwetkę urodzonego na Kaszubach oficera WP, komendanta Obwodu AK w Tczewie i dowódcy oddziału partyzanckiego w Borach Tucholskich. Kolejny referat: „Kapitan Janusz Tempski (1906–1971). Konspirator, więzień, starosta – życiorys niespójny” przedstawili wspólnie dr Marcin Kłodziński i Wirginia Węglińska (Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk). Przybliżyli uczestnikom konferencji osobę mało znaną, więźnia Pawiaka i obozu Stutthof.

Jako następna wystąpiła dr Agnieszka Pietrzak (PAN, Muzeum Ziemi w Warszawie), która wygłosiła referat: „Los kobiet żołnierzy batalionów AK »Zośka« i »Parasol« w latach 1939–1955 na przykładzie wybranych życiorysów”. Zaprezentowała sylwetki pięciu kobiet, które w czasie wojny działały jako sanitariuszki i łączniczki, a w okresie powojennym płaciły cenę za swoje zaangażowanie, trafiając do więzienia. Ostatni referat, „Kobiety nowohuckie w walce o wolność i wiarę w kwietniu 1960 r. Portret zbiorowy”, zaprezentował dr Wojciech Paduchowski (IPN, Kraków).

Profesor A. Gąsiorowski dokonał podsumowania konferencji. Zwrócił uwagę na wysoki poziom przedstawionych referatów. Podkreślił, że przez poznanie losów ludzi włączających się w walkę o niepodległość uświadamiamy sobie patriotyzm minionych pokoleń Polaków. Dzięki nim możliwe jest istnienie Polski w obecnym kształcie.

Równoległe z przebiegiem sesji odbywały się warsztaty edukacyjne dla dzieci i młodzieży. Zaproponowano i zrealizowano następujące tematy: „Irena Sendlerowa i sieć pomocy” – prowadząca Wiktoria Biezuńska (Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku), „Dzieci i młodzież w walce o niepodległość” – prowadząca Agnieszka Łuczywek-Warszewska (Fundacja Generala Elżbiety Zawackiej), „Dwóch okupantów, jedno ludobójstwo. Niemieckie i sowieckie zbrodnie na Polakach (1939–1945)” – prowadzący Maciej Mazurkiewicz (Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego w Warszawie, UMK Toruń), „Polki w drodze do Niepodległości i wolności” – prowadząca Monika Jędrzejek-Lesiczko (Muzeum AK w Krakowie).

Na zakończenie konferencji jej uczestnicy zostali zaproszeni na wieczór muzyki klasycznej. W sali koncertowej Zespołu Szkół Muzycznych im. K. Szymanowskiego w Toruniu wystąpiły z recitalem: Aleksandra Soboń-Wakarecy (fortepian) i Magdalena Bojanowicz-Koziak (wiolonczela).

Anna Mikulska

**SPRAWOZDANIE
Z DZIAŁALNOŚCI FUNDACJI GENERAŁ ELŻBIETY ZAWACKIEJ.
ARCHIWUM I MUZEUM POMORSKIE
ARMII KRAJOWEJ ORAZ WOJSKOWEJ SŁUŻBY POLEK
W TORUNIU ZA ROK 2018**

I. DANE ORGANIZACJI:

1. Nazwa fundacji, jej siedziba i adres:

Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek, ul. Podmurna 93, 87-100 Toruń

2. Data wpisu w Krajowy Rejestr Sądowy i numer KRS:

Data rejestracji: 6.09.2001, nr KRS 41692, data ostatniego wpisu: 10.09.2018 r.

3. REGON: 870502736

4. Zarząd fundacji - praca społeczna

1. Prezes: Dorota Zawacka-Wakarecy
2. Sekretarz: Dorota Kromp

5. Rada Fundacji:

1. Przewodniczący: Jan Wyrowiński (mgr inż., Toruń)
2. Józef Borzyszkowski (prof. dr hab., Gdańsk)
3. Bogdan Chrzanowski (prof. dr hab., Gdańsk)
4. Andrzej Gąsiorowski (prof. dr hab., Gdańsk)
5. Mirosław Golon (dr hab., prof. UMK)
6. Sylwia Grochowina (dr hab., Toruń)
7. Andrzej Kola (prof. dr hab., Toruń)
8. Janusz Marszałec (dr, Gdańsk)
9. Katarzyna Minczykowska-Targowska (dr, Toruń)
10. Janusz Olstowski (prof. dr hab., Toruń)
11. Marcin Owsiniński (dr, Sztutowo)
12. Waldemar Rezmer (prof. dr hab., Toruń)

6. Komisja Rewizyjna:

1. Przewodnicząca: Anna Kłobukowska (Toruń)
2. Jarosław Kłaczek (prof. dr hab., Toruń)
3. Maria Ciesielska (Toruń)

7. Pracownicy i współpracownicy (um. cywilno-prawne):

W roku sprawozdawczym Fundacja zatrudniała 32 osoby na um. o dzieło/zlecenie (w tym wystąpienia konferencyjne, autorstwo tekstów), oraz 2 osoby na um. o pracę:

1. Aleksander Biernacki (pracownik gospodarczy, pomoc kancelaryjna; um. o pracę)
2. Wiktoria Biezuńska (konferencja; um. zlecenie)
3. Magdalena Bojanowicz-Koziak ((konferencja, koncert; um. o dzieło)
4. Agnieszka Chabros (wydawnictwo; um. o dzieło)
5. Bogdan Chrzanowski (wydawnictwo, recenzja; um. o dzieło)
6. Izabela Cisek (konferencja; um. o dzieło)
7. Marcelina Dąbrowska (koordynacja administracyjna; um. zlecenie)
8. Włodzimierz Dąbrowski (wydawnictwo, skład; um. zlecenie)
9. Bartosz Drzewiecki (wydawnictwo; um. o dzieło)
10. Zuzanna Filarska-Kunicka (wydawnictwa, konferencje; um. o dzieło)
11. Andrzej Gąsiorowski (wydawnictwo, recenzja; um. o dzieło)
12. Marek Jedynak (konferencja; um. o dzieło)
13. Monika Jędrzejek-Sieczko (konferencja; um. zlecenie)
14. Mikołaj Klorek (konferencja; um. o dzieło)
15. Marcin Kłodziński (konferencja; um. o dzieło)
16. Dorota Kromp (dział: Archiwum WSK – opracowywanie i udostępnianie zbiorów, wydawnictwa; um. o dzieło)
17. Natalia Łata (sekretariat, udostępnianie zbiorów; um. zlecenie)
18. Agnieszka Łuczywek (digitalizacja, konferencja, strona internetowa; um. zlecenie; um. o pracę)
19. Janusz Marszałec (wydawnictwo; um. o dzieło)
20. Maciej Mazurkiewicz (konferencja; um. zlecenie)
21. Anna Mikulska (działy: Archiwum WSK, Muzealia – udostępnianie, opracowywanie, digitalizacja; um. o dzieło)
22. Katarzyna Minczykowska-Targowska (digitalizacja, prelekcje, archiwizacja, wydawnictwo, konferencje, trailer; um. o dzieło, um. zlecenie)
23. Alicja Paczkowska-Hauke (konferencja; um. o dzieło)
24. Wojciech Paduchowski (konferencja; um. o dzieło)
25. Agnieszka Pietrzak (konferencja; um. o dzieło)
26. Barbara Rojek-Penkała (dział: Archiwum WSK – digitalizacja, udostępnianie; um. o dzieło, um. zlecenie)
27. Anna Rojewska (dział: Archiwum WSK – digitalizacja; um. o dzieło)
28. Elżbieta Skerska (dział: Archiwum Pomorskie – opracowywanie, digitalizacja, prelekcje, wydawnictwo; um. o dzieło, um. zlecenie)
29. Aleksandra Soboń-Wakarecy (konferencja, koncert; um. o dzieło)
30. Mieczysław Starczewski (konferencja; um. o dzieło)
31. Wojciech Szreniawski (wydawnictwo; um. o dzieło)
32. Wirginia Węglińska (konferencja; um. zlecenie)
33. Anna Zapalec (konferencja; um. o dzieło)
34. Jarosław Zawadzki (konferencja; um. o dzieło)

W celu realizacji zadań statutowych Fundacja współpracowała z następującymi firmami:

1. Biuro Tłumaczeń. Agnieszka Chabros
2. KMT. Usługi dla nauki i edukacji. Katarzyna Minczykowska-Targowska
3. WZG. Wąbrzeskie Zakłady Graficzne

W roku sprawozdawczym Fundacja pozyskała też środki z PFRON na stworzone w 2016 r. stanowisko pracy dla osoby niepełnosprawnej. Koszty wynagrodzenia tej osoby są w 74% refundowane przez PFRON.

8. Stażyści, praktykanci, wolontariat:

- a) Studenckie praktyki odbyła 1 jedna osoba w ramach projektu UMK „Humanista-Stażysta-Menadżer. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym”.
- b) Wolontariat:
 1. Bogdan Chrzanowski (Przewodniczący Komitetu Redakcyjnego Biblioteki Fundacji)
 2. Maria Ciesielska (dział: Archiwum Pomorskie, 3-5 godz./tydzień)
 3. Ilona Garczyk (obsługa konferencji)
 4. Ewa Gawrońska (biblioteka)
 5. Sylwia Grochowina (członek Komitetu Redakcyjnego Biblioteki Fundacji)
 6. Julia Jabłońska (obsługa konferencji)
 7. Joanna Jończyk (obsługa konferencji)
 8. Bartosz Kopczyński (obsługa konferencji)
 9. Weronika Kubiak (obsługa konferencji)
 10. Małgorzata Milewska (obsługa konferencji)
 11. Magorzata Nadachewicz (obsługa konferencji)
 12. Wiktoria Napieralska (obsługa konferencji),
 13. Katarzyna Reszkowska (obsługa konferencji)
 14. Sabina Ryczko (obsługa konferencji)
 15. Magdalena Sawicka (obsługa konferencji)
 16. Monika Ziętek (obsługa konferencji)
 17. Natalia Łata (sekretariat; w ramach „Humanista-Stażysta-Menadżer” z UMK)
 18. Katarzyna Minczykowska-Targowska (członek Komitetu Redakcyjnego Biblioteki Fundacji)
 19. Oskar Wiśniewski (dział: Archiwum Pomorskie)
 20. Dorota Zawacka-Wakarecy (Prezes Zarządu Fundacji oraz Przewodnicząca Memoriału)

Członkowie Koła Przyjaciół Memoriału (do grona członków MGMW dołączyło 7 osób, 2 osoby zmarły). Łącznie Memoriał skupia 250 osób (13 zamieszkałych za granicą), w tym 5 pracuje bardzo aktywnie, inni współpracują sporadycznie, a nieliczni wspierają Fundację finansowo.

II. CELE I ZASADY DZIAŁANIA

1. Cele statutowe fundacji

Fundacja służy popieraniu badań:

- historii Armii Krajowej na Pomorzu, utrwalaniu i upowszechnianiu historii, tradycji i dziedzictwa ideowego Armii Krajowej,
- dziejów wojskowej służby Polek i upamiętnianiu tradycji tej służby.

2. Cele swe Fundacja realizuje poprzez:

- gromadzenie, opracowanie i udostępnianie nie stanowiących państwowego zasobu archiwalnego materiałów archiwalnych, dokumentacji i muzealiów dotyczących Armii Krajowej na Pomorzu oraz wojskowej służby Polek;
- gromadzenie publikacji dotyczących pomorskiej AK oraz wojskowej służby Polek;
- gromadzenie i opracowywanie wspomnień i relacji żołnierzy AK z Pomorza oraz Polek służących w wojsku;
- udostępnianie gromadzonych materiałów archiwalnych zainteresowanym, w szczególności historykom badającym dzieje AK na Pomorzu oraz dzieje wojskowej służby Polek;
- gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie wszelkiego rodzaju pamiątek typu muzealnego po AK na Pomorzu i po wojskowej służbie Polek;
- gromadzenie i opracowywanie materiałów dotyczących działalności konspiratorów rodem z Pomorza w ogólnopolskich strukturach oraz materiałów dotyczących środowisk konspiracyjnych po roku 1945;
- popularyzację historii Polski, w szczególności Polskiego Państwa Podziemnego, konspiracji pomorskiej i kobiet-żołnierzy, również za pomocą nowatorskich technik, w tym produkcji filmowych;
- własną działalność wydawniczą Biblioteki Fundacji i sprzedaż własnych wydawnictw;
- prowadzenie badań naukowych w obszarze nauk humanistycznych z zakresu dziejów Polski i Polaków.

III. CHARAKTERYSTYKA DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACJI POŻYTKU PUBLICZNEGO w okresie sprawozdawczym (realizacja celów statutowych), w tym informacja o działalności wspieranej przez administrację publiczną w okresie sprawozdawczym.

W roku 2018 Fundacja by realizować swoje cele statutowe podjęła się wykonania następujących zadań:

1) „UCHRONIĆ OD ZAPOMNIENIA. Edycja 2018–2020”. Projekt trzyletni. Całkowity koszt na 2018 r.: 102 640,00 zł dotacja: Gminy Miasta Toruń: 60 000,00 zł, środki własne Fundacji: 28 140,00 zł, praca wolontariuszy 14 500,00 zł (+ praca społeczna nieujęta w kosztorysie zadania). Koordynacja: Dorota Zawacka-Wakarecy

- zgromadzono materiały aktowe do 54 nowych teczek osobowych (20 – Archiwum Pomorskie; 34 – archiwum WSK; 0 – Archiwum Zagrody). Łącznie na zbiory fundacji składa się 8 679 teczek osobowych (A. WSK – 4823, A. Pomorskie – 3613, A. Zagrody – 243);
- indeksując akta składające się na zbiory fundacji oraz literaturę przedmiotu, sporządzono ok. 1 970 kart rzeczowych (tzw. informacyjnych), do katalogów rzeczowych działu zbiorów: A. WSK włączono ok. 1 100 kart, A. Pomorskie – 870;
- przeprowadzono 18 kwerend pełnych (A. Pomorskie – 12, A. WSK – 6) i kilkadziesiąt kwerend wstępnych, które wykonano na podstawie zapytań listownych (głównie e-mailowych) i telefonicznych;
- zbiory udostępniono: A. Pomorskie – 40 razy, A. WSK – 9 razy, wypożyczyło 27 eksponatów na 5 wystaw, 3 wystawy stałe.

2) „CICHOCIEMNA”. Wykłady na temat najnowszego stanu badań, dotyczącego jedynej kobiety cichociemnej – gen. Elżbiety Zawackiej. Całkowity koszt: 60 000,00 zł; na rok 2018: 30 000,00 zł; dotacje: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu Działalność Upowszechniająca Naukę. Koordynacja administracyjna: Marcelina Dąbrowska. Wnioskodawca rozpoczął realizację zadania 1 IX 2017 r. Zasięg zadania miał charakter międzynarodowy. Uczestnikami wykładów była młodzież, pracownicy naukowcy, pracownicy instytucji kulturalnych, przedstawiciele władz uczelni, instytucji polonijnych. Wykłady przygotowała i wygłosiła biografka gen. Elżbiety Zawackiej – dr Katarzyna Minczykowska. W ramach projektu zostały przygotowane wykłady wraz z prezentacjami. Łącznie przeprowadzone zostały 42 wykłady (w Polsce, Wielkiej Brytanii, Francji i Austrii). W Polsce to między innymi: Chełmno, Czersk, Nakło Śląskie, Kraków, Olsztyn, Gdańsk, Poznań, Warszawa, Piastów, Katowice, Bojanowo, Bydgoszcz, Wrocław, Lublin, Kielce, Grudziądz. Tematy i materiały promocyjne zostały dostosowane do potrzeb współorganizatorów. Przygotowane materiały promocyjne i informacje o planowanych wykładach na bieżąco zostały zamieszczane na stronie internetowej. Zadanie zostało zrealizowane zgodnie z harmonogramem i budżetem, realizacja zakończona 29 XII 2018 r.

3) „CICHOCIEMNA”. Wystawa poświęcona gen. Elżbiety Zawackiej „Zo”. Całkowity koszt: 45 000,00 zł; na rok 2018: 15 000,00 zł; dotacje: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu Działalność Upowszechniająca Naukę. Koordynacja – dr Katarzyna Minczykowska. Realizacja zadania została rozpoczęta 9 I 2017 r. Przygotowany został scenariusz, na podstawie którego powstała wielkoformatowa wystawa prezentowana za pomocą roll-upów. Opracowane zostały materiały promujące wystawę. Dokonano wyboru materiału fotograficznego, przygotowano noty i opisy dotyczące gen. Elżbiety Zawackiej, z wykorzystaniem najnowszego stanu badań na temat życia i działalności tej jedynej kobiety wśród cichociemnych. Całość została opracowana graficznie, przetłumaczona na język angielski i niemiecki. Wystawa została zaprezentowana szerokiemu gronu odbiorców w ośrodkach kulturalnych, naukowych i oświatowych w Polsce i zagranicą. Między innymi w Wiedniu, Krako-

wie, Poznaniu, Nakle Śląskim i Toruniu. Zadanie zostało zrealizowane zgodnie z harmonogramem i budżetem.

4) „PRAWDZIWE HISTORIE”. Prelekcje i warsztaty historyczne dla dzieci i młodzieży w 100. rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości (edycja 2018). Całkowity koszt: 12 580,00 zł; dotacje: Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego 8000,00 zł; Fundacja „Zamek Dybów i Gród Nieszawa” w ramach funduszu inicjatyw obywatelskich 1000,00; środki własne Fundacji – 2380,00; praca wolontariuszy: 1200,00 zł. Koordynacja: A. Łuczywek, prelegenci i edukatorzy: A. Łuczywek, A. Mikulska, dr K. Minczykowska, A. Rojewska, E. Skerska, N. Łata. W ramach realizacji projektu przeprowadzono 27 prelekcji i warsztatów w siedzibie Fundacji, 3 prelekcje i wykłady z elementami warsztatowymi dla osób z niepełnosprawnościami, 7 prelekcji wyjazdowych na terenie woj. kujawsko-pomorskiego oraz po jednej prelekcji w Poznaniu i Gdańsku. Łącznie w prelekcjach i warsztatach wzięło udział ponad 1500 osób.

5) DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

25 lat niezależnych badań nad konspiracją niepodległościową. Ludzie, instytucje, wydarzenia. Materiały z sesji, pod redakcją J. Marszalca. Wydanie – on-line. Całkowity koszt: 14 024,00 zł, dotacja 10 000,00 GMT.

Represje komunistyczne wobec Polek zaangażowanych w działalność niepodległościową w latach 1939–1945. Materiały z sesji, pod redakcją K. Minczykowskiej. Druk (300 egz.). Całkowity koszt: 13 000 zł, dotacja GMT w ramach projektu „Uchronić od zapomnienia”.

Sylwia Dullin, *Toruńskie Nowe Miasto i jego mieszkańcy we wspomnieniach (XIX–XXI wiek)*, pod redakcją S. Grochowiny. Całkowity koszt: 5400 zł. Druk (200 egz.).

6) KONFERENCJA NAUKOWA Z WARSZTATAMI HISTORYCZNYMI „Polskie zmagania o niepodległość w XX w.”, Toruń 16 XI 2108 r.

Całkowity koszt: 30 100,00 zł, dotacja: Gmina Miasta Toruń – 20 000,00 zł. Koordynacja: dr Katarzyna Minczykowska. Współorganizatorami konferencji byli: Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Instytut Pamięci Narodowej i Wydział Nauk Historycznych UMK.

Dokonano popularyzacji wyników badań naukowych na temat dziejów polskiej działalności niepodległościowej w XX w., przeprowadzając 11 warsztatów historycznych, w których uczestniczyło łącznie ok. 450 uczniów z opiekunami. Wśród edukatorów byli historycy m.in. z Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, Instytutu Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego w Warszawie, Muzeum Armii Krajowej w Krakowie oraz Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej.

W części konferencyjnej wygłoszono 10 referatów dla ok. 150 słuchaczy. Prelegentami byli profesorowie Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, naukowcy Instytutu Pamięci Narodowej z Krakowa, Kielc i Bydgoszczy.

Konferencję uzupełnił Wieczór Muzyki Klasycznej, na którym wykonana była muzyka polska przez duet fortepianowo-wiolonczelowy. W koncercie w Sali Zespołu Szkół Muzycznych uczestniczyło ok. 150 słuchaczy.

W zakresie promocji zadania przygotowano projekt zaproszenia, plakatów i ulotek dla gości konferencji. Poza zadaniem rozesłano setki zaproszeń na konferencję w formie tradycyjnej oraz ok. 2 tys. poprzez e-mailing; wydrukowano plakaty i wykonano usługę plakatowania na terenie Torunia; prowadzono promocję poprzez „marketing szeptany” przy pomocy kontaktów międzyszkolnych i międzyuczelnianych oraz za pomocą portali społecznościowych i stron internetowych.

7) PATRONATY, UROCZYŚCIOŚCI, GREMIA DORADCZE

W ramach współpracy ze szkołami Fundacja patronowała, przekazywała nagrody książkowe, a pracownicy Fundacji brali udział w jury bądź udostępniali siedzibę Fundacji na uroczystości wręczenia nagród następujących konkursów szkolnych:

- „Oni tworzyli naszą historię”. Konkurs historyczny im. gen. Elżbiety Zawackiej (organizator: Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego, IX edycja).
- XLIV Olimpiada Historyczna Polskiego Towarzystwa Historycznego (przekazano 170 książek)
- Konkurs „List małego powstańca”. Kolejna edycja organizowana przez gimnazjum nr 24 (przekazano książki na nagrody)

Fundacja też współorganizowała:

- uroczystość z okazji 109. rocznicy urodzin gen. Elżbiety Zawackiej wraz z prezentacją kilkuminutowego filmu opowiadającego o życiu gen. Elżbiety Zawackiej, dzięki czemu Fundacja stara się pozyskać potencjalnych sponsorów pełnometrażowego filmu fabularnego dotyczącego losów Pani General.
- Uroczystości, która odbyła się w Sali CKK Jordanki, towarzyszyła prezentacja postaci – dr K. Minczykowska, recital fortepianowy – Paweł Wakarecy i spotkanie z twórcami teasera – Bartłomiej Żmuda, Katarzyna Bujakiewicz (wspólnie z UM Toruń);
- uroczystości z okazji 74. rocznicy wybuchu powstania warszawskiego, Toruń, 1 VIII 2018 r. (wspólnie z UM Toruń, Urzędem Marszałkowskim i Stowarzyszeniem Muzeum Historyczno-Wojskowe w Toruniu);
- uroczystości z okazji Dnia Polskiego Państwa Podziemnego, Toruń 27 IX 2018 r.

Przedstawiciele Fundacji brali też udział w następujących uroczystościach:

- Uroczystość z okazji Narodowego Dnia Żołnierzy Wyklętych, Toruń, 1 III 2018 r.;
- Uroczystość 78. rocznicy deportacji Polaków na Syberię w kruzganku Kościoła NMP, 7 IV 2018 r.;
- Uroczystość nadania imienia gen. Elżbiety Zawackiej i wręczenia sztandaru Szkole Podstawowej w Santoku, 8 V 2018 r.;
- XX edycja Światowej Konferencji Gospodarczej Polonii – przedstawiono postać Elżbiety Zawackiej i wyemitowano teaser „Emisariuszka”;
- Uroczystość z okazji Święta Wojska Polskiego, Toruń, 15 VIII 2018 r.;

- Uroczystość wręczenia medali: Medal Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego 100 lat Niepodległości Polski. Medal „Unitas Duras Palatinatus Cuiaviano-Pomeraniensis” dla Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej w Toruniu z okazji 100. Rocznicy odzyskania przez Polskę Niepodległości w 1918 roku, Toruń 28 VIII 2018 r.;
- Uroczystość w 79. rocznicę wybuchu drugiej wojny światowej, Toruń, 1 IX 2018 r.;
- Uroczystości Pamięci Zesłańców Sybiru, Toruń, 14 IX 2018 r.;
- Uroczystość z okazji Dnia Żołnierza Kresowego AK, Międzyzdroje, 26–27 IX 2018 r.;
- Uroczystość z okazji 100. rocznicy odzyskania niepodległości, Szkoła Podstawowa nr 24, Toruń, 9 XI 2018 r.;
- Uroczystość 100. rocznicy odzyskania niepodległości pod pomnikiem gen. Józefa Hallera.

Przedstawiciele Fundacji brali też udział w obradach gremiów doradczych:

- Rada Powiernicza Muzeum II Wojny Światowej (prof. Mirosław Golon);
- Komitet Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa przy oddziale IPN – KŚZpNP w Gdańsku (dokumentalistka Elżbieta Skerska).

8) DZIAŁALNOŚĆ SEKRETARIATU: GOŚCIE, KORESPONDENCJA

W celu realizacji celów statutowych z sekretariatu Fundacji wyekspediowano tradycyjną pocztą 177 przesyłek listów. Zarejestrowano 491 listów, które wpłynęły do sekretariatu Fundacji za pośrednictwem poczty polskiej.

Na skrzynkę e-mail Fundacji wpłynęło ponad 4000 e-maili od interesantów i współpracowników Fundacji. E-maili wysłanych ze skrzynki fundacyjnej zarejestrowano ok. 3000.

Sprzedano 177 książek, kilkaset rozdysponowano gratisowo.

Fundację odwiedziło ok. 2500 osób (zwiedzający, goście konferencji, uczestnicy prelekcji).

IV. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Fundacja nie prowadzi działalności gospodarczej.

V. KORZYSTANIE Z UPRAWNIEN W OKRESIE SPRAWOZDAWCZYM

- 1) Zwolnienia z podatków: działalność Fundacji nie podlega opodatkowaniu; zwolniona z opłat podatkowych od nieruchomości.
- 2) Zwolnienia z opłat sądowych: zwolniona
- 3) Korzystanie z uprawnień do nabywania, użytkowania wieczystego na szczególnych zasadach nieruchomości Skarbu Państwa:
- 4) Fundacja od 2006 r. korzysta z użytkowania wieczystego budynku, który jest siedzibą Fundacji.

VI. PODSUMOWANIE

Realizowanie statutowych zadań Fundacji w ciągu całego ubiegłego roku wiązało się z wielkim zaangażowaniem jej pracowników. Zarząd Fundacji dziękuje Im serdecznie.

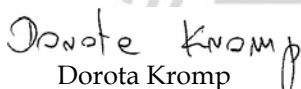
Zarząd Fundacji pragnie podkreślić, że w swej działalności spotykał się z życzliwością i poparciem władz i instytucji, którym należy się szczególne podziękowanie.

Dziękujemy Urzędowi Miasta Torunia z panem Prezydentem Michałem Zaleskim, Radzie Miejskiej Torunia z jej przewodniczącym Marcinem Czyżniewskim na czele.

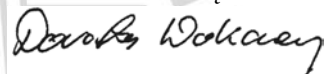
Dziękujemy Instytutowi Pamięci Narodowej, Instytutowi Historii i Archiwistyki UMK, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, Samorządowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Dziękujemy wszystkim instytucjom i ofiarodawcom indywidualnym, których pomoc i dotacje umożliwiły naszą działalność.

Sekretarz Zarządu

Dorota Kromp

Prezes Zarządu

Dorota Zawacka-Wakarecy

**URZĘDY SKARBOWE,
KTÓRE W 2018 ROKU PRZEKAZAŁY 1% PAŃSTWA PODATKU**

Drugi Urząd Skarbowy w Bydgoszczy	375,20
Drugi Urząd Skarbowy w Gdańsku	1359,00
Drugi Urząd Skarbowy w Toruniu	531,10
Pierwszy Urząd Skarbowy Łódź-Bałuty	5,00
Pierwszy Urząd Skarbowy Szczecin	249,40
Pierwszy Urząd Skarbowy w Białymstoku	15,00
Pierwszy Urząd Skarbowy w Toruniu	644,00
Trzeci Urząd Skarbowy w Bydgoszczy	19,00
Trzeci Urząd Skarbowy w Gdańsku	16,80
Trzeci Urząd Skarbowy Warszawa-Śródmieście	117,50
Urząd Skarbowy Poznań-Grunwald	38,00
Urząd Skarbowy Poznań-Winogrody	15,10
Urząd Skarbowy w Aleksandrowie Kujawskim	39,20
Urząd Skarbowy w Chełmnie	16,30
Urząd Skarbowy w Golubiu-Dobrzyniu	25,80
Urząd Skarbowy w Grudziądzu	60,10
Urząd Skarbowy w Inowrocławiu	38,10
Urząd Skarbowy w Jaśle	56,40
Urząd Skarbowy w Radziejowie	52,10
Urząd Skarbowy w Suwałkach	99,90
Urząd Skarbowy w Świeciu	49,80
Urząd Skarbowy w Tomaszowie Mazowieckim	14,20
Urząd Skarbowy w Złotoryi	50,00
Urząd Skarbowy Warszawa-Bemowo	36,10
Urząd Skarbowy Warszawa-Mokotów	78,70
Urząd Skarbowy Warszawa-Praga	165,90
Urząd Skarbowy Warszawa-Wola	27,00
Urząd Skarbowy we Włocławku	50,20
Razem	4244,90

Zestawiła: Dorota Zawacka-Wakarecy

**Rada i Zarząd Fundacji serdecznie dziękują
za przekazany przez Państwa 1%**

INSTRUKCJA DOTYCZĄCA PRZYGOTOWYWANIA TEKSTÓW DLA FUNDACJI GENERAL ELŻBIETY ZAWACKIEJ W TORUNIU

Materiały przeznaczone do druku przez Fundację General Elżbiety Zawackiej w Toruniu prosimy dostarczać w postaci elektronicznej (za pomocą poczty elektronicznej na adres sekretariat@zawacka.pl. W przypadku materiałów konferencyjnych: sesja@zawacka.pl), w pliku tekstowym (.doc, .docx, .rtf).

W uzasadnionych przypadkach redakcja przyjmie teksty przygotowane tradycyjnie, w postaci znormalizowanego maszynopisu, zawierającego 30 wierszy na stronie, 65–70 znaków w wierszu (na stronie ok. 2000 znaków).

Należy dołączyć krótką notkę na temat autora, tj. imię, nazwisko, miejsce zatrudnienia, e-mail do opublikowania w spisie autorów Fundacji (np. Jan Kowalski, dr hab., prof. UMK, Instytut Historii, j.kowalski@wp.pl) oraz koniecznie numer telefonu tylko do wiadomości Redakcji.

1) Objętość przesyłanych materiałów:

- a) artykuł – do 1,5 arkusza autorskiego (60 000 znaków ze spacjami),
- b) artykuł recenzyjny – do 1 arkusza autorskiego (40 000 znaków),
- c) recenzja – do 0,5 arkusza autorskiego (20 000 znaków ze spacjami),
- d) omówienie – do 10 000 znaków.

Do artykułów należy dołączyć streszczenie w języku polskim o objętości do 1000 znaków ze spacjami oraz wykaz do 10 słów kluczowych (różnych od wyrazów zawartych w tytule artykułu).

2) Materiał ilustracyjny:

Ilustracje dołączane do tekstów powinny być przesłane w wersji graficznej (wskazany jest format .jpg). W tekście natomiast należy wskazać dokładne miejsce zamieszczenia ilustracji.

Przesyłając ilustracje do publikacji, należy podać dokładny opis materiału ilustracyjnego, ze wskazaniem na autora i pochodzenie ilustracji, oraz oświadczenie o posiadaniu lub nieposiadaniu majątkowych praw autorskich do materiału ilustracyjnego. W przypadku nieposiadania majątkowych praw autorskich do materiału ilustracyjnego należy wskazać właściciela tych praw, w przypadku gdy prawa te wygasły, należy tę informację zawrzeć w oświadczeniu.

3) Na stronie tytułowej recenzji nad tekstem nagłówek należy podać informacje według następującego układu:

- imię i nazwisko autora recenzowanej pracy (w przypadku pracy zbiorowej bądź edycji źródłowej imiona i nazwiska redaktorów lub edytorów występują po tytule pracy),
- pełny tytuł według strony tytułowej,
- liczba tomów lub części w przypadku pracy wielotomowej (cyframi arabskimi bądź łacińskimi w zależności od zapisu na stronie tytułowej dzieła),
- nazwa serii wydawniczej w nawiasie (jeśli występuje) - prostym drukiem,
- miejsce i rok wydania,
- liczba stron,
- ISBN lub ISSN.

W przypadku publikacji obcojęzycznych w nagłówku recenzowanej pracy dane bibliograficzne (miejsce wydania, tom, zeszyt, skrót odnoszące się do autorów bądź wydawców jak: ed., bearb. von, hrsg. von) należy podać w języku publikacji.

- 4) W tekście głównym i przypisach cytowane fragmenty innych prac, dokumentów bądź edycji źródłowych należy zapisywać krojem prostym, biorąc całość w cudzysłów. Cytujemy źródła jedynie w języku oryginału z zachowaniem także oryginalnej pisowni w przypadku słowiańskich alfabetów cyrylickich (białoruskiego, rosyjskiego, ukraińskiego).
- 6) W przypadku edycji źródeł należy podać metodykę edycji, przy czym wskazane jest stosowanie instrukcji wydawania źródeł I. Ihnatowicza, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 7: 1962, s. 99–123, <http://historia.uwb.edu.pl/pih/jasno/ihna.htm>
- 7) W tekście i przypisach tytuły prac publikowanych bądź skierowanych do druku (monografii, prac zbiorowych, artykułów z czasopism, wydawnictw źródłowych itp.) należy oddać krojem pochyłym (kursywą). W przypadku prac w językach: białoruskim, ruskim i ukraińskim należy stosować cyrylicę. Natomiast prace niepublikowane będące w obiegu naukowym należy zapisać krojem prostym.
- 8) Osoby wymieniane w tekście należy podać z pełnym imieniem i nazwiskiem. Przy podawaniu kolejnym razem tej samej osoby należy podać inicjał imienia i nazwisko.
- 9) W tekście i przypisach należy stosować ogólnie przyjęte skróty: r. - rok, roku; w. - wiek, wieku; także: np., itd., m.in., etc.
- 10) Dаты w tekście i przypisach w pełnym brzmieniu należy zapisać cyfrowo, z zastosowaniem cyfr rzymskich dla miesięcy, np. 4 XII 1610 r. Słownej nazwy miesiący należy używać w przypadku, gdy nie jest

podana data roczna, np. 6 sierpnia. Określenia „roku” i „wieku” należy skracać po liczbie, przed – należy zapisać w pełnym brzmieniu, np. „w 1618 r.”, „w XVIII w.”, ale: „w roku 1943”, „w wieku XX”. Nie należy używać cyfr dla określeń typu: „lata trzydzieste”, „pierwsza połowa XVI w.”, podobnie w przypadku numeracji wojen lokalnych i światowych („druga wojna północna”, „pierwsza wojna światowa”). Określenie np. trzynastowiecznym należy oddać w pełnym brzmieniu.

11) Przypisy:

Opis bibliograficzny: inicjał imienia, nazwisko autora, tytuł monografii kursywą, (autor przekładu), miejsce i rok wydania, strona lub zakres stron.

Tytuły monografii cytowanych po raz pierwszy podawane są w pełnym brzmieniu, wraz z miejscem i rokiem wydania. Przy ponownym cytowaniu jedynej pracy danego autora należy użyć skrótu „op. cit.” [prosto/NIE KURSYWA], przy więcej niż jednej pracy jednego autora tworzymy zwięzły i logiczny incipit, zaopatrując go w wielokropkę. Cytując dzieło z poprzedniego przypisu, należy użyć „Ibid.”. Gdy bezpośrednio po dziele danego autora cytowane jest kolejne jego dzieło, zamiast nazwiska autora należy zapisać: idem, eadem, iidem/eidem etc.

Identyczne zasady powtórnego cytowania należy stosować przy artykułach z czasopism, prac zbiorowych, w wydawnictwach źródłowych itp.

W przypadku cytowania po raz pierwszy publikacji obcojęzycznych dane bibliograficzne (miejsce wydania, tom, zeszyt itp.) należy podać w języku publikacji.

- a) Cytując tom zbiorowy lub wydawnictwo źródłowe, należy podać nazwisko redaktora lub wydawcy w dopełniaczu, poprzedzone stosownym skrótem: „ pod red.”, „wyd.”, „opr.” itp.
- b) Cytując artykuł w czasopiśmie, po nazwisku autora i pełnym tytule, należy umieścić po przecinku nazwę czasopisma bez cudzysłowu, następnie numer tomu (skrót „t.”) lub rocznika (skrót „R.”) po dwukropku rok wydania, następnie po przecinku numer zeszytu (w zależności od czasopisma skrót „nr” lub „z.”) oraz zakres stron. W przypadku czasopisma zagranicznego stosujemy zapis oryginalny (Bd., Jg., vol.). Jeśli czasopismo nie ma tomu lub rocznika (a ukazuje się więcej niż jeden numer/zeszyt w danym roku), wówczas w pierwszej kolejności należy zapisać rok, następnie po przecinku numer lub zeszyt. W przypadku, gdy czasopismo nie stosuje określeń typu „z.” czy „nr”, można stosować zapis „[nr]”, „[z.]”, w przypadku czasopism zagranicznych „[no.]”.

- c) Cytując artykuł w pracy zbiorowej, między tytułem artykułu i tomu należy umieścić po przecinku [w:].
 - d) Tytuły częściej cytowanych edycji źródłowych, ewentualnie czasopism i wydawnictw zbiorowych, a także nazwy instytucji, takich jak archiwa czy biblioteki, po raz pierwszy należy zapisać w pełnym brzmieniu, podając w nawiasie dalej cytowany skrót („dalej cyt.: ...”), np.: „Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej cyt.: APT)”; Biuro Udostępniania Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (dalej cyt.: BU IPN), w przypadku Oddziałów czy Delegatur IPN należy stosować: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział Gdańsk (dalej cyt.: IPN Gd.) – NIE Archiwum IPN Gdańsk, dalej cyt.: AIPN Gd., ponieważ Archiwum IPN to archiwum zakładowe tej instytucji, nie historyczne.
 - f) Przy cytowaniu archiwaliów należy podawać: oryginalną nazwę archiwum w języku i alfabecie, w którym jest ona oficjalnie sformułowana, oraz miejscowość, w którym archiwum się znajduje, nazwę zespołu, dokument, sygnaturę, zakres kart lub stron. Przy stosowaniu skrótów nazw archiwów lub zespołów należy używać tych, które są w powszechnym użyciu lub są zalecane przez daną instytucję.
 - g) Powołując się na publikację internetową, należy podać: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, adres strony, datę dostępu w Internecie.
- 12) Redakcja zastrzega sobie prawo wstępnej weryfikacji tekstów, po której zostają one przekazywane do recenzji zewnętrznej.
 - 13) Wszystkie teksty publikowane przez Fundację Generali Elżbiety Zawackiej w Toruniu są poddawane adiustacji i korektom, po czym przekazywane do korekty autorskiej. Autorzy zobowiązują się do niezwłocznego jej wykonania (nie dłużej niż 7 dni).
 - 14) Po opublikowaniu tekstu autor otrzymuje egzemplarze autorskie w liczbie określonej w umowie wydawniczej, którą wydawca podpisuje z autorem, uzyskawszy środki na druk przesłanego materiału, ale zawsze przed oddaniem do opracowania edytorskiego tekstu.

NASI AUTORZY

DOROTA KROMP historyk, pracownik Biblioteki Głównej UMK, sekretarz Zarządu Fundacji

ANNA ROJEWSKA bibliotekarz, pracownik Fundacji (dział: Archiwum WSK)

WIEŚLAWA KWIATKOWSKA dr hab., prof. UMK, wieloletni pracownik Archiwum Państwowego w Toruniu oraz Zakładu Archiwistyki Instytutu Historii i Archiwistyki UMK

ELŻBIETA SKERSKA polonistka, pracownik Fundacji (dział: Archiwum Pomorskie)

ANNA MIKULSKA bibliotekarz, pracownik Fundacji (dział: Archiwum WSK)

JAN WYROWIŃSKI polski polityk i inżynier, przewodniczący Rady Fundacji General Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek

KATARZYNA MINCZYKOWSKA dr, archiwistka, historyk, członek Rady Fundacji General Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek

DOROTA ZAWACKA-WAKARECY chemik, dyrektor Zespołu Szkół Muzycznych w Toruniu, wieloletni społeczny pracownik Fundacji, od 1996 r. społeczny prezes Fundacji

ANDRZEJ TOMCZAK polski historyk, archiwista, profesor nauk humanistycznych, w czasie drugiej wojny światowej działacz ZWZ, członek Rady, wiceprezes Zarządu, przewodniczący Komitetu Redakcyjnego Fundacji General Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek

**WYDAWNICTWA WŁASNE
FUNDACJI GENERAL ELŻBIETY ZAWACKIEJ
„ARCHIWUM I MUZEUM POMORSKIE ARMII KRAJOWEJ
ORAZ WOJSKOWEJ SŁUŻBY POLEK” W TORUNIU**

Nr tomu	Autor, tytuł	Cena 1 egz.	Liczba egz.
T. I	<i>Walka podziemna na Pomorzu w latach 1939–1945. Materiały I sesji naukowej w Toruniu 27–28 IX 1989 r.</i> , pod red. J. Szilinga, Toruń 1990.	nakład wyczerpany	
T. II	<i>Okręg Pomorze Armii Krajowej w dokumentach 1939–1945</i> , oprac. B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, J. Sziling, Toruń 1991.	nakład wyczerpany	
T. III	Zawacka E., <i>Szkice z dziejów Wojskowej Służby Kobiet</i> , Toruń 2000 (wznowienie).	25,00	
T. IV	<i>Armia Krajowa na Pomorzu. Materiały II sesji naukowej w Toruniu 14–15 XI 1992</i> , pod red. E. Zawackiej i M. Wojciechowskiego, Toruń 1993.	nakład wyczerpany	
T. V	<i>Słownik Biograficzny Konspiracji Pomorskiej 1939–1945</i> , cz. 1, pod red. E. Zawackiej i H. Maciejewskiej-Marcinkowskiej, Toruń 2002 (wznowienie).	nakład wyczerpany	
T. VI	<i>Pomorskie Organizacje Konspiracyjne (poza AK) 1939–1945. Materiały III sesji naukowej w Toruniu 6–7 XI 1993</i> , pod red. S. Salmonowicza i J. Szilinga, Toruń 1994.	nakład wyczerpany	
T. VII	Tomalak I., <i>Drugi brzeg. Wiersze wojenne i więzienne</i> , Toruń 1994.	nakład wyczerpany	
T. VIII	<i>Powojenne losy konspiracji na Pomorzu. Materiały IV sesji naukowej w Toruniu 19 XI 1994 r.</i> , pod red. E. Zawackiej i R. Kozłowskiego, Toruń 1995.	20,00	
T. IX	<i>Organizacje paramilitarne i pokrewne na Pomorzu w przededniu II wojny światowej. Materiały V sesji naukowej w Toruniu 18 XI 1995 r.</i> , Toruń 1996.	20,00	
T. X	<i>Słownik Biograficzny Konspiracji Pomorskiej 1939–1945</i> , cz. 2, pod red. E. Zawackiej, Toruń 1996.	20,00	
T. XI	<i>Okręg Pomorze Armii Krajowej</i> , cz. 1, Jaszowski T., <i>Podokręg Południowo-Wschodni</i> , Toruń 1996.	20,00	
T. XII	<i>Szlak partyzancki Armii Krajowej w Borach Tucholskich</i> . Przewodnik, Toruń 1995.	10,00	
T. XIII	Chrzanowski B., <i>Związek Jaszczurczy i Narodowe Siły Zbrojne na Pomorzu 1939–1947</i> , Toruń 1997.	nakład wyczerpany	
T. XIV	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej</i> , cz. 1, pod red. E. Zawackiej, Toruń 1997.	nakład wyczerpany	
T. XV	<i>Słownik Biograficzny Konspiracji Pomorskiej</i> , cz. 3, pod red. A. Zakrzewskiej i E. Zawackiej, Toruń 1997.	20,00	
T. XVI	Gąsiorowski A., <i>Polska Armia Powstania. Największa tajemnica pomorskiej konspiracji</i> , Toruń 1997.	20,00	
T. XVII	Chrzanowski B., <i>Miecz i Pług</i> , Toruń 1997.	nakład wyczerpany	
T. XVIII	<i>Słownik Biograficzny Konspiracji Pomorskiej 1939–1945</i> , cz. 4, pod red. A. Zakrzewskiej i E. Zawackiej, Toruń 1998.	20,00	
T. XIX	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej</i> , cz. 2, <i>Materiały VI sesji popularnonaukowej w Toruniu 16–17 XI 1996</i> , pod red. E. Zawackiej, Toruń 1998.	10,00	
T. XX	<i>Polskie Państwo Podziemne na Pomorzu 1939–45. Dyskusja nad konspektem monografii. Materiały VII sesji – narady w Toruniu w dniu 15 listopada 1997 r.</i> , pod red. H. Maciejewskiej-Marcinkowskiej i J. Szilinga, Toruń 1998.	nakład wyczerpany	
T. XXI	Gąsiorowski A., <i>Pomorska Chorągiew Szarych Szeregów</i> , Toruń 1998.	20,00	
T. XXII	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej</i> , cz. 3, <i>Materiały VI sesji popularnonaukowej...</i> , pod red. E. Zawackiej, Toruń 1999.	20,00	
T. XXIII	Górski G., <i>Polskie Państwo Podziemne</i> , Toruń 1998.	20,00	
T. XXIV	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej</i> , cz. 8, <i>Z dziejów PWK i WSK (materiały)</i> , pod red. E. Zawackiej, Toruń 1999.	20,00	
T. XXV	<i>Służba wojenna Polek na frontach II wojny światowej</i> , cz. 6, <i>Bibliografia WSK 1939–1997</i> , pod red. I. Sawickiej, Warszawa–Toruń 1999.	nakład wyczerpany	
T. XXVI	<i>Z dziejów Wydziału Łączności Zagranicznej KG ZWZ–AK „Zagroda”. Materiały VIII sesji popularnonaukowej połączonej z VI Zjazdem Kurierów i Emisariuszy w dniu 14 XI 1998 r.</i> , pod red. K. Minczykowskiej i J. Szilinga, Toruń 1999.	20,00	
T. XXVII	<i>Polskie Państwo Podziemne na Pomorzu</i> , pod red. G. Górskiego, Toruń 1999.	20,00	

T. XXVIII	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej, cz. 4. Wojenna służba Polek w II wojnie światowej. Materiały IX sesji popularnonaukowej połączonej z II Zjazdem Kombatantek w Toruniu w dniach 6–7 listopada 1999 r.</i> , pod red. M. Golona i K. Minczykowskiej, Toruń 2000.	nakład wyczerpany
T. XXIX	<i>Materiały do dziejów Pomorskiego Okręgu ZWZ–AK</i> , oprac. K. Minczykowska i J. Sziling, Toruń 2000.	20,00
T. XXX	<i>Informator o zbiorach Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”</i> , pod red. K. Minczykowskiej, Toruń 2000.	bezpłatne
T. XXXI	<i>Relacje członków konspiracji pomorskiej w latach 1939–1945</i> , oprac. E. Kwiatkowska-Dybaś, Toruń 2000.	nakład wyczerpany
T. XXXII	<i>Wkład archiwów w rozwój badań nad polskim czynem zbrojnym 1939–1945. Materiały X sesji popularnonaukowej w Toruniu w dniu 18 listopada 2000 r.</i> , pod red. K. Minczykowskiej i J. Szilinga, Toruń 2001.	10,00
T. XXXIII	Sznajder J., <i>Wspomnienia partyzanta AK z Borów Tucholskich 1939–1945</i> , oprac. B. Chrzanowski, Toruń 2001.	nakład wyczerpany
T. XXXIV	Chrzanowski B., Gąsiorowski A., <i>Wydział Marynarki Wojennej „Alfa” KG AK</i> , Toruń 2001.	20,00
T. XXXV	<i>Słownik Biograficzny Konspiracji Pomorskiej 1939–1945, cz. 5</i> , pod red. E. Skerskiej, Toruń 2001.	20,00
T. XXXVI	Owsiński M., <i>Polscy więźniowie polityczni w obozie Stutthof 1939–1945</i> , Toruń 2001.	20,00
T. XXXVII	<i>Terenowe struktury Delegatury Rządu RP na Kraj 1939–1945. Materiały XI sesji naukowej w Toruniu w dniu 17 listopada 2001 r.</i> , pod red. G. Górskiego, Toruń 2002.	20,00
T. XXXVIII	Krzyżanowski M., <i>Wspomnienia żołnierza Pomorskiego Okręgu AK</i> , Toruń 2002.	20,00
T. XXXIX	Kujawski J., <i>Zatartym tropem... Harcerstwo i konspiracja we wspomnieniach nowomieszczanina</i> , Toruń 2002.	20,00
T. XL	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej, cz. 5. Wojenna służba Polek w II wojnie światowej. Materiały z sesji popularnonaukowej w Toruniu w dniu 16 listopada 2002 r.</i> , pod red. W. Rezmera, Toruń 2003.	20,00
T. XLI	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej, cz. 7. Sylwetki kobiet-żołnierzy</i> , pod red. K. Kabzińskiej, Toruń 2003.	nakład wyczerpany
T. XLII	<i>Spółeczeństwo pomorskie w latach okupacji niemieckiej 1939–1945. Materiały XIII sesji popularnonaukowej w Toruniu w dniu 15 listopada 2003 r.</i> , pod red. K. Minczykowskiej i J. Szilinga, Toruń 2004.	20,00
T. XLIII	<i>Słownik biograficzny kobiet odznaczonych Orderem Wojennym Virtuti Militari, t. I, A–G</i> , pod red. E. Zawackiej, Toruń 2004.	25,00
T. XLIV	<i>Władze i społeczeństwo niemieckie na Pomorzu Wschodnim i Kujawach w latach okupacji niemieckiej (1939–1945). Materiały XIV sesji popularnonaukowej...</i> , pod red. K. Minczykowskiej i J. Szilinga, Toruń 2005.	20,00
T. XLV	<i>Słownik Biograficzny Konspiracji Pomorskiej 1939–1945, cz. 6</i> , pod red. Elżbiety Skerskiej, Toruń 2004.	20,00
T. XLVI	<i>Słownik biograficzny kobiet odznaczonych Orderem Wojennym Virtuti Militari, t. II, H–O</i> , pod red. E. Zawackiej, Toruń 2006.	25,00
T. XLVII	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej, cz. 9. Wojenna służba Polek w II wojnie światowej. Materiały XV sesji popularnonaukowej w Toruniu</i> , pod red. K. Minczykowskiej i J. Szilinga, Toruń 2006.	20,00
T. XLVIII	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej, cz. 10. Sylwetki kobiet-żołnierzy</i> , pod red. K. Kabzińskiej, Toruń 2006.	25,00
T. XLIX	B. Ziółkowski, <i>Kujawski Związek Polityczno-Literacki i Kujawskie Stowarzyszenie Społeczno-Literackie na Kujawach wschodnich w latach okupacji niemieckiej 1939–1945 (działalność i losy konspiratorów)</i> , Toruń 2006.	20,00
T. L	K. Minczykowska, Elżbieta Zawacka, „Zelma”, „Sulica”, „Zo”, Toruń 2007.	20,00
T. LI	<i>Polityka germanizacyjna Trzeciej Rzeszy na Pomorzu Gdańskim w latach 1939–1945. Materiały sesji popularnonaukowej</i> , pod red. K. Minczykowskiej i J. Szilinga, Toruń 2007.	20,00
T. LII	<i>Słownik biograficzny kobiet odznaczonych Orderem Wojennym Virtuti Militari, t. III: P–Ż</i> , pod red. E. Zawackiej, przy współpr. D. Kromp, Toruń 2007.	25,00
T. LIII	S. Grochowina, <i>Nauczanie dzieci polskich w jawnym niemieckim i tajnym polskim systemie szkolnym w Toruniu w latach 1939–1945</i> , Toruń 2007.	20,00

T. LIV	<i>Wokół strat ludności pomorskiej w latach 1939–1945. Materiały XVII sesji popularnonaukowej w Toruniu</i> , pod red. D. Kromp, K. Minczykowskiej i J. Szilinga, Toruń 2008.	20,00	
T. LV	S. Grochowina, J. Sziling, <i>Barbarka. Miejsce niemieckich egzekucji Polaków z Torunia i okolic (październik–grudzień 1939)</i> , Toruń 2009.	20,00	
T. LVI	<i>System obozów niemieckich na Pomorzu i terenach sąsiednich (1939–1945)</i> , pod red. S. Grochowiny, D. Kromp i J. Szilinga, Toruń 2010.	20,00	
T. LVII	<i>Prof. dr hab. Elżbieta Zawacka (1909–2009). Materiały do biografii</i> , pod red. K. Minczykowskiej, Toruń 2011.	nakład wyczerpany	
T. LVIII	Bogdan Chrzanowski, <i>Delegatura Rządu RP na Kraj na Pomorzu. Nieznane karty z rontu walki cywilnej podczas okupacji niemieckiej i po jej zakończeniu</i> , Toruń 2011.	20,00	
T. LIX	<i>Charków–Katyń–Twer–Bykownia. W 70. rocznicę zbrodni katyńskiej</i> , zbiór studiów pod red. A. Koli i J. Szilinga, Toruń 2011.	nakład wyczerpany	
T. LX	S. Grochowina, T. Pietrzyk, <i>Charków–Katyń–Twer–Bykownia. W 70. rocznicę zbrodni katyńskiej. Katalog z wystawy</i> , Toruń 2012.	nakład wyczerpany	
T. LXI	<i>Służba Polek na frontach II wojny światowej</i> , cz. 11. <i>Sylwetki kobiet-żołnierzy (III)</i> , pod red. S. Grochowiny i D. Kromp, Toruń 2012.	bezpłatne	
T. LXII	<i>Pomorzenie w Wehrmachcie, Materiały z XXI sesji naukowej w Toruniu w dniu 3 listopada 2011 roku</i> , pod red. J. Szilinga, Toruń 2012.	nakład wyczerpany	
T. LXIII	<i>Kobiety w wojnach o niepodległość i granice 1918–1921, Materiały z XX sesji naukowej w Toruniu w dniu 5 listopada 2010 roku</i> , pod red. W. Rezmera, Toruń 2012.	nakład wyczerpany	
T. LXIV	A. Gąsiorowski, <i>Komenda Obrońców Polski Okręg Pomorze</i> , Toruń 2012.	bezpłatne	
T. LXV	<i>Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939–1945</i> . cz. 7, pod red. E. Skerskiej, Toruń 2013.	20,00	
T. LXVI	Relacje członków konspiracji pomorskiej w latach 1939–1945, wyboru dokonała i oprac. E. Kwiatkowska-Dybaś, Toruń 2015.	20,00	
T. LXVII	<i>Polska 1939–1945. Obszary inkorporowane do Rzeszy, Generalne Gubernatorstwo oraz ziemie wcielone do Związku Radzieckiego. Podobieństwa i różnice. Materiały XXII sesji naukowej w Toruniu w dniu 7 listopada 2012 roku</i> , pod red. B. Chrzanowskiego, Toruń 2014.	20,00	
T. LXVIII	<i>Armia Krajowa na Pomorzu Gdańskim</i> , pod red. G. Górskiego, przy współpr. K. Minczykowskiej, Toruń 2014.	bezpłatne	
T. LXIX	<i>Akcja „Burza”, Materiały z XXIV sesji naukowej w Toruniu w dniu 18 listopada 2014 roku</i> , pod red. K. Minczykowskiej i J. Szilinga, Toruń 2015.	20,00	
T. LXIX	A. Mikulska, J. Mikulska, <i>Katalog ze zbiorów Fundacji General Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek/Catalogue of the collections of the Foundation of General Elżbieta Zawacka. Pomeranian Archives and Museum of the Home Army and the Military Service of Polish Women</i> , pod red. K. Minczykowskiej, Toruń 2017.	bezpłatne	
T. LXX	<i>Informator o zbiorach archiwalnych Fundacji General Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek / Guide to the collections of the archive of the Foundation of General Elżbieta Zawacka. Pomeranian Archives and Museum of the Home Army and the Military Service of Polish Women</i> , pod red. K. Minczykowskiej, Toruń 2017.	bezpłatne	
Poza serią	Biuletyn Fundacji 1988–2017 www.zawacka.pl/biuletyn.html		
	<i>Kiedy brata zabija brat</i> , do wyd. przygot. J. Garliński, Wyd. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1995.	nakład wyczerpany	
	E. Zawacka, <i>Czekając na rozkaz</i> , Wyd. KUL, Lublin 1992.	nakład wyczerpany	
	S. Grochowina, <i>Polityka kulturalna niemieckich władz okupacyjnych w Okręgu Rzeszy Gdańsk–Prusy Zachodnie, w Okręgu Rzeszy Kraj Warty i w Rejencji Katowickiej w latach 1939–1945</i> , Toruń 2013.	20,00	
	K. Minczykowska, <i>Cichociemna. General Elżbieta Zawacka „Zo” (1909–2009)</i> , Toruń–Warszawa 2014.	nakład wyczerpany	
	Sylwia Dullin, <i>Toruńskie Nowe Miasto i jego mieszkańcy we wspomnieniach (XIX–XXI w.)</i> , pod red. S. Grochowiny, Toruń 2018.	30,00	

Wymienione publikacje można nabyć w Biurze Fundacji General Elżbiety Zawackiej, 87-100 Toruń, ul. Podmurna 93 (także za zaliczeniem pocztowym); e-mail: sekretariat@zawacka.pl; oraz w księgarni internetowej na stronie www.zawacka.pl/ksiegarnia

Statutową działalność Fundacji w 2018 r. wspierali:

Gmina Miasta Toruń,
Instytut Pamięci Narodowej,
Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
oraz Województwo Kujawsko-Pomorskie

WYDAWCA

Fundacja General Elzbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek, ul. Podmurna 93, 87-100 Toruń, tel./fax: + 48 56 6522186, e-mail: sekretariat@zawacka.pl, www.zawacka.pl
PRZYJMOWANIE INTERESANTÓW ARCHIWUM: poniedziałek-czwartek, 9.00-14.00
WYSTAWY: poniedziałek-piątek, 9.00-14.00
KONTO BANKOWE: Wielkopolski Bank Kredytowy, Oddział Toruń, nr rachunku: 82 1090 1506 0000 0000 5002 0244.

CAMPAIGN

9.35222 Rank 2/Lt

Name POLISZEŃSKA HRONIA

Unit 1 Polish Co

is entitled to wear

1030 45 574

NASZE MATKI, BABKI, SIOSTRY... ZAPOMNIANE BOHATERKI W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI NA FRONTACH I I II WOJNY ŚWIATOWEJ

London, 12. 8. 46

37140

POST OFFICE

26 SEP 1945

IDENTIFICATION CARD

FOR FORCES MIDDLE E.

OFFICERS OF ALLIED FORCES IN THE MIDDLE EAST

Place of Issue

Date 26

Valid until

Signature of Holder

26/9/45

26/9/45

26/9/45

BURSO KANTLEY
ORDERU WOJ - "VIRTUTI MILITARI"
memoria in 1940
Jana
"VIRTUTI MILITARI"
11.5.43

POLAND

GAPZOWSKA
Zofia Maria
Polish
32 years
Subaltern
Polish forces
5' 3"
Blue
Blond

شيدت بنت هذه العائلة
اسم زوفيا ماري
مواليد 1913
في الشرق الأوسط
في القوات الجوية
البريطانية
منذ 1940

This card is valid only to the date shown. The holder is responsible for its renewal. It must be returned on termination of service or employment on departure from the Middle East or on demand.

AK

Marie

Przekazując 1% podatku na statutową działalność
Fundacji General Elżbiety Zawackiej
Archiwum i Muzeum Pomorskie AK oraz Wojskowej Służby Polek
w Toruniu

(KRS 0000041692)

chronisz od zapomnienia tych, którzy walczyli za Polskę
oraz rozwijasz patriotyzm w młodych pokoleniach.